

kritinio mąstymo ugdymas

aukštojoje mokykloje:

studijų programos

.....

Kritinio mąstymo ugdymas

aukštojoje mokykloje

studijų programos

Sudarė: Daiva Penkauskienė, Valdonė Indrašienė

Vilnius, 2004

Leidiny s parengtas Tarptautinei skaitymo asociacijai parėmus

Šiuolaikinių didaktikų centras
Studentų g. 39–401
08106 Vilnius

© Projektas „Kritinio mąstymo ugdymas aukštojoje mokykloje“
Šiuolaikinių didaktikų centras

Turinys

Didaktinių nuostatų kaita aukštojoje mokykloje VALDONĖ INDRAŠIENĖ	5
Kritinio mąstymo samprata DAIVA PENKAUSKIENĖ	11
Projektas „Kritinio mąstymo ugdymas aukštojoje mokykloje” DAIVA PENKAUSKIENĖ	17
Pasirenkamųjų dalykų moduliai	19
Kurso „Kritinio mąstymo ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje“ programa GRAŽINA ŠMITIENĖ, GIEDRĖ PODERIENĖ, GITANA MARTINKIENĖ	20
Kurso „Kritinio mąstymo ugdymas“ programa DALIA STUNŽENIENĖ	29
Naujų kursų moduliai	37
Kurso „Laisvė. Dalyvavimas. Atsakomybė“ programa ŽIVILĖ BARKAUSKAITĖ-LUKŠIENĖ, ASTA RAILIENĖ, LINA STAIŠIŪNAITĖ	38
Kurso „Interkultūrinė komunikacija kaip laisvė ir atsakomybė“ programa LAIMA LIUKINEVIČIENĖ, JOLITA LUKŠYTĖ, RŪTA STANKUVIENĖ	52
Kritinio mąstymo integravimas į studijų programas	70
Bendrosios praktikos slauga RASA MARINSKIENĖ	71
Marketingo pagrindai NIJOLĖ KAŠETIENĖ	90
Apskaitos pagrindai LIUCIJA BUDRIENĖ	104
Anglų kalba RASA ŠEMIOTIENĖ	114
Maitinimo organizavimo pagrindai ROLANDAS DREJERIS	128
Ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikatos ugdymas VIDA GUDŽINSKIENĖ	132
Apskaita GIEDRĖ BANDZEVIČIŪTĖ	139
Logikos įvadas VAIDA BARTKUTĖ	147
Pagrindinių sąvokų ir terminų žodynelis	161
Projekto dalyviai 2002–2003 m.	167

Didaktinių nuostatų kaita aukštojoje mokykloje

VALDONĖ INDRAŠIENĖ

.....

Visuomenėje vykstantys socialiniai ir ekonominiai pokyčiai verčia žmogų išmokti taikytis prie naujų gyvenimo sąlygų, o mokyklą – keisti ugdymo turinį ir darbo metodus, teikti naujų kompetencijų, formuoti mokymosi visą gyvenimą svarbą. Įvairūs dokumentai pabrėžia permanentinės švietimo sistemos kūrimo idėjas, būtinybę keisti visuomenės nuostatą mokytis visam gyvenimui į nuostatą mokytis visą gyvenimą, tačiau praktinis šių idėjų įgyvendinimas tebėra spęstina problema. Vienas svarbiausių strateginių švietimo dokumentų – Mokymosi visą gyvenimą memorandumas [7] – ypač pabrėžia galimybę įgyti naujų įgūdžių ir atnaujinti jau turimus. Perspektyvą modernizuoti ugdymo turinį bei gerinti jo kokybę numato ir Bendrojo ugdymo modernizavimo programa. Šia programa siekiama užtikrinti ne tik žinių perteikimą bendrojo lavinimo mokykloje, bet ir savarankiško, konstruktyviai maštančio, veiklaus asmens ugdymą, o tai ypač svarbu formuojant gebėjimą prisitaikyti prie nuolat kintančio gyvenimo sąlygų.

Įgyvendinant švietimo reformos idėjas, svarbu parinkti tinkamas ugdymo technologijas, ieškoti naujų pedagoginio darbo formų ir būdų. Pasaulio edukologai šiandien pabrėžtinai teigia, kad pagrindinis naujųjų XXI a. pradžios ugdymo metodų bruožas – mokytojo ir mokinio sąveika. Ypač iškeliamą mokinių veiklą, įvairios jos formos, mokytojo ir mokinio bendradarbiavimas, kūrybinė sąveika, orientavimasis į savarankiškos, atsakingos asmenybės ugdymą. Lietuvos švietimo plėtotės strateginių nuostatų 2003–2012 m. projekte [9] tvirtinama, kad ateities mokykla turi padėti mokiniams pažinti ir suprasti, mokytis atsakingai veikti ir kurti, mokytis gyventi kartu – bendradarbiauti ir bendrauti, mokytis prasmingai būti.

Vis spartėjanti švietimo reforma palietė ne tik bendrojo lavinimo mokyklas. Kaita apėmė ir aukštesnįjį bei aukštąjį mokslą. Tokiame kontekste naujai suprantama dėstytojo ir dėstyimo, kaip pedagoginės veiklos, paskirtis.

Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatyme [5] sakoma, kad dėstytojai – tai aukštųjų mokyklų darbuotojai, turintys mokslo laipsnį, dalyvaujantys moksliniuose tyrimuose ir (ar) taikomojoje mokslinėje bei metodinėje veikloje, o meno studijų dėstytojai – mokslinėje ir (ar) profesionalioje meninėje bei metodinėje veikloje. „Dėstytojai – kolegijų, universitetų ir kitų aukštojo mokslo įstaigų mokymo specialistai, mokantys skirtingų mokymo lygmenų dalykų po vidurinio mokslo baigimo, dirba tiriamąjį darbą, tobulina ir kuria koncepcijas, teorijas ar darbo metodus, susijusius su jų dėstomais dalykais, rengia mokslinius metodinius straipsnius bei rašo knygas”, – teigiama Lietuvos Respublikos profesijų klasifikatoriuje [6].

Pasak R. Laužacko [2], tiriančio profesinį mokymą, dėstytojas – tai pedagogas, kurio veikloje vyrauja žinių perteikimas, profesinės ar kitos veiklos komentavimas, analizė. Dėstytojais vadinami aukštesniųjų ugdymo pakopų

(aukštesniųjų ir aukštųjų mokyklų), kuriose vyrauja savarankiškas mokymasis ir siekiama kvalifikacijos, būtinos sudėtingų profesijų veiklai, pedagogai.

Išnagrinėjus įvairias aukštesniosios ir aukštosios mokyklos dėstytojo sąvokos sampratą, galima išskirti pagrindinius šios sąvokos elementus:

- darbo vieta;
- pareigybė;
- profesinis, praktinis, mokslinis pasirengimas;
- veiklos sritys.

Taigi galima tvirtinti, *kad dėstytojas – tai kvalifikuotas specialistas, dirbantis aukštojoje mokykloje ir atliekantis pedagoginį, mokslo tiriamąjį bei metodinį darbą.*

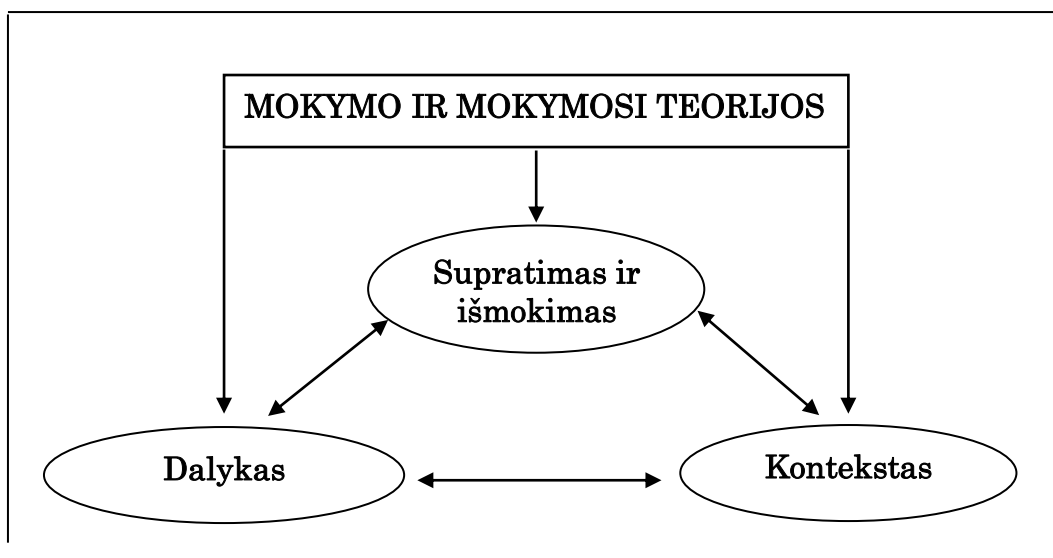
Pagrindinė kiekvieno dėstytojo veikla – dėstymas, t. y. tokie pedagoginiai veiksmai, kuriais perteikiamos mokslo žinios, moksleiviai ar studentai skatinami mokytis, vadovaujama pažinimo veiklai, organizuojamas savarankiškas mokymasis ir t. t. Vadinasi, dėstymas – tai pedagoginis vadovavimas mokymui. Pasak L. Jovaišos [1, p. 21], dėstymas – tikslingas ir nuoseklus mokymo turinio atskleidimo procesas per pamoką ar paskaitą taikant įvairius mokymo metodus ir priemones. Dėstymas veiksmingas tada, kai susijęs su įsisavinimu – pagrindine sudedamąja mokymosi dalimi. Dėstymas ir mokymasis neatsiejami, nes mokant individui teikiama pagalba gilinant ir plečiant jo žinojimą, mokėjimą ir gebėjimus, o mokymasis – tai sąmoninga individo veikla siekiant įgyti naujų žinių ir įgūdžių.

Dėstymas aukštojoje mokykloje susideda iš *dalyko mokymo programos sudarymo, studijų turinio ir mokymo metodų pasirinkimo, įvairių dėstytojo ir studento sąveikos formų bei studentų įvertinimo.* Nors mokymas suprantamas kaip dėstytojo, o mokymasis – kaip studentų veikla, tačiau mokymas ir mokymasis kartu yra bendra dėstytojo ir studento veikla. Kiekvienas šios veiklos dalyvis pasirenka strategiją, priimtina abiem veikiančiosioms šalims. Vadinasi, dėstytojo kompetencija – gebėti susikurti savitą mokymo ir mokymosi teoriją, apimančią įvairius elementus, svarbius konkrečiam dalykui mokyti ir mokytis, ir įgyvendinti ją savo veikloje. Mokymas ir mokymasis aukštojoje mokykloje yra sudėtingas, todėl, pasak P. Ramsden [8], svarbu detalizuoti mokymo ir mokymosi suvokimo tipus. Tariant nustatyta, kad mokymą aukštojoje mokykloje dėstytojai neretai suvokia kaip:

- žinių perdavimą studentui;
- studentų veiklos vadybą;
- galimybę studentams išmokti dalyko turinį.

Tuo tarpu studentai mokymąsi pirmiausia laiko kiekybiniu žinių didėjimu ir informacijos gavimu. Be to, išskiriamas įsiminimas ir žinių, kurias reikės atkartoti, kaupimas bei faktų, įgūdžių ir metodų, kurie gali būti laikomi atmintyje ir prireikus panaudoti, gavimas.

Mokymo ir mokymosi teorijos apibrėžia mokymosi supratimą, požiūrį į tai, kas yra veiksmingas mokymasis. Remiantis tuo, galima teigti, kad mokymo ir mokymosi teorijos susieja mokomąjį dalyką, jo supratimo ir išmokimo mechanizmus bei kontekstą, kuriame mokymasis vyksta (žr. 1 pav.).

1 pav. Mokymo ir mokymosi teorijų sąsajos

Analizuojant mokymo ir mokymosi teorijų modelį, galima išskirti pagrindinius elementus, nurodančius mokymo ir mokymosi ryšį:

- dalyko mokymo tikslas;
- mokymo ir mokymosi metodai ir priemonės;
- dėstytojo ir studento vaidmuo;
- kvalifikaciniai reikalavimai dėstytojui.

P. Ramsden išskiria tris mokymo aukštojoje mokykloje teorijas, kurios pateikia skirtingas mokymo, kaip dėstytojo ir studento sąveikos, strategijas.

Pirmoji teorija mokymą apibrėžia kaip žinių perdavimą, akcentuodama autoritetingą dėstytojo veiklą perteikiant mokomąją turinį ar demonstruojant tam tikras procedūras (kalbos perdavimą ir įgūdžių formavimą). Žinioms perduoti pasitelkiama tradicinė didaktinė paskaita, vaizdinės iliustruojamosios priemonės. Dėstytojas yra informacijos šaltinis, todėl jo kompetencija – turėti pakankamai dalyko žinių ir gebėti sklandžiai jas pateikti. Šią teoriją galima palyginti su tradiciniu mokymo supratimu, kur dėstytojo vaidmuo – žinias perduoti, o studentų veikla – jas įsisavinti. Šios teorijos atstovų veikla dažniausiai būna neveiksminga, nes studentai lieka pasyvūs, nežadinamas jų noras būti aktyviais mokymosi proceso dalyviais.

Antroji teorija mokymą įvardija kaip studentų veiklos organizavimą, kur pagrindinis dėmesys skiriamas ne dėstytojo, o studento veiklai. Mokymo tikslas – aktyviais ir efektyviais mokymo metodais (pratybomis, savarankiškais darbais, diskusijomis, grupiniu darbu, klausimais ir atsakymais, minčių lietuimi ir kt.) įtraukti studentus į darbą, skatinti teorines žinias sieti su praktika. Vadovaujantis šia mokymo ir mokymosi teorija, pagrindinis dėstytojo vaidmuo – organizuoti studentų veiklą, todėl svarbi yra dėstytojo kompetencija įvaldyti mokymo technikas, leidžiančias įgyti veiklos įgūdžių ir juos įtvirtinti.

Trečioji teorija mokymą įprasmina kaip mokymosi prielaidų sudarymą, kitaip tariant, mokymosi įgalinimą. Remiantis šia teorija, mokymasis ir mokymas yra dvi to paties dalyko pusės. Mokymas suvokiamas kaip dėstytojo ir studento bendradarbiavimas. Dėstytojas numato kliūtis, kylančias studentams mokantis atskirų temų, ir priemones, kaip mokymąsi palengvinti. Mokymo metodai parenkami atsižvelgiant į kontekstą (tiriant mokymosi procesą), vyrauja bendras dėstytojo ir studentų darbas. Dėstytojas atlieka mokymosi konteksto kūrėjo, supratimo organizatoriaus ir mokymosi mokytojo vaidmenis. Į jo kompetenciją įeina suprasti mokymosi prigimtį ir kontekstą, derinant tai su dalyko žiniomis ir metodais. Vadinasi, mokymo sėkmei daug įtakos turi organizaciniai dėstytojo gabumai, gebėjimas jausti studentų poreikius.

Apibendrinant išskirtąsias mokymo ir mokymosi teorijas, galima tvirtinti, kad jas sistemina *požiūris į mokymo tikslą ir turinį, žinių vietą ir pobūdį, mokymo ir mokymosi metodus, dėstytojo ir studento vaidmenis, būtinas dėstytojo kompetencijas ir jų tobulinimą*. Šias teorijas galima vertinti kaip atskiras konkretaus dėstytojo profesinės brandos pakopas.

Mokymo ir mokymosi teorijos nėra idealūs modeliai, taikomi dėstytojo praktikoje, tačiau jos gali padėti pritaikyti teoriją dėstytojo praktikai tobulinti ir turimos praktikos pagrindu tobulinant teoriją. Žinoma, kad mokymo ir mokymosi teorijos turi progresuojančią struktūrą ir atspindi nuolat tobulėjančio bei savo praktiką tobulinančio dėstytojo veiklą. Teorijos nenurodo, kaip mokyti, tačiau siūlo mokymo būdus ir priemones, kaip dėstytojui keisti savo mokymą. Teoriniai mokymo modeliai gelbsti rengiant dėstytojų kvalifikacijos tobulinimo programas ir užtikrinant mokyklos studijų kokybę.

Mokymo ir mokymosi teorijų įgyvendinimas praktikoje paprastai suprantamas kaip gebėjimas sistemingai taikyti mokymo strategijas, kas reikštų įvairių mokymo metodų ir priemonių taikymą mokykloje. Šitokia strategijų samprata nėra visiškai tiksli, nes atspindi labiau administracinį požiūrį į mokymą ir mokymąsi negu į tiesioginę dėstytojo veiklą – dėstymą. Reikia pažymėti, kad sėkmingas mokymas aukštojoje mokykloje labai priklauso nuo dėstytojo gebėjimo parinkti tinkamus mokymo metodus ir organizuoti studentų veiklą. Nors esama įvairiausių nuomonių, tačiau galima nurodyti bruožus, būdingus visoms mokymo rūšims.

Mokymas yra tikslinis pažinimo procesas, todėl svarbu, kas nustato tikslus ir metodus, kuriais to siekiama. Tikslus gali nustatyti autoritetingi asmenys arba jie yra mokytojo ir studentų bendradarbiavimo rezultatas. Galima turėti bendrą tikslą, kuris išryškėja mokantis.

Formuojant tikslus, paprastai atliekamos dvi funkcijos: nurodoma kryptis ir numatoma, ar gebėsime pasiekti galutinį uždavinį. Šias funkcijas galima pavadinti kontrolės ir vertinimo funkcijomis. Tik turint tikslą galima priimti sprendimus tiek mokymo proceso pradžioje, tiek jam vykstant, tiek pasibaigus. Galiausiai tikslai yra išorinio pasaulio – kolegų, darbdavių, tėvų ir t. t. – orientyras. Vadinasi, mokymo aukštojoje mokykloje kokybė taip pat priklauso nuo to, kaip dėstytojas formuoja savo tikslus.

Kokie tikslai ir turinys pasirenkami, pirmiausia pareina nuo studentui skiriamo dėmesio. Žinoma, svarbios ir dalykinės dėstytojo žinios, kurias jis geba

efektyviai dėstyti auditorijoje. Be to, tikslas tam tikrais ryšiais siejasi su turiniu. Vadinasi, jį galima įgyvendinti laikantis iš anksto sudaryto paskaitų plano ar darbo su konkrečia dalyko dalimi arba tema tvarkaraščio.

Analizuojant tikslų ir turinio pateikimą, svarbu suvokti, kad mokymas yra veiksmas, nukreiptas į konkrečias žmonių grupes, todėl visada bus tokių klausytojų, studentų grupių, kurios priklauso nuo individualių savybių ir išsilavinimo lygio, ir tai gali lemti tikslą bei pateikimo būdą.

Kitas mokymo bruožas tas, kad jis nevyksta pats savaime, o yra planingas procesas. Aukštojoje mokykloje dėstytojas neretai atskiria mokymo planavimą nuo organizavimo ir ugdymo. Planavimas – su mokymo tikslu ir turiniu susiję sprendimai ir svarstymai, ką reikia išmokyti. Pažymėtina, kad kiekviena mokymo situacija turi savų ypatumų, o kiekvienas metodas – savų pranašumų. Kiekvienas aukštosios mokyklos dėstytojas atsako už savo suplanuotą ir organizuotą darbą. Vadinasi, galima išskirti įvairias kiekvienos individualios mokymo situacijos pedagoginių kintamųjų formas, tikslus ir objektus, dalyvavimo sąlygas, struktūrą, metodą, socialinę formą, priemones ir vertinimą. Todėl pedagoginis planavimas priklauso nuo sprendimų, kurių pagrindas – šie kintamieji ir siūlymai, kaip tai įgyvendinti.

Kadangi didaktikos funkcija – ne teikti gatavus sprendimus, planus ar sėkmės receptus, o siūlyti, ką pasirinkti, visada galima rinktis vieną veiksmų variantą, tik svarbu konkrečiu atveju rasti patį tinkamiausią. Nėra tobulų metodų, kurie nurodytų, ką daryti konkrečiu atveju, nes kiekviena mokymo situacija pasižymi individualiais ypatumais, ir būtent pedagogas atsako už savo planus bei jų įgyvendinimą. Vadinasi, mokymui aukštojoje mokykloje būdinga, kad jo metu taikomi tam tikri metodai. Tai mokymo (kurį pasirenka dėstytojas) ir mokymosi metodo (kurį pasirenka studentas) tarpusavio sąveika mokymo procese. Siekdamas konkrečių mokymo rezultatų ir norėdamas pajavairinti paskaitos turinį, dėstytojas pasitelkia tam tikras mokomąsias priemones. Tai gali būti auditorijos lenta, vaizdo aparatūra, kompiuteriai ar įvairūs šių priemonių deriniai.

Vienas dažniausių mokymo aukštojoje mokykloje būdų – paskaita. Svarbiausia jos ypatybė ta, kad per paskaitą gyvu žodžiu galima perteikti visą tam tikros srities informaciją, tuo paskatinant klausytojus aktyviai ja domėtis ir padėti suprasti. Dėstytojas paskaitoje gali kompensuoti vienos srities informacijos perteklių, o kitos – trūkumą. Tačiau paskaitų metodas neretai kritikuojamas dėl to, kad studentai lieka pasyvūs, mažai diskutuoja ir nekelia klausimų, paskaitos yra nuobodžios.

Įvairių tyrimų rezultatai rodo, kad tam tikromis sąlygomis paskaitų metodas iš tiesų yra veiksmingas. Kadangi tvirtinama, kad mokymasis – tai mąstymas ir veikla, todėl auditorija turėtų būti vieta, kur mąstoma ir aktyviai veikiama. Norint, kad paskaita taptų veiksmingu šiuolaikinės aukštosios mokyklos ugdymo proceso metodu, svarbu, kad jos metu dėstytojas ir studentai mąstytų balsu. Kiekvienoje paskaitoje būtina kelti klausimus ir žadinti norą į juos atsakyti. Kitaip tariant, paskaita turi įtraukti klausytojus į mokslinį darbą, pratinti prie mokslinės kūrybos.

Natūralu, kad dėstytojams rūpi, ką reikia žinoti ir kokią daryti poveikį auditorijai, kad ji taptų vieta, kurioje aktyviai mąstoma ir veikiama. Kas galėtų palengvinti mokymą ir mokymąsi, o kartu skatintų natūralų studentų norą pažinti, tirti, formuotų vertybinį požiūrį, ugdytų savarankiškumą ir kūrybiškumą?

Kokias strategijas ir būdus tikslinga taikyti paskaitose siekiant ugdyti kritiškai mąstantį žmogų, gebantį svarstyti esminius būties klausimus, priimti atsakingus sprendimus ir savarankiškai veikti?

Nors idealių mokymo būdų nėra, kai kurie metodai ir jų deriniai, tinkamai pritaikyti mokant, neginčijamai skatina studentus aktyviai ieškoti žinių, interpretuoti rezultatus ir tikrinti hipotezes. To siekdamas, aukštosios mokyklos dėstytojas pirmiausia turi užtikrinti nepaviršutinišką mokymąsi. Be to, jis turi skatinti giluminį mokymąsi, t. y. padėti studentams suprasti, kad į kiekvieną reiškinį galima žvelgti iš įvairių žiūros taškų.

Literatūra

1. *Jovaiša L.* Edukologijos pradmenys. – Šiauliai, 2001.
2. *Laužackas R.* Profesinio ugdymo turinio reforma. – Kaunas, 1997.
3. Lietuvos aukštasis mokslas ir kvalifikacijų pripažinimas. – Vilnius, 1999.
4. Lietuvos aukštasis mokslas. Baltoji knyga. – Vilnius, 1999.
5. Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas // Valstybės žinios. – 2000, kovo 21, Nr. VIII-1586.
6. Lietuvos Respublikos profesijų klasifikatorius. – Vilnius, 2001.
7. Mokymosi visą gyvenimą memorandumas. – Vilnius, 2001.
8. *Ramsden P.* Kaip mokyti aukštojoje mokykloje. – Vilnius, 2000.
9. Švietimo gairės: Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos, 2003–2012 metai: projektas. – Vilnius, 2002.
10. Universitetinė didaktika. – Vilnius, 2000.

Kritinio mąstymo samprata

DAIVA PENKAUSKIENĖ

.....

Kritinio mąstymo ugdymo (KMU) filosofija kaip tik ir remiasi įvairiopa reiškinių analize bei tyrimais pagrįstomis išvadomis ir argumentais. Į ugdomąją veiklą žiūrima kaip į neatsiejamą proceso ir siekiamo rezultato sąveiką, kaip į planavimo ir vertinimo tarpusavio sąsajas. Apie kritinį mąstymą prirašyta daug (nors ne lietuvių kalba), mokslininkai apibūdina jį įvairiai, pabrėždami tam tikrus jo aspektus. Tačiau sutariama dėl vieno: kritinis mąstymas yra kryptingas mąstymas, kai, siekiant norimo rezultato, pasitelkiamos pažinimo strategijos ir įgūdžiai. Projekto „Kritinis mąstymas aukštojoje mokykloje“ dalyviai sutaria, kad *mąstyti kritiškai – tai būti smalsiam ir taikyti tiriamąsias strategijas, kelti klausimus ir nuosekliai bei sistemingai ieškoti atsakymų. Kritinis mąstymas – tai ne vien faktų ar informacijos atranka, bet ir jų ištakų, priežasčių, poveikio paieškos. Kritiškai mąstyti – tai būti mandagiai skeptiškam ieškant alternatyvų ir nuolat keliant klausimą „o kas, jeigu...?“ Kritiškai mąstyti – tai ieškoti racionalių ir pagrįstų argumentų ginant savo požiūrį bei atidžiai nagrinėti kitų argumentus ir ieškoti jų logikos.*

Šis kritinio mąstymo apibrėžimas apima daug ką, bet ne visa. Svarbu suvokti, kad kritinis mąstymas – tai įgūdžių visuma. Žymus kritinio mąstymo ugdymo propaguotojas M. Lipman [16] teigia, kad toks mąstymas atspindi beveik visas aktyvaus, ieškančio proto funkcijas.

Taip apibrėžus kritinio mąstymo sąvoką, galima daryti prielaidą, kad moksleiviai ir studentai nesitenkina vien aktyviomis informacijos paieškomis, o naują informaciją sieja su jau turima, lygina, kelia klausimus, tiria argumentų logiką ir galimus padarinius, kuria pavyzdžius, ieško problemų sprendimo būdų ir stengiasi suvokti padarinius, galinčius kilti, jei problemos nebus sprendžiamos, ir taip toliau.

Klausimų lygmenys.

B. Bloom [4] ir jo kolegų ugdymo uždavinių taksonomija taikytina tiek vertinant pamokose ugdomo mąstymo lygmenis, tiek ir jais manipuluojant. Taksonomija įgalina išvelgti skirtumus tarp mokytojų užduodamų žemesniojo ir aukštesniojo lygmens klausimų, t. y. tarp klausimų, skatinančių žemiausiuoju lygmeniu atpažinti ar prisiminti faktus, suprasti sąvokas ir idėjas, bei klausimų (kylančių judant aukštesniojo lygmens link), skatinančių taikyti idėjas, analizuoti argumentus, sintetinti (jungti) kelias idėjas ieškant naujų sprendimų bei vertinant nuoseklų pagrindimą.

Siekiant skatinti paskaitose kritinį mąstymą, pravartu pradėti nuo B. Bloom taksonomijos. Apskritai esama aiškių sąsajų tarp užduodamų klausimų lygmens ir žmogaus mąstymo pobūdžio. Samoningai suvokdami, kokio lygmens klausimus formuluoja, dėstytojai gali kontroliuoti skatinamo mąstymo pobūdį. O studentai, mąstantieji aukštesniuoju lygmeniu, geriau pritaiko išmoktas žinias negu tie, kurių mąstymas ribojasi atpažinimu ir įsiminimu [26].

Oficialūs kritinio mąstymo apibrėžimai.

M. Lipman [16,17] ir jo kolegės sukūrė pradinį ir vidurinių mokyklų programą, pagrįstą nuostata, kad aukštesniojo lygmens mąstymas pradedamas ugdyti puoselėjant įgimtą vaikų domėjimosi gamtos ir dorovės dalykais. Remdamiesi Aristotelio žodžiais, kad filosofija prasideda nuo noro žinoti, M.Lipman ir jo kolegės parengė mokomosios medžiagos rinkinį, kurio pradžioje pabrėžiama būtinybė puoselėti įgimtą vaikų stebėjimąsi, o toliau siūloma pereiti prie analitinių atradimo ir problemų sprendimo įgūdžių ugdymo.

Filosofas G. Matthews [19,18] iš Masačusetso universiteto parodė, kad tinkamai suformuluoti klausimai apie etines ir politines problemas žadina abstraktųjį, niansuotą ir sudėtingą mąstymą daug jaunesnių vaikų, nei įrodinėjo J. Piaget ir L. Kohlberg sklaidos teorijos šalininkai. Užuo akla pasitikėjęs specialiaja medžiaga, G.Matthews išėities tašku pasirinko vaikų knygas ir žinomas istorijas, o užuo reikalavęs iš mokytojų specialaus pasirengimo, filosofas skatino juos laikytis tikėjimo nuostatos ir taikyti kruopščiai parengtus pokalbio metodus.

Šiuolaikiniai filosofai sukūrė aukštajam mokslui skirtas logikos ir argumentuoto rašymo teorijas, pagal kurias analitiniai įgūdžiai taikomi diskusijose aptariant aktualius klausimus ir įvairių mokomųjų dalykų paskaitose skatinant aukštesniojo lygmens mąstymą. Šios teorijos buvo plėtojamos toliau ir pritaikytos viduriniam bei pradiniam ugdymo lygmenims. Sanomos valstybinio universiteto (JAV, Kalifornija) grupė, kuriai priklausė R. Paul, G. Nosich ir L. Elder, parengė mokomąją medžiagą, kaip skatinti kritinį mąstymą [22]. Ją platina Kritinio mąstymo fondas (*Foundation for Critical Thinking*) [10], Kritinio mąstymo centras (*The Center for Critical Thinking*) [27] ir Tarptautinis aukštesniojo lygmens mąstymo vertinimo centras (*The International Center for the Assessment of Higher Order Thinking*) [28].

Vis dėlto ir toliau kelia susirūpinimą tai, kad mąstymo įgūdžių mokoma izoliuotai. Daugybė dabartinių pedagogų įrodinėja, kad bet kokios pastangos skatinti kritinį ar aukštesniojo lygmens mąstymą turi kuo glaudžiau sietis su tikrojo gyvenimo užduotimis, su tyrimu ir sprendimu problemų, panašių į tas, su kuriomis vaikai ir jaunuoliai susiduria realiame gyvenime. Šiuolaikiniai kritinio mąstymo ir mokymosi tyrimai rodo, kad kritinį mąstymą skurdina dėmesio sutelkimas į atskirus įgūdžius ir faktinės medžiagos mokymasis. Pavyzdžiui, A. L. Brown [5] tvirtina, kad nors mokymosi įgūdžiai, atsieti nuo tikrojo gyvenimo užduočių ir tikslų, leidžia mokiniams puikiai pasirodyti atliekant dalyko testus, susiklosčius naujoms aplinkybėms, tokie mokiniai gali taip ir nesugebėti šių įgūdžių pritaikyti. Platesnius mokymosi ir mąstymo apibūdinimus patvirtina kognityviosios psichologijos, filosofijos ir ugdymo atsižvelgiant į įvairias kultūras tyrimai.

Bendros visų tyrimų gijos leidžia daryti išvadą, kad veiksmingas ilgalaikis mokymasis, kurį galima pritaikyti susiklosčius naujoms aplinkybėms, iš esmės yra informacijos ir idėjų suvokimas. Tai geriausiai vyksta, kai moksleiviai aktyviai dalyvauja mokymosi procese įgydami ir sintetindami kultūros ir elgesio elementus bei kurdami savo pačių informaciją [2]. Mokymasis ir mąstymas sustiprėja, kai mokiniai geba pritaikyti išmoktas žinias sprenddami realias užduotis [23]. Mokymasis sustiprėja, kai mokiniai remiasi anksčiau įgytomis žiniomis ir patirtimi bei geba susieti tai, ką jau žino, su nauja informacija, kurią turi išmokti [2]. Kritiškai mąstyti ir mokytis pradedama tada, kai mokytojai supranta ir įvertina

idėjų bei patirties įvairovę. Krištiškai mąstyti pradeda išsiugdžius supratimą, kad nėra „vieno teisingo atsakymo“ [1].

Apibrėždami kritinio mąstymo ugdymo nuostatą, rėmėmės keturiais šių teorijų teiginiais:

- 1) tikėjimu, kad jauni žmonės iš prigimties linkę domėtis pasauliu ir geba nagrinėti sudėtingus klausimus bei formuluoti kūrybiškas mintis;
- 2) suvokimu, kad labai svarbų vaidmenį atlieka dėmesingi mokytojai, kurie skatina nuolatinius tyrimus ir padeda moksleiviams ugdyti produktyvaus mąstymo įpročius bei įgūdžius;
- 3) siekiu suderinti kritinį mąstymą su diskusijomis ir kitais tyrimo procesais, į kuriuos moksleiviai įsitraukia natūraliai;
- 4) pripažinimu, kad esama tiesioginio ryšio tarp mąstymo įpročių ir demokratinio pilietiškumo.

Socialinės atsakomybės ugdymas.

Šiuolaikinėms urbanizuotoms visuomenėms kyla užduotis suburti aktyvias žmonių, turinčių skirtingus socialinius ir etninius pagrindus, bendruomenes. Ir tai jos turi padaryti sulaukdamos vis mažiau patikimos pagalbos iš šeimų, Bažnyčios ar kitų visuomenės organizacijų, kuriomis rėmėsi ankstesnės kartos socializuodamos žmonės. Mokykla yra vienintelė išlikusi institucija, su kuria dauguma piliečių palaiko glaudžius ryšius. Nesvarbu, ar yra pasirengę, ar ne, šiandienos mokytojai kviečiami rengti mokinius produktyviam, paremtam bendradarbiavimu ir taikiam gyvenimui visuomenėje, kuri nepaprastai sparčiai keičiasi.

Rengiant studentus tapti aktyviais atviros visuomenės piliečiais, reikia, kad jie įgytų svarbių pažintinių įgūdžių, tokių kaip savos nuomonės formavimas, prasmės suvokimas remiantis patirtimi ir apmąstymais, logiškas argumentų išdėstymas, aiškus ir pasitikintis savo minčių reiškimas. Vis dėlto ugdant pilietiškumą šių įgūdžių nepakanka: reikia ir kad požiūriai bei gebėjimai susilietų socialinėje srityje, kuri nuteikia ir įgalina pasijusti vertingais piliečiais.

Socialinės atsakomybės aspektai.

Vertingi piliečiai yra ne tik tie, kurie linkę bendradarbiauti ir elgiasi pagal socialinėje visuomenėje galiojančią tvarką. Šiuos piliečius taip pat galima pasitelkti aiškinant tam tikrus laiko pokyčius ir priimant išmintingus sprendimus, kaip elgtis siekiant dar didesnio suderinamumo. Be to, jie turėtų noriai įgyvendinti tokius sprendimus pagal savo gyvenimo visuomenėje pobūdį. Mokslininkai įrodo, jog norint, kad moksleiviai taptų vertingais piliečiais, būtina išugdyti:

- 1) gebėjimą suprasti kitus, kurio esmė – numatyti perspektyvą: pajusti, kaip įvykius suvokia kiti, ir tuo remiantis gebėti nustatyti bendrus tikslus bei jų siekti [25];
- 2) veiksmingumo pojūtį, t. y. suvokimą, kad dalyvauti visuomenės (klasės, miesto, tautos) įvykiuose yra vertinga, nes reikšmingi kiekvieno žmogaus asmeniniai veiksmai [7, 21];
- 3) suvokimą, kad gyvenimas susijęs su didesne visuma, t. y. supratimą, kad kiekviena veikla – ar tai būtų aplinkosaugos kova, ar darbas visuomenės labui, ar savo vietos radimas vienokioje ar kitokioje religinėje kosmologijoje –

- vertinga ne tik pačiam individui [9];
- 4) įsitikinimų ir veiksmų vientisumo pojūtį: pavyzdžiui, jeigu manai, kad izoliuoti vyresnius žmones yra žiauru ir neteisinga, turėtum noriai skirti laiko pabūti su tokiais žmonėmis [9].

Piliečių ugdymo priemonė mokomosiose programose ilgą laiką buvo pilietinis ugdymas – disciplina, dėstoma kaip atskiras kursas arba kaip socialinių studijų mokomosios programos dalis. Žinoma, pilietiškumui išsiugdyti reikia daug žinių, ir jų suteikdami reikšmingą vaidmenį atlieka pilietinio ugdymo kursai. Tačiau keturi čia paminėti pilietiškumo komponentai tikrai neįgyjami pilietinio ugdymo kursuose. Taip yra dėl to, kad vertingam piliečiui išugdyti vien žinių nepakanka: būtina puoselėti prosocialines nuostatas, formuoti grupinių procesų įgūdžius ir stiprinti nusiteikimą veikti pagal savo įsitikinimus. Socialinės nuostatos, procesai ir veiksmai geriausiai ugdomi ne vieno mokomojo dalyko, kad ir kiek daug informacijos jis suteiktų, pamokose, bet visame mokymosi mokykloje kontekste: per demonstracijas, veiklą, įprastą aplinkos tvarką ir lūkesčius, kurie įsupti į visos mokyklos dienos audinį [3,15].

Kaip išmokstama socialinės atsakomybės.

Keturi požiūrio ir elgesio komponentai, kurie yra socialinės atsakomybės pagrindas, gali būti ugdomi remiantis mokyklos patirtimi.

1. Supratimo jausmą, tam tikrą poziciją sustiprina teigiama grupės patirtis. Dokumentais pagrįsti laimėjimai čia yra mokymosi bendradarbiaujant metodai [14]. Atlikdami mokyklines užduotis ir dirbdami grupėmis bei priklausydami vieni nuo kitų, moksleiviai nuolat susiduria su kitokiu bendrų tikslų suvokimu. Supratimo jausmą taip pat stiprina praktinė veikla, skatinanti diskusijas, aiškinamąjį skaitymą ir rašymą, paremtą asmenine patirtimi ir nuomonėmis, bei pasisakymai grupėje dalijantis mintimis [6].

2. Veiksmingumo pojūtis stiprėja demokratiškose pamokose moksleiviams dalijantis atsakomybe už priimamus bendrus sprendimus. Dar praeito amžiaus pradžioje labai raiškiai šią idėją išdėstė J. Dewey:

„Jei mokome vaikus paisyti nurodymų ir daryti tai, kas liepiama, ir nesugebame suteikti pasitikėjimo veikti ir mąstyti patiems, tai sukuriame jiems beveik neįveikiamą kliūtį bandant ištaisyti esamus sistemos trūkumus ir siekiant tikrai demokratiškus idealus. Mūsų valstybė sukurta remiantis laisvės principais, bet rytojaus valstybei mes stengiamės duoti kuo mažiau laisvės. Vaikams mokykloje reikia laisvės, kad žinotų, ką ji reiškia, kai patys perims valdymą; jiems reikia leisti išsiugdyti tokias savybes kaip iniciatyva, savarankiškumas ir sumanumas dar iki tol, kol išnyks piktnaudžiavimas demokratija ir jos trūkumais” [8, p. 304].

Veiksmingumo pojūtis ugdomas kviečiant moksleivius dalyvauti kuriant mokymosi aplinką, ieškant problemų sprendimų, suteikiant galimybę rinktis mokantis ir atsižvelgiant į jų nuomonę dėl mokyklos darbo ir gyvenimo visuomenės būreliuose [12].

3. Siekis, kad moksleiviai plačiau suvoktų gyvenimo prasmę, gali pasirodyti pernelyg įpareigojantis, tačiau kiekvienas mokytojas, kuris susidūrė su jaunimo susvetimėjimo problema postindustrinėse visuomenėse, žino, kad tai – nepaprastai svarbus dalykas. Kai moksleiviai kviečiami susieti mokymąsi su gyvenimu pasitelkus tokias priemones kaip reakcijos žurnalai, mokymosi dienoraščiai ar dviskilčiai dienoraščiai ir kai kartu į mokomąją programą įtraukiama aktuali medžiaga, parenkant šiuolaikinį jos pritaikymą, jie geba asmeninius tikslus susieti su visuomenės, kurioje gyvena, poreikiais [11, 13, 20].

4. Žinių, įsitikinimų ir elgesio vientisumo pojūtis ugdomas demokratiniais principais paremtuose užsiėmimuose, o toliau plėtojamas mokymąsi siejant su visuomenės gyvenimu.

Literatūra

1. *Banks J.A.* Education, citizenship, and cultural option // Education and society. – 1988, I (1), p.19–22.
2. *Becoming a nation of readers: the report of the Commission on Reading.* – Urbana, 1995.
3. *Berman Sh.* Children's social consciousness and the development of social responsibility. – Albany; NY, 1997.
4. *Bloom B. (ed.)* A taxonomy of educational objectives. Handbook I: cognitive domain. – New York, 1956.
5. *Brown A.L.* Knowing when, where, and how to remember: a problem of metacognition // Advances in instructional psychology. – Hillsdale; NJ, 1978.
6. *Calkins L.* Living between the lines. – Portsmouth; NH, 1990.
7. *Colby A., Damon W.* Some do care. – New York, 1992.
8. *Dewey J., Dewey E.* The schools of tomorrow. – New York, 1915.
9. *Erikson E.* Childhood and society. – New York, 1963.
10. Foundation for Critical Thinking. – <http://www.criticalthinking.org/>.
11. *Freire P.* The pedagogy of oppressed. – New York, 1970.
12. *Glasser W.* Schools without failure. – New York, 1975.
13. *Horton M., Freire P.* We make the road by walking: conversations on education and social change. – Philadelphia, 1991.
14. *Johnson D.W., Johnson R.* Cooperation, competition, and individualistic learning // journal of research and development in education. – 1978, 12 (1), p. 3–15.
15. *Kohlberg L.* High school democracy and educating for a just society // Moral education: a first generation of research and development. – New York, 1980. – p. 20–57.
16. *Lipman M.* Philosophy Goes to School. Philadelphia, 1988.
17. *Lipman M.* Thinking in education. – Cambridge; New York, 1991.
18. *Matthews G.* Dialogues with children. – Cambridge; MA, 1988.
19. *Matthews G.* Philosophy the young child. – Cambridge; MA, 1985.
20. *McCaleb S. P.* Building communities of learners: a collaboration among teachers, students, families and community. – New York, 1944.
21. *Merelman R. M., King G.* The development of political activists: toward a model of early learning // Social science quarterly. – 1986, 67 (3), p. 473–490.
22. *Paul R. et all.* Critical thinking: How to prepare students for a rapidly changing world. – Cotati; CA, 1995.
23. *Resnick L.* Learning in school and out // Educational research. – 1987, 16 (6), p.13–20.

24. *Ruggiero V.R.* The art of thinking. A guide to critical and creative thought. – New York, 1998.
25. *Selman R.L.* The growth of interpersonal understanding: development of clinical analysis. – New York, 1980.
26. *Taba H.* Teaching strategies and cognitive functioning in elementary school children. – Washington, 1966.
27. The Center for Critical Thinking. – <http://www.criticalthinking.org/cct.html>.
28. The International Center for the Assessment of Higher Order Thinking. – <http://www.criticalthinking.org/icat.html>

Projektas „Kritinio mąstymo ugdymas aukštojoje mokykloje”

DAIVA PENKAUSKIENĖ

.....

Apžvelgtosios mokymosi teorijos – konstruktyvizmas, metapažintinis mokymasis, kritinis mąstymas ir asmeninės bei socialinės atsakomybės ugdymas – yra projekto „Kritinio mąstymo ugdymas”, pradėto Lietuvoje 1997 m. ir vykdomo iki šiol, pagrindas. Pirminis ir ilgalaikis jo tikslas – įvairių lygių ugdymo institucijose kurti palankią mokymo ir mokymosi aplinką, diegti demokratinio ugdymo metodus ir strategijas, padedančias augti nepriklausomai, savarankiškai mąstančiai asmenybei. Kaip žinoma, mūsų veiksmus, poelgius lemia mąstymas. Taigi ne veltui buvo ambicingai užsimota šia programa pamažu, bet kryptingai keisti pačių mokytojų mąstyseną, kad jie gebėtų tinkamai formuoti savo ugdytinių kritinį mąstymą. Nors iš pat pradžių į programą įsitraukė ir bendrojo lavinimo, ir aukštosios mokyklos, vis dėlto nuosekliau dirbti su pastarosiomis pradėta tik prieš dvejus metus pagal Šiuolaikinių didaktikų centro vykdytus „Universitetinės didaktikos” (2001 m.) ir „Kritinio mąstymo ugdymo aukštojoje mokykloje” (2002–2003 m.) projektus. Įgyvendinant tiek vieną, tiek kitą projektą, buvo gilnamasi į ugdymo teorijas, didaktines nuostatas, metodus ir strategijas, tinkamas darbui aukštojoje mokykloje. Tačiau projektas „Kritinio mąstymo ugdymas aukštojoje mokykloje” pasirodė pranašesnis teorijos ir praktikos derme, išsamesne analize ir darbo aukštojoje mokykloje refleksija. Pirmaisiais metais universitetų ir kolegijų dėstytojai mokėsi teorinių kritinio mąstymo ugdymo pagrindų ir jų taikymo konkrečiame dėstomajame dalyke. Nauji metodai ir strategijos buvo išbandomi čia pat auditorijoje, o tikrinami paskaitose ir seminaruose su studentais. Antrieji metai buvo skirti studijų programų ir mokomųjų dalykų analizei kritinio mąstymo ugdymo galimybių požiūriu. Kad pirmaisiais metais įgytos žinios ir patirtis nenueitų veltui, reikėjo jas įtvirtinti iš naujo peržvelgiamuose studijų planuose ir programose. Patiems dėstytojams buvo suteiktos kelios galimybės: *pirma*, integruoti kritinio mąstymo ugdymą į dėstomąjį dalyką, *antra*, parengti pasirenkamąjį kursą, *trečia*, parengti visiškai naują, kaip manyta, privalomąjį kursą tam tikrai auditorijai. Kiekvienas rinkosi pagal savo galimybes ir aukštosios mokyklos poreikius.

Šiame leidinyje pristatomas dvejų projekto įgyvendinimo metų rezultatas – dėstomųjų dalykų programos ir išplėstiniai paskaitų planai, atspindintys kritinio mąstymo ugdymo galimybes pačiose įvairiausiose studijų programose – teisės, buhalterinės apskaitos, užsienio kalbų, socialinės pedagogikos, komunikacijos ir kt. dėstomuosiuose dalykuose.

Rengiant programas buvo laikomasi panašaus modelio: iš pradžių pristatoma kurso paskirtis, vieta studijų programoje, tikslai ir uždaviniai, ryšiai su kitais mokomaisiais dalykais, kurso struktūra, dėstymo principai ir metodai, pateikiamas išplėstinis turinys ir jį iliustruojanti paskaita ar seminaras. Pirmiau pristatomi pasirenkamųjų, toliau – naujų ir galiausiai – į dėstomąjį dalyką integruotų kursų moduliai.

Visos išplėstinės paskaitos remiasi tripakope kritinio mąstymo ugdymo schema. Pirmojoje – *žadinimo* – pakopoje siekiama moksleivius ir studentus sudominti nauja tema, skatinama atkurti anksčiau įgytas su paskaita susijusias žinias ir patirtį. Antrojoje – *prasmės suvokimo* – pakopoje mokomasi nauja medžiaga. Trečiojoje – *apmąstymo* – pakopoje daromos išvados ir vertinimai, jau turėtas žinias siejant su įgytosiomis. Visos šios trys pakopos yra paskaitos ar paskaitų ciklo pamatas, ant kurio sugula turinys ir mokymo metodai. Tokia schema nėra chrestomatinis universitetinės didaktikos modelis ir pažįstama nedaugeliui aukštųjų mokyklų. Šiame leidinyje ji pristatoma kaip viena iš galimybių planuoti ir vesti paskaitas (plačiau žr.: Kritinio mąstymo ugdymas: teorija ir praktika. V., 2001).

Pateiktoji medžiaga – autoriniai projekto dalyvių darbai. Kiekvienas jų pasiūlė savą kritinio mąstymo ugdymo paskaitos modelį, kuris nebuvo leidinio sudarytojų taisomas ar perrašomas.

Tikimės, kad pateiktieji paskaitų planai ir aprašymai paskatins jus domėtis įvairiomis mokymo ir mokymosi aukštojoje mokykloje teorijomis, ieškoti savų dėstymo būdų ir skatinti studentų kritinį mąstymą.

Pasirenkamųjų dalykų moduliai

Kurso „Kritinio mąstymo ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje“ programa

Parengė: GRAŽINA ŠMITIENĖ, GIEDRĖ PODERIENĖ, GITANA MARTINKIENĖ
Klaipėdos universitetas, Pedagogikos fakultetas

.....

Kurso paskirtis

Kursas skiriamas II–V kurso edukologijos bakalaurams, studijuojantiems vaikystės pedagogiką su specializacijomis (etika, katechetika, muzika, anglų, vokiečių, rusų k.). Toks kursas naudingas studentams, besidomintiems edukacinėmis naujovėmis, norintiems susipažinti su veiksminga mokymo(si) metodų sistema ir ja naudotis, tinkamai planuoti, parengti ir vertinti pamoką.

Tikslai ir uždaviniai

Kurso tikslas – remiantis kritinio mąstymo ugdymo strategija, mokyti kritiškai vertinti mokymo ir mokymosi aplinką, sudaryti sąlygas įgyti patirties planuojant, organizuojant mokymo(si) procesą, suteikti galimybę įgytas žinias taikyti praktikoje.

Kurse mokomasi:

- 1) kritiškai mąstyti, t. y. ieškoti atsakymų į kilusius klausimus, turėti savo nuomonę ir gebėti ją tinkamai argumentuoti;
- 2) kūrybiškai spręsti įvairias mokymo(si) problemas;
- 3) naudotis veiksminga mokymo(si) metodų sistema;
- 4) planuoti, organizuoti mokymo(si) procesą.

Kurso struktūra ir ryšys su kitais studijų dalykais

Kurso apimtis – 2 kreditai, arba 80 val., per semestrą. Tai yra 48 akademinės valandos (32 val. teorinių paskaitų ir 16 val. pratybų) ir 32 savarankiškų studijų valandos. Kursas skiriamas supažindinti su dalyko teorija bei kaip įgytas teorines žinias taikyti praktiškai.

Kritinio mąstymo ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje kursas siejasi su tokiais vaikystės pedagogikos su specializacijomis programoje numatytais kursais: pedagogikos teorija (2 sem.), vaikystės pedagogika (3 sem.), integruoto mokymo pagrindais (8 sem.) ir pan.

Kurso dėstymo principai ir metodai

Kurse pasitelkiami įvairūs kritinį mąstymą ugdantys metodai, vadovaujamas žadinimo, prasmės suvokimo ir apmąstymo schema. Teorinės paskaitos derinamos su praktine studentų veikla siekiant apmąstyti teorines žinias, mokyti planuoti darbą.

Kursas „Kritinio mąstymo ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje“

Kurso turinys

1. Tarptautinio projekto „Kritinio mąstymo ugdymas skaitant ir rašant“ pristatymas.
2. Edukacinis kritinio mąstymo aspektas.
3. Kritinį mąstymą skatinanti mokymo(si) aplinka.
4. Ergonominiai reikalavimai mokymo(si) aplinkai:
 - triukšmo poveikis mokymo(si) proceso dalyvių darbingumui, savijautai, sveikatai, informacijos perdavimui ir suvokimui;
 - apšvietimo įtaka mokymo(si) proceso dalyvių būsenai, darbingumui, darbo aplinkos komfortui;
 - mikroklimato poveikis mokymo(si) proceso dalyvių sveikatai, darbingumui, emocinei būsenai.
5. Komunikacija pamokoje (reikalavimai mokytojui):
 - verbalinis ir neverbalinis bendravimas, jo ypatumai;
 - klausimų formulavimas ir kt.
6. Mokymo(si) schema.
7. Kritinio mąstymo pamoka, jos pakopų analizė:
 - žadinimas;
 - prasmės suvokimas;
 - apmąstymas.
8. Metodų analizė.
9. Pamokos planavimas ir vertinimas.
10. Mokinių aktyvinimas ugdant rašytinę kalbą:
 - aktyvinimo samprata; šnekamosios ir rašomosios kalbos panašumai ir skirtumai;
 - rašymo proceso suvokimas; jo etapai; metodai, ugdantys mokinių rašymą; mokinių kritinio mąstymo, savarankiškumo, kūrybingumo ugdymas taikant aktyvinimo metodus.
11. Mąstančio skaitytojo ugdymas:
 - skaitymo mąstant aptartis, būtinos sąlygos;
 - skaitytojų praktikumas.
12. Mokymasis bendradarbiaujant:
 - mokymosi bendradarbiaujant samprata ir reikšmė;
 - pagrindiniai mokymosi bendradarbiaujant elementai, sėkmingo mokymo(si) veiksniai.

Ergonominiai reikalavimai darbinei mokymo ir mokymosi aplinkai

Trukmė: 2 akad. val.

Metodai: Skaitymas pasitelkus aktyvaus žymėjimo skaitant ir maštant sistemą (AŽSNESM), ekspertų.

Eiga

Žadinimas (10 min.)

Pradžioje studentams pateikiamas klausimas, kokie, jų manymu, yra pagrindiniai reikalavimai, keliami darbo aplinkai. Pagalvoję kiekvienas individualiai užrašo kriterijus, kuriuos žino ar mano žinąs. Po 5 min. studentai kriterijus aptaria ir apibendrina dirbdami poromis. Vėliau poros visai grupei pristato savo nuomonę. Pagrindiniai darbo aplinkos kriterijai užrašomi lentoje.

Prasmės suvokimas (50–60 min.)

Darbas su tekstu. Išsitraukę trijų skirtingų spalvų korteles, studentai susiskirsto į tris grupes. Kiekviena jų gauna skirtingus tekstus (žr. priedą):

- 1 gr. – „Triukšmas darbo aplinkoje“;
- 2 gr. – „Darbo aplinkos apšvietimas“;
- 3 gr. – „Darbo aplinkos mikroklimatas“.

Kiekvienas grupės narys individualiai skaito tai grupei paskirtą tekstą ir, remdamasis AŽSNESM metodu, jo paraštėje žymi sutartinius ženklus:

- √ – „aš tai žinau“;
- + – „man tai nauja“;
- ? – „aš tuo abejoju“.

Tada kiekvienas studentas pildo dviskiltę lentelę: „Nauja informacija“ ir „Informacija, kuria abejoju“.

Paskui grupių nariai 15–20 min. tarpusavyje dalijasi informacija, surašyta į individualias lenteles. Grupės aptaria nurodytus požymius ir išskiria iš jų svarbiausius, kuriuos ir pristato visai auditorijai. Kitų grupių nariai užduoda klausimų, padedami dėstytojo, aiškinasi teksto informaciją, kuri grupėms kelia abejonių.

Apmąstymas (20 min.)

Studentų prašoma parašyti esė „Kokioje darbo aplinkoje norėčiau dirbti?“

Seminaro pabaigoje skaitomos 5–6 esė. Apibendrinama, kas studentams svarbu darbo aplinkoje.

GIEDRĖ PODERIENĖ

Triukšmas darbo aplinkoje

Vienas iš svarbių mokymo(si) procesą lemiančių veiksnių yra darbo aplinka. Palanki aplinka lemia optimalų mokymo(si) proceso dalyvių funkcionavimą, veiksmingą darbą, mažą nuovargį ir monotoniją, kokybinius mokymo(si) rezultatus, pasitenkinimą veikla ir vyraujančiais santykiais.

Reikšmingas fizinis veiksnys, turintis įtakos optimaliai darbo aplinkai, yra *triukšmas* – nepageidaujamas pašalinis efektas, kurį sukelia žmogaus veikla, įvairūs mechanizmai. Klausos aparatas yra sistema, kuri ne vien pasyviai registruoja garsus, bet ir aktyviai reguliuoja žmogaus dėmesį, kalbą, bendravimą, pasitenkinimą muzika ir pan. Triukšmas gali trikdyti normalią klausos funkciją, darbingumą, sveikatą, didinti nuovargį ir pan. Todėl tikslinga aptarti šio reiškinio prigimtį, savybes, galimybes triukšmą sumažinti.

Triukšmas yra girdimi garsai. Jį galima matuoti prietaisais ir subjektyviai įvertinti pagal fiziologinę žmogaus reakciją. Svarbiausia objektyvi triukšmo charakteristika yra garso intensyvumas, matuojamas decibelais (dB). Vertinant triukšmą, matuojami jį sukeliantys garsai. Tam naudojami triukšmomatis ir dažnomatis.

Triukšmo poveikis žmogaus organizmui visada yra neigiamas. Tai patvirtina šie reiškiniai: 1) klausos sutrikimai (kurtumo pradžia); 2) garsinės informacijos perdavimo ir priėmimo sutrikimai; 3) neigiamas poveikis regimosios informacijos suvokimui; 4) sumažėjęs darbingumas; 5) neigiamas poveikis savijautai, nuotaikai, emocijoms; 6) neigiama įtaka sveikatai ir galimybė susirgti profesinėmis ligomis.

Klausos sutrikimai. Labai intensyvūs garsai trikdo žmogaus klausą. Fiziologai išskiria tris tokių sutrikimų rūšis: 1) laikinai padidėja girdimumo slenkstis (minimalus garso intensyvumas, kurį žmogus dar girdi), kuris paskui palengva mažėja iki pradinio lygio; 2) dėl ilgalaikio triukšmo girdimumo slenkstis yra nuolat padidėjęs, ir pradinė klausia neatgaunama; 3) po trumpo, bet labai intensyvaus triukšmo (sprogimo, šūvio) įvykus akustinei traumai.

Laikina padidėjus girdimumo slenkstis grįžta į pradinį lygį pailsėjęs (ypač išsimiegojus), ir kitą dieną žmogus girdi normaliai, t. y. be sutrikimų. Pavojinga, jei girdimumo slenkstis padidėjęs nuolat. Jeigu visą darbo dieną, t. y. 8 darbo valandas, triukšmas yra 90 dB, girdimumas sumažėja 20 dB. Jei triukšmas didesnis kaip 90 dB, nebegirdima aukšto dažnio garsų ir sumažėja žemo dažnio garsų girdimumas.

Dar klausia gali sutrikti dėl amžiaus, dėl neakustinio poveikio (chemikalų, ypač toksinių, ligų, medikamentų) ir dėl buitinio (ne darbo aplinkos) triukšmo.

Siekiant sudaryti saugų triukšmo foną, būtina laikytis šių taisyklių:

1. nustatyti leistiną triukšmo foną per visą darbo laiką;
2. jei triukšmo sumažinti neįmanoma, būtina mažinti jo trukmę;
3. nustatyti saugaus triukšmo ribas.

Informacijos perdavimo ir priėmimo sutrikimai. Kad kalba išsiskirtų iš triukšmo fono, būtina ją pagarsinti. Pavyzdžiui, triukšmo fonui padidėjus 10 dB, kalbos garsumas turi padidėti 2 dB, kad klausytojas girdėtų. Viena iš kalbėtojo reakcijų į triukšmą – užuot kalbėjus įprastai, šaukti ar rėkti. Tai trukdo klausytojui suprasti garsus. Kad klausytojas gerai suvoktų kalba perduodamą informaciją, pageidautinas kalbos garsumas esant vidutinio triukšmo fonui – 50–80 dB.

Literatūroje pateikiama įvairių būdų, kaip geriau suvokti kalbą triukšmo fone:

- 1) sukurti standartinę frazeologiją vartojant kuo mažiau sudėtingų žodžių;
- 2) naudoti klausos organus saugančias sistemas, pavyzdžiui, ausines;
- 3) naudoti garso stiprinimo sistemas, pavyzdžiui, mikrofoną.

Neigiamas poveikis regimosios informacijos suvokimui. Tyrimai rodo, kad, aplinkiniams net ir negarsiai kalbantis, sunkiau išsiminti regimuosius vaizdus. Kitaip tariant, pašalinių žmonių kalba trukdo tiems, kurie skaito ir rašo. Taigi triukšmingoje aplinkoje skaitomą informaciją išsiminti sunkiau. Palyginti nedidelis – 68 dB – triukšmas trukdo pastebėti teksto klaidas.

Sumažėjęs darbingumas. Tiriant triukšmo poveikį žmogaus darbingumui, nustatyta, kad: 1) esant nepaliojamam ilgalaikiam triukšmui darbo kokybė blogėja; 2) sunku dirbti tam tikra poza, kai dėmesys turi būti nuolat sutelktas, o aplinka yra triukšminga; 3) sunkiau pradėti darbą, reikalingą didesnių pastangų, jei aplinkos triukšmas nereguliuojamas; 4) sunkiau pradėti darbą, kai informaciją reikia išsąmoninti, o ne mechaniškai išsiminti. Taip yra dėl to, kad triukšmas: 1) sukelia organizmo dirglumą; 2) mažina savitvardą; 3) silpnina reakciją; 4) trikdo dėmesį.

Neigiamas poveikis savijautai. Triukšmingoje aplinkoje dirbančio žmogaus savijauta pablogėja, nes intensyvūs garsai (ypač kintantys) erzina, t. y. sukelia diskomfortą, nepasitenkinimą, negalavimus ir pan. Tyrimai rodo, kad diskomfortas mažesnis, kai triukšmo šaltinis yra patalpoje, o ne išorėje; kad žmogaus savijautai kenkia triukšmo spektras (jei garsų intensyvumas vienodas, aukšto dažnio garsai sukelia didesnę diskomfortą negu žemo). Esama ir tokių garsų, kurie žmones labai erzina, nors jų keliamas triukšmas nei labai intensyvus, nei sudėtingas. Tai ausį rėžiantys (atsirandantys aštriu daiktu brėžiant per stiklą, sausa, aštria kreida rašant lentoje ir pan.), per visą kūną, dantis einantys garsai, kuriuos žmonės suvokia labai subjektyviai.

Reakcija priklauso ne tik nuo triukšmo parametrų, bet ir nuo aplinkybių, kuriomis žmogus veikia, gyvena. Tiriant įrodyta, kad gyvenantieji triukšmingoje aplinkoje yra agresyvesni, blogiau vertina kitus žmones ir jų veiklą, neskuba teikti pagalbos nukentėjusiajam. Triukšmingoje darbo aplinkoje žmonės elgiasi ypač keistai: stengiasi iš jos pasišalinti, skuba atlikti užduotis, priekabūs darbo partneriams ir socialinei-kultūrinei aplinkai, nepatenkinti darbo priemonėmis.

Neigiama įtaka sveikatai ir galimybė susirgti įvairiomis profesinėmis ligomis. Jautriausia triukšmui yra žmogaus psichika. Ištirta, kad dauguma psichikos funkcijų (dėmesys, mąstymas, suvokimas) dėl triukšmo poveikio kinta, tačiau, kiek tai kenkia psichinei sveikatai, nenustatyta. Žinoma tik tai, kad nepastovios

psichinės sveikatos žmonės triukšmą pakelia sunkiau. Dėl triukšmo darbe gali pradėti pykinti, skaudėti galvą, širdį, atsirasti dirglumas.

Apibendrinant triukšmo poveikį darbo aplinkai, galima pateikti tokias išvadas:

1. Idealiu atveju 8 val. trukmės darbe triukšmo fonas negali būti didesnis kaip 85 dB.
2. Triukšmingoje darbo aplinkoje būtina naudoti triukšmą mažinančias priemones, pavyzdžiui, dvigubas duris (triukšmą slopina 30–39 dB), langus su dvigubu stiklu (triukšmą slopina 24–28 dB) ir pan.
3. Kad klausytojai gerai girdėtų, patartina kalbėti 50–80 dB garsumu. Ilgas, garsus kalbėjimas vargina kalbėtoją, jo kalbos organus, gali atsirasti įvairių negalavimų. Šiuo atveju neigiamą triukšmo poveikį galima sumažinti naudojant kalbos garsumą stiprinančias priemones (pavyzdžiui, mikrofoną), vartojant tik reikšmingiausius žodžius ir atitinkamus simbolius, treniruojantis kalbėti triukšmingoje aplinkoje.
4. Triukšmingoje aplinkoje lėčiau vyksta socialinis, psichinis ir profesinis prisitaikymas. Prie naujų darbo sąlygų, reikalavimų, užduočių lengviau prisitaikyti kuo tylesnėje aplinkoje.
5. Jei galima, triukšmo foną būtina nuolat matuoti, nes iš gautų duomenų galima spręsti apie neigiamą jo poveikį žmogui, veiklai. Pakanka žinoti triukšmo poveikio žmogaus psichofiziologinėms reakcijoms skalę decibelais: 0–10 – girdimumo riba; 10–40 – psichinė reakcija; 40–80 – vegetatyvinė reakcija; 80–110 – klausos sutrikimai; 110–150 – skausmo riba; 150–160 – šokas.

Darbo aplinkos apšvietimas

Vienas iš svarbių mokymo(si) procesą lemiančių veiksnių yra darbo aplinka. Palanki aplinka lemia optimalų mokymo(si) proceso dalyvių funkcionavimą, gerą darbingumą, mažą nuovargį ir monotoniją, kokybinius mokymo(si) rezultatus, pasitenkinimą veikla ir vyraujančiais santykiais.

Reikšmingas fizinis veiksnys, turintis įtakos optimaliai darbo aplinkai, yra *apšvietimas*. Šviesa yra akies dirgiklis, suteikiantis žmogui daugiausia (apie 80 proc.) aplinkinio pasaulio informacijos. Svarbiausi fonometrijos terminai yra šie: šviesos srautas, apšviestumas, ryškis, regėjimo laukas.

Mokymas (-asis), kaip ir kiekviena kita veikla, negalimas be dirbtinių šviesos šaltinių. Tam naudojamos lempos, kurios elektros energiją paverčia šviesa, t. y. spinduliavimo energija. Parenkant dirbtinį šviesos šaltinį, t. y. lemputę, būtina atsižvelgti į darbo objekto ir vietos apšviestumo įtaką dirbančio žmogaus savijautai, sveikatai ir darbingumui.

Apšviestumo poveikis darbuotojui. Tiriant nustatyta, kad: 1) apšviestumą didinant iki tam tikro dydžio, žmogaus darbingumas gerėja, paskui jis ima kilti lėčiau ir galiausiai didesnis apšviestumas darbingumui nustoja daręs įtaką; 2) didinant elementų matmenis arba apšviestumo kontrastą, darbingumas didėja sparčiau negu didinant darbo vietos apšviestumą; 3) vien didinant apšviestumą sudėtingi regimieji darbai lengvesni netampa. Esant geram kontrastui ir didesnių matmenų elementams, darbingumas yra daug didesnis negu esant mažiems elementams ir

silpnam apšviestumui. Neribotai didinti apšviestumą nenaudinga vien dėl akinimo efekto. Jis atsiranda, kai regėjimo lauke yra toks šviesos ryškumas, kurio nekompensuoja regėjimo adaptacija, atsiranda diskomfortas ir netenkama regimojo darbingumo.

Koks turėtų būti tinkamiausias darbo vietos apšviestumas, priklauso nuo amžiaus, sveikatos, regėjimo defektų, įpročių ir pan., taigi jis yra labai individualus. Darbo vietos apšviestumui keliami trys reikalavimai: 1) horizontali darbo vietos plokštuma turi būti vienodai apšviesta; 2) būtina darbuotojui sudaryti galimybę keisti apšviestumą individualiomis priemonėmis; 3) patalpos apšviestumas turi būti kombinuotas, kad žmogus patirtų ne tik regimąjį komfortą, bet ir jaukumą, šilumą, patogumą, patrauklumą.

Apšviestumo įtaka darbingumui. Bendra taisyklė tokia: darbo, susijusio su žmogaus regėjimu, kokybė priklauso nuo apšvietimo: kuo jis tinkamesnis, tuo našesnis darbas ir didesnis darbingumas. Geras žmogaus regėjimas dirbant priklauso nuo apšvietimo, o darbo kokybė ir darbuotojo aktyvumas – nuo patikimo regėjimo.

Spalvinis darbo aplinkos komfortas. Spalvų suvokimas neatsiejamas nuo šviesos, o šviesos savybės priklauso nuo spalvų. Šviesos pojūčio kokybę apibūdina spalvos. Žmogaus organizmas vienaip ar kitaip reaguoja į įvairių spalvų šviesą. Pavyzdžiui, galima paminėti tokius psichofiziologinius spalvų efektus: mėlyna, žalia spalvos nuteikia poilsiui, raudona – stimuliuoja, poilsiui netinkama, oranžinė ir geltona – jaudina, violetinė – nuteikia agresyviai, netinkama poilsiui. Tai rodo interjero spalvinės apdailos svarbą. Mėlynos spalvos sienos sukelia šalčio, raudonos – šilumos pojūtį. Labai triukšmingoje patalpoje raudona spalva suvokiama kaip oranžinė. Todėl žmonės pagal savo patirtį spalvas skirsto į malonias ir atstumiančias, šiltas ir šaltas. Spalva veikia žmogaus psichiką, keičia nuotaiką, emocijas, išgyvenimus. Žydri, žali, geltoni atspalviai žmogaus psichiką veikia teigiamai, didina darbingumą, o violetiniai, mėlyni, raudoni – spartina santykinę nuovargį. Spalvos padeda sutvarkyti darbo vietą, racionaliai išdėstyti įrankius.

Darbo aplinkos mikroklimatas

Vienas iš svarbių mokymo(si) procesą lemiančių veiksnių yra darbo aplinka. Palanki aplinka lemia optimalų mokymo(si) proceso dalyvių funkcionavimą, gerą darbingumą, mažą nuovargį ir monotoniją, kokybinius mokymo(si) rezultatus, pasitenkinimą veikla ir vyraujančiais santykiais.

Reikšmingas fizinis veiksnys, turintis įtakos optimaliai darbo aplinkai, yra *mikroklimatas* (uždaros ar atviros darbo aplinkos oro temperatūros, drėgmės, cirkuliacijos, užterštumo ir spinduliavimo būklė).

Svarbiausias mikroklimato parametras – *temperatūra*. Dirbančio ar besiuilnčio žmogaus kūno temperatūra turi išlikti pastovi, nors supančios aplinkos temperatūra ir kistų.

Temperatūros poveikis žmogui vertinamas pagal šiuos kriterijus:

- 1) *fiziologinius* (sveikata) – kūno temperatūra, svorio kitimas, pulso ir kvėpavimo dažnis, prakaitavimo intensyvumas;
- 2) *darbingumo* – jis kinta pagal tai, kur (pavyzdžiui, klasėje, lauke) ir koku laiku žmogus dirba, kiek laiko darbas trunka ir kokio ilgio pertrauka. Tam matuojama: reakcijos greitis, rankų pirštų lankstumas, kūno ir jo dalių koordinacija, pozos stabilumas;
- 3) *emocinės būsenos* (komfortas, patogumas, tinkamumas) – darbuotojo savijautos ir emocijų išmatuoti neįmanoma, todėl reikia pasikliauti subjektyviais individų vertinimais ir palyginimais pagal santykinės skales.

Žmogaus kūno temperatūra. Žmogaus reakcija į aplinkos temperatūrą vertinama septyniais parametrais. Tai yra: 1) aplinkos oro temperatūra, matuojama sausu termometru; 2) aplinkos santykinė drėgmė, matuojama psichrometru; 3) aplinkos (sienų, lubų, grindų) spinduliuojama temperatūra, matuojama keliais stacionariais termometrais; 4) oro cirkuliacijos greitis, matuojamas anemometru; 5) efektyvioji temperatūra – išvestinis dydis, apskaičiuojamas pagal aplinkos oro temperatūros ir santykinės drėgmės skaitines reikšmes; 6) fizinis aktyvumas, išreiškiamas metais, santykiniu dydžiu; 7) laikas, per kurį aplinkos temperatūra nepakinta. Ergonominiai tyrimai rodo, kad temperatūra yra santykinis dydis, nes kinta šuoliškai (pravėrus langą, duris, įjungus ventiliatorių), laipsniškai (įšilimas nuo saulės, atšalimas naktį) ir periodiškai (įjungiant ar išjungiant įrenginius, skleidžiančius arba sugeriančius šilumą).

Temperatūros komfortas. Dirbančio žmogaus temperatūros komfortas priklauso nuo aplinkos temperatūros, organizmo išskiriamos metabolinės šilumos, žmogaus aprangos laidumo ir fizinio aktyvumo santykio. Siekiant patalpos temperatūros komforto, svarbiausia, kad darbuotojas neperkaistų ar neperšaltų. Būtina atsižvelgti ir į šilumos mainus, vykstančius tarp žmogaus kūno ir aplinkos. Visiems žinoma, kad vėsi aplinka žmogaus organizmą aušina, karšta – šildo, todėl būtina palaikyti šilumos pusiausvyrą. Siekiant optimalaus šilumos balanso, pirmiausia būtina, kad patalpos temperatūra ir santykinė drėgmė būtų tinkamiausios, nes nuo to priklauso darbuotojų savijauta ir darbingumas.

Nemaloniausi yra pojūčiai, kai dėl kritinės oro temperatūros smarkiai padidėja (perkaista) arba mažėja (atšąla) atvirų kūno dalių odos paviršiaus temperatūra.

Savijautą, susijusią su temperatūros komfortu, rodo tokios reikšmės: karšta, labai šilta, malonu, maloniai vėsu, šalta, labai šalta.

Kitas mikroklimato parametras – *spinduliavimas*. Spinduliavimą sukelia jonizuotų elementariųjų dalelių ir nematomų elektromagnetinių bangų srautai.

Ultravioletinių spindulių poveikis žmogui. Ultravioletiniai spinduliai – tai biologiškai aktyvus spinduliavimas, būtinas žmogaus organizmui (vitamino D sintezei, neuroreguliaciniams procesams). Todėl ultravioletinių spindulių stygius sukelia vadinamąją šviesos badą, dėl ko mažėja darbingumas ir atsparumas užkrečiamosioms ligoms. Norint sudaryti patalpoje šviesos komfortą, papildomai įrengiami ultravioletiniai spinduliai. Ne mažiau kenksmingas ultravioletinių

spindulių perteklius, nes dėl to mažėja darbingumas ir blogėja savijauta (didėja nuovargis, dirglumas, jautrumas, skauda galvą). Ypač gerai matyti pažeista oda, paraudusios akys, silpsta regėjimas.

Dar vienas mikroklimato parametras – *oro užterštumas*, kai oras užteršiamas medžiagų dalelėmis arba aerozoliais. Daugelis dalelių, esančių darbo aplinkos ore, neigiamai veikia sveikatą. Dėl to atsiranda bendrųjų negalavimų (alergija) arba net susergama sunkiomis ligomis. Trumpalaikis nesmarkiai užteršto oro poveikis sveikatai nepavojingas. Tačiau ilgalaikė ir didesnė teršalų koncentracija ore sukelia daugybę kvėpavimo takų ligų (bronchitą, bronchinę astmą, plaučių edemą), širdies ir kraujagyslių sistemos ligas, odos ir plaučių vėžį.

Šaltinis

Kučinskis V. Ergonomika. – Vilnius, 2000.

Kurso „Kritinio mąstymo ugdymas“ programa

Parengė DALIA STUNŽENIENĖ
Utenos kolegija, Verslo ir technologijų fakultetas

.....

Dalyko (modulio) paskirtis

Kursas skiriamas teisės studijų studentams.

Pasitelkiant kritinį mąstymą skatinančias strategijas, ugdyti bendruosius studentų gebėjimus ir kritinį mąstymą, skatinti priimant sprendimus integruoti patirtį, loginį mąstymą ir turimą išsilavinimą.

Dalyko (modulio) tikslai, turinys ir ryšiai su kitais dalykais (moduliais)

Studijų programos tikslai	Dalyko tikslai	Dalyko turinys (pagrindinių temų pavadinimai)	Ryšiai su kitais dalykais
4.2*	Gebėti surasti, analizuoti, sisteminti ir apibendrinti informaciją	Kritinio mąstymo ugdymo galimybės. Mokymosi metodų ir strategijų pristatymas	Psichologija, teisės etika, darbo teisė, civilinė teisė, šeimos teisė, tarptautinė teisė, kalbos kultūra ir retorika
5.2*	Komunikuojant įvairiais būdais, gebėti dirbti bendradarbiaujant su kitais	Bendradarbiavimo strategijos ir metodai	
1.1*	Integruojant teoriją ir asmeninę patirtį, gebėti savarankiškai priimti sprendimus. Gebėti planuoti ir vertinti pripažįstant skirtingas vertybių sistemas ir laikantis savo paties vertybių bei įsitikinimų	Veiklos planavimas Vertinimas panaudojant kritinio mąstymo ugdymo metodus	

* Žvaigždute pažymėtas skaičius atitinka Utenos kolegijos studijų programoje numatytus tikslus

Dalyko (modulio) studijų planas

Pagrindinių temų pavadinimai	Kontaktinių valandų skaičius		Savarankiško darbo valandų skaičius	Bendras valandų skaičius temoms studijoms	Studijų metodai
	Paskaitos	Praktikumai			
Kritinio mąstymo ugdymo galimybės. Mokymosi metodų ir strategijų pristatymas	2	12	4	18	Grupinis ir savarankiškas darbas
Bendradarbiavimo strategijos ir metodai		20	10	30	Grupinis ir savarankiškas darbas, rašymo seminaras, skaitymo praktikumas, diskusija
Veiklos planavimas		10	6	16	Grupinis ir savarankiškas darbas, projektinis darbas
Vertinimas taikant kritinio mąstymo ugdymo metodus		12	4	16	Grupinis darbas, diskusijos
Bendras valandų skaičius dalyko studijoms	2	54	24	80	

Dalyko apimtis: 2 kreditai

Studijų rezultatų vertinimo būdai

Vertinama savarankiškų darbų pristatymas, grupinis darbas, darbo aplankas.

Materialiniai ištekliai ir trumpas jų apibūdinimas

Specialieji ištekliai: grupiniam darbui tinkama patalpa, mokomoji medžiaga.

Literatūra

1. Kritinio mąstymo ugdymas: teorija ir praktika. – Vilnius, 2001.
2. Permainos. Tarptautinis kritinio mąstymo ugdymo žurnalas. – Vilnius., 2000–2003.

Reikalavimai dėstytojui

Aukštasis išsilavinimas.

Magistras arba jį atitinkantis aukštasis išsilavinimas.

Praktinio darbo patirtis.

Kurso turinys

Mokymosi metodų ir strategijų pristatymas. Kritinio mąstymo samprata. Kritinio mąstymo ugdymo schemas pristatymas. B.Bloomo taksonomija. Intelektų tipo nustatymas. Mokymosi strategijos ir mokymasis mokytis. Skaitymas pasitelkus aktyvaus žymėjimo skaitant ir mąstant sistemą (AŽSNESM). Problemos identifikavimas ir analizė. Nuolatinio mokymosi įgūdžių ugdymas.

Bendradarbiavimo strategijos ir metodai. Gebėjimo dirbti bendradarbiaujant su kitais, taikant įvairias strategijas, ugdymas. Ryšių su komandos nariais užmezgimas. Grupinė ir asmeninė atsakomybė priimanant sprendimus. Grupių darbų pristatymai. Diskutavimo metodai.

Veiklos planavimas. Veiklos tikslų ir uždavinių numatymas. Strategijų pasirinkimas. Veiklos planavimas. Reikšmingų sprendimų priėmimas. Alternatyvų paieška. Projektinė veikla.

Vertinimas pasitelkus kritinio mąstymo ugdymo metodus. Gebėjimo vertinti įvairiais aspektais ugdymas. Tarpusavio ryšių nustatymas aktyvinant loginį mąstymą. Aiškinamųjų klausimų kėlimas aplinkai. Hipotezės, kuriomis mėginama paaiškinti faktus.

Bendradarbiavimo strategijos ir metodai

Motyvacija. Pasirengimas dirbti komandoje, atsakomybė už asmeninius ir grupės sprendimus. Teigiamas savo ir kitų grupės narių veiklos vertinimas.

Tikslai ir uždaviniai

- Gebėjimo dirbti bendradarbiaujant su kitais ugdymas (-asis).
- Asmeninės ir grupinės atsakomybės ugdymas (-asis).
- Tiesioginių bendravimo įgūdžių mokymasis.
- Naujų žinių apie lobizmą įgijimas.

Būtinios sąlygos

Būti susipažinus su elgesio normomis, turėti socialinių įgūdžių.

Metodai

Kompozicijos metodas, diskusija, grupinis darbas.

Tekstas „Lobizmas”, parengtas pagal:

1. *Erstikytė I.L.* Lobizmas: iliuzijos ir tikrovė // *Justitia*. – 2002, Nr. 5–6, p. 15–16).
2. *Vilpišauskas R.* Apie lobizmą. – <http://www.lrinka.lt>

Darbu tekstas suskirstomas į keturias dalis: pirmoji apibrėžia, kas yra lobizmas ir lobistas; antroji nusako lobistų tipus; trečioji pristato lobistines strategijas; ketvirtoji pasakoja apie lobizmo Lietuvoje pagrindus ir su juo siejamus lūkesčius.

Eiga

Paskaitos pradžioje studentai dalijami į bendradarbiaujančias grupeles. Kiekvienas studentas traukia lapelį, kuriame nurodyta, kuriai grupei jis atstovaus (verslininkų, studentų, pedagogų, pensininkų, jaunų šeimų atstovų). Studentai susėda grupėmis po keturis žmones.

Žadinimas

Šioje paskaitoje bus skaitomas tekstas „Lobizmas” (žr. priedą).

Siekiant studentus motyvuoti veiklai ir suaktyvinti jau turimas žinias, prašoma prisiminti, ką žino apie lobizmą. Studentai braižo lentelę pagal pateiktą pavyzdį ir individualiai pamąstę pildo dvi jos skiltis: „Žinau” ir „Noriu sužinoti”:

Žinau	Nori sužinoti	Sužinojau	Neišku, neatsakytas klausimas

Bendradarbiaujančiose grupelėse studentai dalijasi anksčiau įgytomis žiniomis, trumpai padiskutuoja. Paaiškinama, kad užsiėmimo uždavinys – pasitelkus bendradarbiavimo metodus, suprasti, kas yra lobizmas. Bendradarbiaujančių grupelių nariai išsiskaičiuoja pirmais-ketvirtais. Siekiant ugdyti(s) asmeninę atsakomybę, kiekvienam dalyviui pasiūloma išstudijuoti vieną teksto dalį. Jis tampa atsakingas už šios dalies išmokimą grupėje. Pabaigoje kiekvienas turi suvokti visą straipsnį. Visi pirmieji kiekvienos grupelės nariai atsakingi už pirmą teksto dalį, antrieji – už antrą ir t. t. Atskirai į naujas grupes buriasi pirmieji, antrieji, tretieji, ketvirtieji nariai. Jie vadinami ekspertais.

Prasmės suvokimas

Ekspertų grupės skaito ir nagrinėja savąsias teksto dalis (*ekspertų grupės darbas*). Pasitardami tarpusavyje ir įsitikindami, ar viską gerai suprato, studentai ruošiasi savo tekstą pristatyti kitiems bendradarbiaujančios grupės nariams (*diskusija*). Jie atsakingi už savos teksto dalies išmokimą bendradarbiaujančiose grupėse ir bendrai sprendžia, kaip geriausiai tą teksto dalį pristatyti.

Ekspertai grįžta į bendradarbiaujančias grupes. Kiekvienas iš eilės moko kitus narius to, ką sužinojo pats (*mokymasis bendradarbiaujant*). Bendradarbiaujančios grupės nariai užduoda klausimų. Taip pristatomas visas tekstas.

Apmąstymas

Informacija apmąstoma ir individualiai pildomos skiltys „Sužinojau“ ir „Neaišku, neatsakytas klausimas“.

Informacija aptariama grupėje (*grupės diskusija*). Kokios žinios pasitvirtino? Su kokia nauja informacija susidūrėte? Kokių klausimų kilo?

Visi kartu aptaria straipsnį, palygindami skiltis „Žinau“ ir „Sužinojau“. Studentai akivaizdžiai pamato, kaip pakito jų žinios. Tada skaitomi kilę klausimai ir bendromis jėgomis mėginama į juos atsakyti.

Suvokimui įtvirtinti bendradarbiaujančių grupių prašoma pasitarti ir suformuluoti po 2–3 svarbiausius teiginius iš pirmosios teksto dalies. Grupėms atsitiktine tvarka paskiriamos teksto dalys. Bendradarbiaujančios grupės, kuriai teko pirmoji teksto dalis, darbui vadovauja tas jos narys, kuris išsiskaičiuojant paskaitos pradžioje buvo pirmas. Grupės, kuriai teko antroji teksto dalis, darbui vadovauja tas jos narys, kuris išsiskaičiuojant paskaitos pradžioje buvo antras, ir t. t. Penktosios grupės užduotis – pristatymo metu atidžiai klausytis ir įvertinti, ar tikrai teiginiai tinkamai suformuluoti, ar nereikia jų papildyti (asmeninė ir grupinė atsakomybė). Suformuluotus teiginius dėstytojas užrašo lentoje.

Mokant kūrybiškai taikyti žinias ir ugdyti(s) gebėjimą dirbti bendradarbiaujant su kitomis bendradarbiaujančiomis grupelėmis (verslininkų, studentų, pedagogų, pensininkų, jaunų šeimų atstovų), skiriama tokia užduotis: suformuluoti ir užrašyti, kokio sprendimo priėmimui jie norėtų daryti įtaką, kodėl jiems tai aktualu, kam jie atstovauja (kokiai organizacijai, įstaigai ir pan.), į ką kreiptųsi, kiek tai kainuotų. Pabaigoje grupelės pristato bendro darbo rezultatus.

Apmąstymas po paskaitos

Jei liko neaiškumų, susijusių su dalykine medžiaga, studentams nurodoma, kur ieškoti papildomos informacijos.

Studentų santykių dirbant grupėmis stebėjimas ir šio darbo rezultatai rodo, ar pasiekti prieš paskaitą iškelti tikslai. Gebėjimas dirbti bendradarbiaujant su kitais, išsiugdyta asmeninė ir grupinė atsakomybė bei lobizmo reiškinių supratimas yra labai svarbūs būsimai profesinei teisininko veiklai.

Šaltiniai

1. *Erstikytė I.L.* Lobizmas: iliuzijos ir tikrovė // *Justitia*. – 2002, Nr. 5–6, p. 15–16).
2. *Kritinio mąstymo ugdymas: teorija ir praktika*. – Vilnius, 2001.
3. *Vilpišauskas R.* Apie lobizmą. – <http://www.lrinka.lt>.

RAMŪNAS VILPIŠAUSKAS

Apie lobizmą

Trečiadienį Lietuvos Vyriausybė pritarė Lobistinės veiklos įstatymui. Kaip teigia autoriai, šio įstatymo tikslas – sureguliuoti asmenų įtaką teisės aktų leidimui, užkirsti kelią korupcijai ir suaktyvinti įstatymų leidybą. Įstatymą teigiamai įvertino Lietuvos premjeras ir kai kurie pramonininkai. Tačiau žiniasklaidoje komentarų apie įstatymą ir lobizmą beveik nebuvo. Todėl verta smulkiau aptarti, kas yra lobizmas ir ką reiškia jo reglamentavimas.

Lobizmas, arba veiksmai, kuriais siekiama daryti įtaką įstatymų leidybos procesui, egzistuoja visose šalyse. Kiekviena vyriausybė savo sprendimais daro įtaką visuomenei, verslui ir atskiroms grupėms. Taip šioms grupėms sukuriama paskatos veikti vyriausybės sprendimus, kreipiant juos sau naudinga linkme. JAV lobistai dažnai veikia per Kongreso narius, ES lygiu veikia apie 2500 įvairiausiems interesams atstovaujančių lobizmo organizacijų, siekiančių daryti įtaką Briuselyje priimamiems sprendimams. Interesų grupių veikla daugelyje valstybių yra įteisinta. Dažnai ši veikla laikoma neatskiriamu demokratijos požymiu, vienu iš gyventojų grupių interesų ir valios išraiškos būdų.

Atrodo, kad poreikis reglamentuoti lobistinę veiklą Lietuvoje kilo iš šalies. Tokio įstatymo poreikį tiksliausiai apibrėžė Europos Komisija. Jos nuomone, reglamentavus lobizmą, Lietuvos įstatymų leidybos procesas taptų skaidresnis. Tuo tarpu pačiame įstatyme tokio lobistinės veiklos įstatymo tikslo apibrėžimo pasigendama. Reikia pažymėti, kad šis įstatymas reglamentuoja tik nedidelę interesų grupių veiklos dalį. Jis reglamentuoja tik tarpininkų tarp užsakovų ir vyriausybės institucijų veiklą. Kitaip sakant, apibrėžiamos tik lobistų, kurie užsiima iš esmės vien tokio pobūdžio veikla ir gauna už ją atlyginimą, veikimo sąlygos. Tačiau įstatymų leidybos procesą veikia ne tik tokie asmenys ar organizacijos. Įstatymams ir politikų sprendimams įtaką daro ir įvairios profesinės bei šakinės asociacijos, kurių veiklos šis įstatymas kaip lobistinės nepripažįstama. Įtaką įstatymams taip pat daro atskiros įmonės, kurios turi galimybę tiesiogiai kreiptis į valstybės institucijas ir inicijuoti politinius, pavyzdžiui, prekybos, sprendimus. Galiausiai politiniam procesui įtaką daro ir organizuotas akcijas rengiančios grupės. Bent jau šiuo metu daugelis interesų grupių, veikiančių politikų sprendimus, į šio įstatymo apibrėžtą lobistų sąrašą nepatenka.

Galima pastebėti ir kitą dalyką. Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų valstybių, įstatymų leidybos procesui paprastai mažiausiai įtakos turi didžiausios ir menkiausiai organizuotos grupės, t. y. vartotojai ar mokesčių mokėtojai. Šioms kategorijoms priklausantys gyventojai savo preferencijas paprastai reiškia tik rinkimų metu, tuo tarpu organizuotai pateikti savo nuomonę kasdienėje politikoje jiems trukdo didelis skaičius ir pernelyg menkos kiekvieno atskirai paskatos. Todėl vartotojų ir mokesčių mokėtojų interesai paprastai būna ignoruojami ir vietoj jų tenkinami geriau organizuotų grupių, pavyzdžiui, atskirų šakų gamintojų, interesai. Lobistinės veiklos įstatymas, įteisindamas atskirą lobisto profesiją, gali dar labiau sustiprinti gerai organizuotų ir galinčių atlyginti už suteiktas paslaugas

interesų grupių galią. Tiesa, paskutinį žodį visada taria Vyriausybė ir Seimas, tačiau dėl įvairių priežasčių jų vykdoma politika gali neatspindėti visos šalies gyventojų interesų. Tokiu atveju belieka tikėtis, jog dabar bent jau bus žinoma, kokiais motyvais vadovaudamiesi ir kieno interesams atstovaujantys politikai priima vieną ar kitą sprendimą.

Kaip minėjau, lobizmas ir interesų grupių įtaka įstatymų leidybos procesui yra neišvengiami tol, kol priimami įstatymai, darantys įtaką piliečių gyvenimui. Kuo daugiau įstatymų priimama ir kuo intensyviau reglamentuojamas gyvenimas bei darbas, tuo daugiau paskatų veikti šalies vyriausybės veiklą, tuo didesnė tikimybė, kad priimami sprendimai bus naudingi tik atskiroms interesų grupėms, ir tuo stipresnės paskatos vyriausybei dar labiau intensyvinti įstatymų leidybą. Tad nors Lobistinės veiklos įstatymas ir gali įstatymų leidybos procesą padaryti skaidresnį, tai nepašalina priežasčių užsiimti veikla, kuri dažniausiai atstovauja siauriems interesams ir ignoruoja visos šalies gyventojų poreikius. Daug svarbiau būtų galiausiai apibrėžti, kokioms sritims turi daryti įtaką vyriausybė, kokios būtinos jos funkcijos ir kaip jos turi būti įgyvendinamos. Atsisakius vyriausybės institucijoms nebūtinų funkcijų bei supaprastinus teisinę reguliavimo sistemą, politinis procesas praskaidrėtų daug labiau, sustiprėtų teisinis valstybės pagrindas, būtų geriau garantuota jos gyventojų asmeninių laisvių ir teisių apsauga.

Naujų kursų moduliai

Kurso „Laisvė. Dalyvavimas. Atsakomybė“ programa

Parengė: ŽIVILĖ BARKAUSKAITĖ-LUKŠIENĖ, ASTA RAILIENĖ, LINA STAIŠIŪNAITĖ
Vilniaus pedagoginis universitetas, Pedagogikos ir psichologijos fakultetas

.....

Kurso paskirtis, apimtis, ryšys su kitais dalykais

Kursas skiriamas visų bakalauro studijų studentams, būsimiems pedagogams. Jo apimtis – 2 kreditai, 80 val. per semestrą (32 val. darbo auditorijoje bei 48 val. savarankiškų studijų). Atsiskaitymo forma – suminis pažymys. Paskaitose teorinė medžiaga derinama su praktine veikla. Kurse lavinami bendrieji studentų gebėjimai, todėl jis siejasi su pagrindinėmis bendrosiomis universitetinėmis disciplinomis: filosofija, psichologija, kultūros istorija, pilietiniu ugdymu, sociologija, politologija ir kt.

Kurso aktualumas

Dalyvavimas šalies visuomeniniame gyvenime prasideda nuo paprastų, kasdienių problemų sprendimo. Vienas svarbiausių šalies demokratiškumo rodiklių – ar aktyviai piliečiai dalyvauja visuomeniniame gyvenime.

Kursas lavina bendruosius studentų gebėjimus ir kompetenciją, ugdo socialinį raštingumą. Socialinis raštingumas plačiąja prasme suvokiamas kaip gebėjimas, remiantis turimomis žiniomis ir nuostatomis, daryti išvadas apie individo ir visuomenės gyvenime kylančias problemas; gebėjimas kurti šių problemų raidos prielaidas, hipotezes bei numatyti būdus joms spręsti; gebėjimas derinti įvairius požiūrius į visuomenę ir savo vietos joje radimą; gebėjimas imtis atsakomybės už save ir visuomenės likimą.

Nagrinėdami žmonių ir visuomenės santykių visumą, studentai gebės visapusiškai, atsižvelgdami į laiko, erdvės, tradicijų, normų, išteklių ir kitus aspektus, vertinti įvykius, reiškinius ir vykstančius procesus.

Kurso tikslai ir uždaviniai

Kurso tikslas – ugdyti bendruosius studentų gebėjimus: asmens brandos, komunikacinius, pažintinius, darbo ir veiklos, dalyvavimo bei asmeninę, pilietinę, socialinę ir kultūrinę kompetencijas, atliepiančias kintančias asmens ir visuomenės gyvenimo reikmes.

Kurso uždaviniai

- Mokyti studentus reikšti savo pilietinę poziciją aktualiais klausimais.
- Skatinti studentus priimti konkrečius visuomeninio gyvenimo išipareigojimus, aktyvinti jų iniciatyvumą, veiklumą ir kūrybingumą, skatinti integruotis į visuomenę visateisiais piliečiais.
- Ugdyti studentų gebėjimą interpretuoti bei sieti žinias su analitiniais ir informaciniais šaltiniais, argumentuotai išsakyti savo požiūrį svarstomais klausimais.
- Mokyti studentus kurti ir visose gyvenimo situacijose praktiškai taikyti vertinimo kriterijus.
- Ugdyti studentų bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius.

Kurso dėstymo principai ir metodai

Kurso dėstymo metodika paremta kritinio mąstymo ugdymo schema. Paskaitų metu taikomi aktyvinamieji, projektiniai, diskusiniai ugdymo metodai, skatinantys tyrinėti, interpretuoti, spręsti problemas.

Kurso turinys

Kurso metu siekiama, apibendrinant bendrųjų universitetinių dalykų paskaitose įgytas žinias ir gebėjimus, toliau ugdyti socialinį studentų raštingumą. Kursą sudaro šios temos:

1. Jaunimo problemos šiandieninėje visuomenėje
2. Dalyvavimas valstybės valdyme
3. Lyderiavimas
 - a) lyderis ir lyderystė
 - b) savęs vertinimo įtaka lyderiavimui
4. Žmogaus teisės
 - a) pareigos ir atsakomybė
 - b) vaiko teisių apsauga
 - c) vaiko teisių gynimas ir atstovavimas
5. Lyčių lygybė
6. Lygiavertė partnerystė
7. Šeimos ir visuomenės santykis
8. Mažumos ir jų problemos
 - a) seksualinės mažumos
 - b) tautinės (etninės) mažumos
9. Socialinės atskirties problemos
 - a) socialinės atskirties samprata
 - b) neįgaliųjų integravimasis visuomenėje

Kurso vertinimas

„Mano gyvenimo filosofija”(MGF) – 30 proc.

„Mano gyvenimo filosofija” pateikiama kaip argumentuota esė, todėl vertinami jos struktūriniai elementai, o ne studentų mintys, vertybės ar nuostatos. Vertinimo kriterijai: struktūrinės turinio dalys, nuoseklumas, originalumas.

Socialinė akcija – 70 proc.

Pirmųjų paskaitų metu studentai pasirenka ir pradeda vykdyti socialinę akciją. Socialinė akcija čia suprantama kaip grupinis socialinis ir pilietinis projektas aktualia, kurse nagrinėjama tema. Tai gali būti savanoriškas darbas, tyrimai, karitatyvinė veikla, renginys ir kt. Socialinės akcijos rezultatus studentai pristato paskutinėje paskaitoje norima forma. Vertinimo kriterijai: originalumas, apimtis, konkretūs rezultatai, pristatymas.

Literatūra

1. *Ignatovičienė S., Žukauskienė R.* Rizikos grupės vaikai. – Vilnius, 1999.
2. *Juozaitis A., Vilimienė R.* Nevyriausybinės organizacijos: nuo aiškios strategijos link efektyvios veiklos. – Vilnius, 2000.
3. *Kemerienė S.* Seksualinė prievarta prieš vaikus. – Vilnius, 2000.
4. *Kjaergaard E., Martinėnienė R.* Demokratija kasdien. – Vilnius, 2000.
5. *Kjaergaard E., Martinėnienė R.* Neprarastas pavasaris. – Vilnius, 1999.
6. *Kjaergaard E., Martinėnienė R.* Penki sveikinimai demokratijai. – Vilnius, 1998.
7. *Kvieskienė G.* Socializacija ir vaiko gerovė. – Vilnius, 2003.
8. *Leliūgienė I.* Žmogus ir socialinė aplinka. – Kaunas, 1997.
9. Lietuvos vaikai :[statistikos rinkinys]. – Vilnius, 1998.
10. Mažumų teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys. – Vilnius, 1996.
11. *Pacevičius J.* Motyvavimas kaip komunikacinio proceso funkcija // Studijuojantiems psichologija. – 2001, 2 sąs., 44–53.
12. Kritinio mąstymo ugdymas: teorija ir praktika. – Vilnius, 2001.
13. Psichologija studentui. – Kaunas, 2002.
14. *Ramsden P.* Kaip mokyti aukštojoje mokykloje. – Vilnius, 2000.
15. *Sakalauskas G.* Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. – Vilnius, 2000.
16. Socialinis pranešimas 2001 m. – Vilnius, 2002.
17. Vaikas tarp prievartos ir išnaudojimo. – Vilnius, 2000.

Teisės aktai

1. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. – Vilnius, 2001.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija. – Vilnius, 1994.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. – Vilnius, 2001

I paskaita: Kurso pristatymas (2 akad. val.)

Paskaitos uždaviniai

1. Supažindinti studentus su kurso tikslais, uždaviniais, turiniu, atsiskaitymo forma.
2. Kartu su studentais sukurti semestro darbo vertinimo kriterijus.
3. Skatinti studentus apmąstyti savo patirtį.
4. Supažindinti studentus su MGF rašymo metodika.

Paskaitoje bus dirbama pasitelkus šiuos metodus:

- *žadinimo pakopoje* – tinklo „nėrima“;
- *prasmės suvokimo pakopoje* – teksto skaitymą ir žymėjimą (tekstas – *Castaneda C. Ugnis iš vidaus // Laiko ratai.* – www.katekizmas.group.lt);
- *apmąstymo pakopoje* – dviskiltį dienoraštį.

II paskaita: Jaunimo problemos šiandieninėje visuomenėje (2 akad. val.)

Paskaitos uždaviniai

1. Skatinti studentus prisiimti konkrečius įsipareigojimus visuomeniniame gyvenime.
2. Supažindinti studentus su ateities seminaro metodika.
3. Ugdyti planavimo ir problemų sprendimo įgūdžius.

Paskaitoje bus dirbama pasitelkus ateities seminaro metodiką, kuri apima visas tris KMU schemas pakopas.

III paskaita: Dalyvavimas valstybės valdyje (2 akad. val.)

Paskaitos uždaviniai

1. Supažindinti studentus su dalyvavimo valstybės valdyje formomis ir būdais.
2. Aptarti jaunimo dalyvavimo valstybės valdyje galimybes.
3. Lavinti studentų objektyvaus vertinimo gebėjimus.

Paskaitoje bus taikomi šie metodai:

- *žadinimo pakopoje* – atvejo analizė;
- *prasmės suvokimo pakopoje* – „Devyniabriaunis deimantas“, situacinis žaidimas;
- *apmąstymo pakopoje* – laisvasis rašymas, paremtas tekstu.

IV–V paskaitos: Lyderiavimas (4 akad. val.)

Paskaitos uždaviniai

1. Supažindinti studentus su lyderio sąvoka, lyderių tipais, tų tipų charakteristikomis.
2. Skatinti studentus apmąstyti savo kaip lyderio poziciją, analizuoti savęs vertinimo įtaką lyderiavimui.
3. Pristatyti studentams lyderio, kaip motyvuotojo, vaidmenį.

I tema: Lyderis ir lyderystė (2 akad. val.)

Paskaitoje bus dirbama pasitelkus šiuos metodus:

- *žadinimo pakopoje* – vaidmenų žaidimą;
- *prasmės suvokimo pakopoje* – „Vadovo savybių aukcioną“;
- *apmąstymo pakopoje* – dviskiltį dienoraštį, užpildant vieną jo pusę (antrąją pildo dėstytojas).

II tema: Savęs vertinimo įtaka lyderiavimui (2 akad. val.)

Paskaitoje bus dirbama pasitelkus šiuos metodus:

- *žadinimo pakopoje* – dviskilčio dienoraščio skaitymą;
- *prasmės suvokimo pakopoje* – atvejų analizę, „Kalną“, „Rizikingus atsiskleidimus“;
- *apmąstymo pakopoje* – laisvąjį rašymą.

VI–VIII paskaitos: Žmogaus teisės (6 akad. val.)

Paskaitos uždaviniai

1. Supažindinti studentus su jų teisėmis ir pareigomis.
2. Skatinti studentus analizuoti, ar pažeidžiamos jų teisės ir kiek jie atlieka savo pareigas.
3. Supažindinti studentus su JTO Vaiko teisių konvencija ir jos vykdymu Lietuvoje.
4. Ugdyti argumentuoto diskutavimo įgūdžius.
5. Skatinti studentus įsipareigoti atlikti konkrečius veiksmus siekiant užtikrinti savo pilietines teises.

I tema: Pareigos ir atsakomybė (2 akad. val.)

Paskaitoje bus dirbama pasitelkus šiuos metodus:

- *žadinimo pakopoje* – „Žinau – noriu sužinoti – išmokau“ (ŽNI);
- *prasmės suvokimo pakopoje* – skaitymą numatant (tekstas – *Marquez G.G.* Gyvenk, kad turėtum ką papasakoti. – www.katekizmas.group.lt);
- *apmąstymo pakopoje* – laisvąjį rašymą.

II tema: Vaiko teisių apsauga (2 akad. val.)

Paskaitoje bus dirbama pasitelkus šiuos metodus:

- *žadinimo pakopoje* – diskusiją patarlių pagrindu;

- *prasmės suvokimo pakopoje* – „Darbą su tekstu” (tekstas – *Niland D’Arsi* Klajūnas. – Vilnius, 1982), pasiskirstymą vaidmenimis;
- *apmąstymo pakopoje* – laisvąjį rašymą.

III tema: Vaiko teisių gynimas ir atstovavimas (2 akad. val.)

Vaidmenų žaidimas „Teismo posėdis”, kuriame nagrinėjama teisė prižiūrėti vaiką.

Viešnia – Teisės instituto specialistė vaikų ir jaunimo teisės klausimais.

IX paskaita: Lyčių lygybė (2 akad. val.)

Paskaitos uždaviniai

1. Apibrėžti sritis, kuriose pažeidžiamas vyrų ir moterų lygiateisiškumas.
2. Aptarti istorinę vyro ir moters vaidmenų kaitą.
3. Pristatyti feminizmo judėjimą, jo ištakas ir įtaką šiuolaikinei visuomenei.

Paskaitoje bus dirbama pasitelkus šiuos metodus:

- *žadinimo pakopoje* – minčių lietuvių nurodant sritis, kur pažeidžiamos moterų ir vyrų teisės;
- *prasmės suvokimo pakopoje* – kompozicijos metodu keturiomis temomis: „Istorinė vyro ir moters vaidmenų kaita”, „Lyčių nelygiavertiškumas”, „Feminizmas”, „Smurtas ir prievarta”;
- *apmąstymo pakopoje* – MGF laisvąjį rašymą remiantis ekspertų pateiktomis išvadomis.

X paskaita: Šeimos ir visuomenės santykis (2 akad. val.)

Paskaitos uždaviniai

1. Skatinti studentus apmąstyti savo santykius su aplinkiniais.
2. Analizuoti šeimos vaidmenį visuomenėje.
3. Ugdyti gebėjimą analizuoti šeimos auklėjamąją poziciją bei įtaką tolesniam asmeniniam gyvenimui ir požiūriui.

Paskaitoje bus dirbama pasitelkus šiuos metodus:

- *žadinimo pakopoje* – nerašytų draugystės taisyklių formulavimas;
- *prasmės suvokimo pakopoje* – teksto (Vaikas turi rūpesčių // Kiekvienas žmogus turi vardą. – K., 1994) skaitymas; skaitytojo reakcijos metodas – laiško autoriui rašymas;
- *apmąstymo pakopoje* – MGF „Savo šeimoje aš buvau auklėjamas vadovaujantis nuostata, kad... (šeima, draugystė, meilė, seksas iki santuokos, skyrybos, tėvystė, motinystė, vienišumas) yra..., todėl šiandieninis mano gyvenimas, elgesys yra ...” rašymas.

XI–XII paskaitos: Mažumos ir jų problemos (4 akad. val.)

Paskaitos uždaviniai

1. Ugdyti studentų toleranciją mažumoms, antirasistines ir antidiskriminacines nuostatas.
2. Analizuoti sąvokas „išankstinė nuostata“, „stereotipas“, „diskriminacija“.
3. Mokyti studentus apginti ir argumentuoti savo požiūrį.

I tema: Seksualinės mažumos (2 akad. val.)

Paskaitoje bus dirbama pasitelkus šiuos metodus:

- *žadinimo pakopoje* – teksto skaitymą ir reagavimą (tekstas – *Charms D. Labai geros vasaros dienos pradžia.* – www.katekizmas.group.lt);
- *prasmės suvokimo pakopoje* – „Sūkurį“;
- *apmąstymo pakopoje* – MGF „Ką naujo sužinojau...“ rašymą.

II tema: Tautinės (etninės) mažumos (2 akad. val.)

(žr. išplėstinį paskaitos planą)

Paskaitoje bus dirbama pasitelkus šiuos metodus:

- *žadinimo pakopoje* – minčių lietuviams nurodant žinomas Lietuvos tautines (etnines) mažumas;
- *prasmės suvokimo pakopoje* – sąvokų aiškinimąsi, „Etiketės“;
- *apmąstymo pakopoje* – išvadas, diskusija, visų iki tol parašytų MGF dalių skaitymą.

XIII–XIV paskaitos: Socialinės atskirties problemos (4 akad. val.)

Paskaitos uždaviniai

1. Supažindinti su socialinės atskirties sąvoka.
2. Aptarti, kokios asmenų grupės priklauso socialinės atskirties kategorijai.
3. Aptarti neįgalumo sąvoką.
4. Skatinti studentus apmąstyti savo požiūrį į neįgaliuosius.

I tema: Socialinės atskirties samprata (2 akad. val.)

Paskaitoje bus taikomi šie metodai:

- *žadinimo pakopoje* – minčių lietuviams įvardijant, kokie asmenys priklauso socialinės atskirties kategorijai;
- *prasmės suvokimo pakopoje* – parodomieji debatai socialinės atskirties tema, diskusija;
- *apmąstymo pakopoje* – MGF „Visi seni žmonės kadaise buvo jauni; nė vienas jaunas žmogus dar nėra buvęs senas“ rašymas.

II tema: Neįgaliųjų integracija visuomenėje (2 akad. val.)

Paskaitoje bus dirbama pasitelkus šiuos metodus:

- *žadinimo pakopoje* – „Abécèlė“;
- *prasmės suvokimo pakopoje* – semantinio diferencialo metodą: požiūrį į neįgalų žmogų;
- *apmąstymo pakopoje* – laisvąjį rašymą; MGF struktūros grupėse kūrimą.

XV paskaita: Baigiamoji paskaita

Paskaitos uždaviniai

1. Apibendrinti paskaitose aptartą studentų patirtį.
2. Pristatyti vykdytas socialines akcijas, projektus.
3. Įvertinti ir įsivertinti semestro darbą.

Tautinės (etninės) mažumos

Tai dvyliktoji paskaita iš penkiolikos paskaitų kurso. Studentai jau yra sukaupę grupinio darbo patirties, vieni kitus gana gerai pažįsta ir toleruoja. Todėl šią temą galima nagrinėti ir daugiakultūre grupėse. Ankstesnių paskaitų metu studentai rašė „Savo gyvenimo filosofiją“, kurioje įvardijo svarbiausias savo vertybes ir nuostatas. Šios paskaitos pabaigoje jie skaitys, koreguos ir pildys jau parašytas „Savo gyvenimo filosofijos“ dalis. Paskaitos plane tai nepateikiama, nes yra labiau susiję su kurso struktūra.

Žadinimas

Metodas – minčių lietus.

Minčių lietaus metodu studentai surašo lentoje jų žinomas Lietuvos tautines (etnines) mažumas. Tuomet paprašoma nurodyti penkias gausiausias tautines mažumas.

Pateikiamas tautinių (etninių) mažumų apibrėžimas ir statistiniai duomenys (žr. 1 priedą), studentai pasitikrina, ar jų žinios buvo teisingos.

Prasmės suvokimas

Metodai – sąvokų lentelė, „Etiketės“.

Kalbant apie tautines mažumas, dažnai susiduriama su stereotipais, nuostatomis ir diskriminacija, todėl svarbu aiškiai suvokti šių sąvokų reikšmę.

Studentai suskirstomi į keturias grupes (žr. 2 priedą). Kiekviena jų gauna po tuščią sąvokų lentelę (žr. 3 priedą), kurioje pagal nurodytus požymius turi apibūdinti sąvokas „nuostata“, „stereotipas“ ir „diskriminacija“. Darbui skiriama 15 min. Baigusios darbą, grupės pristato savus sąvokų apibrėžimus. Tik tada dėstytojas pasako mokslinėje literatūroje pateikiamus apibrėžimus (žr. 4 priedą). Diskusijos metu apibrėžimai lyginami ir aptariami.

Toliau studentai dirba tose pačiose grupėse. Kiekviena jų išsitraukia po lapelį su vienos iš Lietuvos tautinių mažumų pavadinimu: rusai, lenkai, žydai, romai. Studentai turi apibūdinti stereotipus, susijusius su konkrečia tautine mažuma, ir visuomenėje vyraujančią požiūrį į ją. Kiekvienas apibūdinimas užrašomas ant atskiro lapelio. Šiai užduočiai skiriama 10 min. Baigę darbą, grupės pristato savo apibūdinimus.

Apmąstymas

Metodas – diskusija.

Grupelėse studentai diskutuoja, kokia konkrečių stereotipų ir nuostatų įtaka diskriminacijai, kokiose srityse tautinės mažumos labiausiai diskriminuojamos ir ką reikia daryti, kad padėtis pasikeistų. Bendroje diskusijoje daugiausia dėmesio skiriama konkrečioms veiksmams, kurie pakeistų padėtį, aptarti. Studentai skatinami suvokti, kad nuo kiekvieno asmeninės pozicijos priklauso visuomenės požiūris į tautines mažumas.

Lietuvos tautinės (etninės) mažumos

Tautinė (etninė) mažuma – grupė asmenų, gyvenančių Lietuvos Respublikoje bei laisva valia pasirinkusių priklausomybę ne lietuvių, o kitai tautai ar kuriai nors etninei grupei.

Asmuo, priklausantis tautinei (etninei) mažumai, – asmuo, laisva valia pasirinkęs priklausomybę kuriai nors tautinei mažumai ar etninei grupei ir siekiantis išsaugoti savo tautos ar etninės grupės kultūrą – kalbą, tradicijas, papročius, tautinę ar etninę savimonę¹.

Lietuva, kaip ir kitos Europos šalys, yra daugiakultūre valstybė. Joje nuo amžių gyvena įvairių tautybių, skirtingų kultūrų, religijų, papročių žmonės. Lietuvoje tautinėms bendruomenėms suteiktos plačios kalbos vartojimo, švietimo, kultūros teisės ir laisvės: teisė kurti ir išlaikyti savo organizacijas, teisė į kultūrinius ryšius su tėvynainiais ir paveldo puoselėjimą, teisė į švietimą ir informaciją gimtąja kalba. Lietuvos valstybė yra išipareigojusi šias teises saugoti.

2002 metų pradžioje Lietuvoje gyveno 3483972 gyventojų. Šalyje priskaičiuojama daugiau kaip 100 skirtingų tautybių gyventojų. Jų skaičius yra labai nevienodas, svyruoja nuo kelių šimtų tūkstančių, pavyzdžiui lenkų ir rusų, iki kelių šimtų ar tik dešimčių, kaip graikų, bulgarų, vengrų ir kitų. Daugiausia nelietuvių tautybės žmonių gyvena Rytų ir Pietryčių Lietuvos rajonuose, Vilniuje, Klaipėdoje, Visagine ir kituose didžiuosiuose miestuose.

1989 m. gyventojų surašymo duomenimis, tautinės mažumos sudarė 20,4 proc. visų Lietuvos gyventojų, o Lietuvos Respublikos Statistikos departamento 2002 m. duomenimis tautinės mažumos sudarė 16,6 proc. 1989 m. gausiausia buvo rusų tautinė mažuma (9,4 proc.), kuri 2002 m. sumažėjo iki 6,3 proc. 2002 m. didžiausia buvo lenkų tautinė mažuma (6,7 proc.). Kitos tautinės mažumos 2002 m. duomenimis išsidėsčiusios tokia tvarka – baltarusių (1,2 proc.), ukrainiečių (0,65 proc.), žydų (0,12 proc.) ir kitų tautybių mažumos (1,75 proc.). Romų tautinę mažumą sudarė 2500 asmenų – tai yra 1,7 proc. šalies gyventojų².

Lietuva yra pasirašiusi ir ratifikavusi pagrindines tarptautines sutartis dėl rasinės ir etninės diskriminacijos bei mažumų teisių. Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Seimas, „yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“³. 1999 m. priimtas Tarptautinių sutarčių įstatymas numato, kad ratifikuotos tarptautinės sutartys turi viršenybę prieš kitus Lietuvos teisės aktus⁴.

Lietuva 2000 m. ratifikavo Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją⁵, tačiau 2001 m. gegužės mėnesį dar nebuvo pasirašiusi Europos regioninių ir mažumų kalbų chartijos.

¹ Žr. Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymo pakeitimo įstatymo projektą.

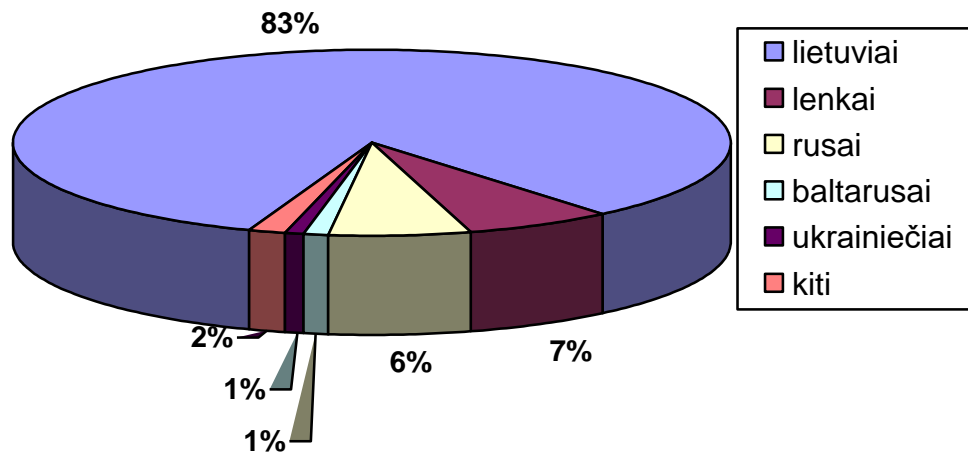
² Lietuvos Respublikos Tautinių mažumų ir išeivijos departamento internetinė svetainė www.tmid.lt.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Lietuvos Respublikos piliečių priimtos 1992 m. spalio 25 d. referendumu, 138 str.

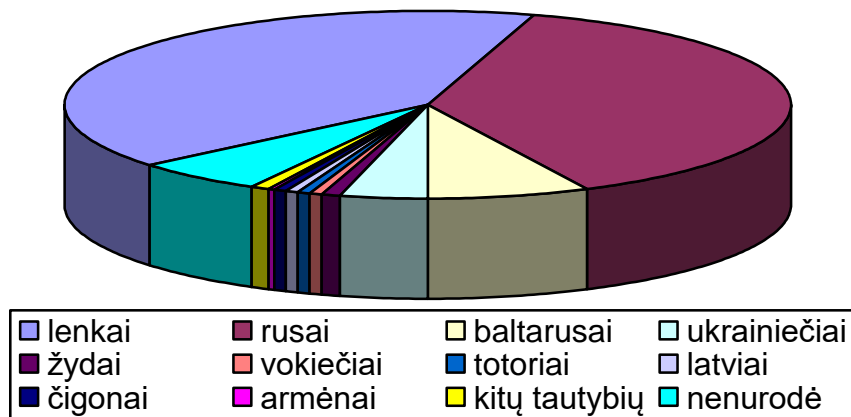
⁴ 1999 m. birželio 22 d. Tarptautinių sutarčių įstatymo 11 str.

⁵ Ratifikuota 2000 m. kovo 23 d., įsigaliojo 2000 m. liepos 1 d.

Lietuva yra sudariusi ir ratifikavusi dvišales tarptautines sutartis su daugeliu valstybių, įskaitant Rusiją, Baltarusiją, Lenkiją ir Ukrainą. Šiose sutartyse yra straipsniai, apibrėžiantys tautinių mažumų teises ir pareigas.

1 pav. Lietuvos gyventojų tautinė sudėtis 2002 metais, Lietuvos Respublikos Statistikos departamento duomenimis

2 pav. Lietuvos tautinės mažumos, Lietuvos Respublikos Statistikos departamento duomenys, 2002 metai

Skirstymas į grupes

Kiekvienas studentas išsitraukia lapelį, kuriame užrašytas vienas žinomos reklaminės frazės, dainos žodis. Grupę sudaro atskirus vienos frazės žodžius išsitraukę studentai. Šitaip studentus grupuojant, frazes galima parinkti iš tiek žodžių, iš kelių narių norima sudaryti grupę.

TIKTŲ	VYRAMS	BET	SUBALANSUOTA	TIK	MOTERIMS
-------	--------	-----	--------------	-----	----------

KAM	SUDEGINAI	TU	NETGI	VILTĮ	SUGRĮŽTI
-----	-----------	----	-------	-------	----------

LAUŽO	ŠVIESA	NAKTYJE	GUODŽIA	GAIVINA	MANE
-------	--------	---------	---------	---------	------

ŽENGLIA	PULKAS	LINKSMAI	TVIRTAI	MUŠDAMAS	KOJĄ
---------	--------	----------	---------	----------	------

Savokų lentelė

	TEIGIAMA AR NEIGIAMA	INDIVIDAS AR VISUOMENĖ	MINTIS AR VEIKSMAS	APIBRĖŽIMAS
NUOSTATA				
STEREOTIPAS				
DISKRIMINACIJA				

Sąvokų apibrėžimai

NUOSTATA – palankūs arba nepalankūs pareiškimai apie objektus, žmones ar įvykius.

STEREOTIPAS – supaprastintas, schematizuotas tam tikros grupės vaizdinys.

DISKRIMINACIJA – neteisingas elgesys su žmogumi dėl jo amžiaus, religinių įsitikinimų, tautybės, fizinių trūkumų, lyties, rasės ir pan.

Kurso „Interkultūrinė komunikacija kaip laisvė ir atsakomybė“ programa

Parengė: LAIMA LIUKINEVIČIENĖ, JOLITA LUKŠYTĖ, RŪTA STANKUVIENĖ
Šiaulių universitetas, Humanitarinis fakultetas

.....

Kurso pagrindimas

Pasaulio erdvė, kurioje gali veikti šiandienos žmogus, labai išsiplėtė. Ta erdvė neįmanoma be demokratijos, be dviejų stiprių esybių – individo ir visuomenės – sambūvio. Gebėjimas kritiškai mąstyti – svarbiausias visuomenės bruožus, jos mąstymo ar suvokimo kriterijus. Rengiantis gyventi demokratinėje visuomenėje, jaunimui prireiks gebėjimo kritiškai mąstyti, aktyvaus socialinio įsitraukimo ir nuovokaus informacijos integravimo įgūdžių. Aktyvus socialinis dalyvavimas visuomenės gyvenime – tai ne vien pačių pasirinkta veikla, bet ir atsakomybė už ją. Labiausiai laisvė pasireiškia prisiimant atsakomybę, net ir už ateitį.

Kad pasiektų sėkmę, kurtų gerovę, šiandieninis Lietuvos universiteto studentas, jau dalyvaujantis pasaulio, Europos, Lietuvos gyvenime, turi įprasti būti aktyvus ir atsakingas ne tik už save patį. Labai svarbi jo – Lietuvos, Europos žmogaus – pozicija, jo – specialisto – priimami sprendimai, nes šiandien jis ruošiasi dirbti ne tik Lietuvoje, bet ir interkultūrinėje erdvėje, kur globalizacijos procesai verčia išmanyti daugelį dalykų.

Kursas „Interkultūrinė komunikacija kaip laisvė ir atsakomybė“ parengtas taikant KMU metodą. Jame bus išsamiau nagrinėjamos šios temos ir potemiai:

1. Tautinis identitetas ir globalizacija. Daugiakultūrė visuomenė.
2. Elgsenos laisvė ir atsakomybė interkultūrinėje erdvėje.
 - Kito identitetas (pažinimas, suvokimas, priėmimas, atmetimas).
 - Socialinė atskirtis ir jos mažinimo būdai.
 - Etninė savivertė ir menkinimas.
 - Komunikacija: virtualioji kultūra (nuasmeninimas, asmenybės nebuvimas), masinės informacijos priemonės, audiovizualioji kultūra.
 - Privatumas ir viešumas: reklama, realybės šou, pokalbių laidos, atviravimai žiniasklaidoje. Išviešintas privatumas kaip prekė.
 - Lytis lygiateisiškumo diskurse: lytis ir kūnas, lytis kaip prekė.
 - Lietuvos vaizdas ir įvaizdis: savęs ir kitų vertinimas.
 - Moralinės dilemos: karas, ekologija.
 - Globalizacija: makdonaldizacija, kultūrų konkurencija, holivudėjimas, masinė kultūra. Tarp unikalumo ir standarto, valstybės politika.
3. Argumentavimas ir logika komunikavime – atsakomybės mokymasis.
4. Aktyvios pozicijos interkultūrinėje komunikacijoje akcija – forumas „Pradedu nuo savęs“ (esė, kaip savo aktyvios pozicijos interkultūrinėje komunikacijoje, rašymo praktikas ir pristatymas, diskusijos...).

Šis modulis labai tinka klasikinei (6 mokslo sričių studijų) regioninei aukštajai mokyklai, o Šiaulių universitetas toks ir yra. Modulyje „Interkultūrinė komunikacija kaip laisvė ir atsakomybė“ numatytos temos siejasi su septynių fakultetų studijų turiniu, todėl visų fakultetų studentai galės aktyviai taikyti savo profesines žinias atskiruose užsiėmimuose.

Kurso tikslai

1. Siekti, kad nuolat besikeičiančiame globalizacijos amžiuje akademinis jaunimas *suvoktų* save, savo buvimą įvairiuose sociumuose (nuo itin lokalių iki valstybinių ar tarpvalstybinių) ir *to buvimo atsakomybę*.
2. Studento raidos siekti per konkrečias šiandienos gyvenimo aktualijas ugdati laisvą, kritinį, intelektualų, motyvuotą ir atsakingą požiūrį į visuomenę.
3. Ugdyti studentų interaktyvumą, socialinę motyvaciją, aktyvumą ir *atsakomybę* visuomenėje, kurti universitete intelektinį klimatą.
4. Supažindinti *studentus* su interkultūrinės komunikacijos raiška, laisvės ir atsakomybės sampratomis.
5. Taikyti KMU metodus mokantis kolegialaus bendravimo ir atsakomybės.
6. Tobulinti profesinę, dalykinę studentų kompetenciją ir bendruosius gebėjimus tarpdisciplininiame kurse.

Kurso uždaviniai

1. Užsiėmimus organizuoti taikant KMU schemą, šiandienos aktualijose įvardyti problemas ir numatyti įvairius jų sprendimo būdus.
2. Taikant aktyvinamuosius metodus, ugdyti bendradarbiavimo (darbo poromis ir komandinio darbo, diskutavimo), planavimo, tyrimo (analizės, minčių dėstymo, apmąstymo), problemų sprendimų įgūdžius, komunikacinius (debatavimo, argumentavimo, recenzavimo), informacinius (duomenų rinkimo, informacijos paieškos, sisteminimo ir pristatymo) gebėjimus, KMU metodų taikymo, loginio argumentavimo, kūrybinio rašymo, esė, aktyvaus mokymosi kompetencijas.
3. Modeliuoti pratybų užduotis, kurios padėtų ugdyti kritinį mąstymą ir profesinių bei dalykinių žinių taikymą patekus į netradicinę situaciją.
4. Pasirenkant problemų pjūvius iš šiandienos aktualijų, ugdyti atvirumą informacijai ir jos pokyčių laike suvokimą.
5. Ugdyti atvirumą informacijai, o kartu ir jos pokyčių laike suvokimą, sukurti modulio interneto svetainę.
6. Ugdyti profesinius, dalykinius, bendruosius, informacinius, komunikacinius ir kt. gebėjimus.
7. Siekiant palaikyti aukštą akademinę užsiėmimų kokybę, pasitelkti vertingus ir patikrintus tekstus, į paskaitas kviestis aktyvius, visuomenėje gerbiamas, atsakingai dirbančias asmenybes.
8. Studijų metu atsisakant sociocentristinių, deterministinių nuostatų, vien apibendrintos patirties perdavimo, orientuoti studentus į aktyvią tyrėjo, lyderio poziciją visuomenėje.
9. Pristatant studentų darbą ir patirtį modulyje, surengti forumą „Pradedu nuo savęs“ (geriausios argumentuotos esė Šiaulių universiteto laikraštyje, interneto svetainėje, diskusijos televizijoje, radijuje).

Kurso apimtis: 2 kreditai (32 auditorinio ir 48 savarankiško darbo valandos).

Kurso pobūdis: visų fakultetų III ar IV kurso studentų laisvai pasirenkamas darbas.

Vertinimo rodikliai:

- esė – 30 proc.
- individualūs namų darbai – 30 proc.
- grupiniai savarankiško darbo pristatymai – 20 proc.
- trijų dalių dienoraštis – 10 proc.
- akademinis aktyvumas seminaruose – 10 proc.

I tema: Modulo „Interkultūrinė komunikacija kaip laisvė ir atsakomybė“ įvadas

Tikslai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Sudominti studentus kursu, pristatant jį kaip įvairių sociumų, kurių nariai yra studentai, skerspjūvių lauką.
2. Pristatyti modulį, išsiaiškinti studentų lūkesčius.
3. Panaudojant KMU užsiėmimo schema, metodus, aktyvinti studentus kolegialiai bendrauti, ugdyti komunikacinius gebėjimus.

Veikla, metodai

Žadinimas

Laisvasis rašymas mažame lapelyje „Esu Lietuvos pilietis. Už ką aš atsakau?“

Darbas poromis: aptarimas ir pristatymas auditorijai dviejų dalykų, kurie svarbiausi kalbant apie atsakomybę.

Nukreipiamieji klausimai:

- 1) ar ta atsakomybė atsispindi Lietuvos himne? (skaidruolėje – Lietuvos himnas)
- 2) kokios mūsų tautos vertybės užfiksuotos himne?

Prasmės suvokimas

Kompozicijos metodas

1. Darbo ekspertų grupėse eiga:
 - Pasiskirstymas į grupes pagal Lietuvos himno eilutes.
 - Kiekviena grupė nagrinėja kitos šalies himną.
 - Individualus skaitymas, himno tekste pažymint akcentuojamas vertybes.
 - Ekspertų grupės išskiria tris konkrečios šalies himne akcentuojamas vertybes.
2. Darbo naujose grupėse (kiekvienoje jų yra mažiausiai po vieną visų ekspertų atstovą) eiga:
 - Atstovai pristato himnuose rastas vertybes.
 - Himnų klausymasis iškeliant nukreipiamąjį klausimą, ką iš jų galima pasakyti apie konkrečią valstybę, jos papročius, vertybes, laisvę ir atsakomybę.
3. Grįžimas į ekspertų grupę, dalijimasis apie šalį mintimis, kurios kilo išklausus jos himnų.
4. Tekstų skaitymas ir žymėjimas (žinojau, nauja, neaišku). Tekstai apie šalis, kurių ekspertai jie yra.
5. Didžioji Venno diagrama (rašomos atskirų šalių vertybės, o viduryje – bendros).

6. Dėstytojo mini paskaita apie žmogaus, valstybės, pasaulio laisvę ir atsakomybę, apie atsakingą kultūrų bendravimą pažįstant kitus, kitokius, mokantis argumentų kalba siekti savo tikslo.

Apmąstymas.

Studentai skirstomi į naujas grupes pagal išsitrauktas patarles.

1. *Darbo grupėmis eiga:*
 - Aptariama, ar patarlių išmintis atitinka konkrečios valstybės himne minimas vertybes. Ką dar apie tautą pasako patarlės?
 - Rezultatų pristatymas auditorijai.
2. Kiekvienas individualiai apmąsto paskaitos pradžioje laisvai surašytas savo mintis apie atsakomybę ir pagalvoja, kuo dabar jas galėtų papildyti.
3. Praktikumų įvertinimas pagal dėstytojo klausimus:
 - Kuo šis užsiėmimas išsiskiria iš kitų?
 - Įvardykite aktualias šiandienos gyvenimo problemas, su kuriomis susiduria dauguma žmonių. Apie ką reikėtų kalbėti modulyje „Interkultūrinė komunikacija kaip laisvė ir atsakomybė“? Kokie jūsų lūkesčiai?
 - Kokių kito klausimų pristačius šią temą?

Namų darbas

1. Perskaityti straipsnį „Laisvė ir atsakomybė“.
2. Užpildyti dviskiltį dienoraštį (svarbios teksto vietos – komentaras).

Šaltiniai

1. *Grigas K.* Patarlių paralelės. – Vilnius, 1987.
2. JAV, Kinijos, Italijos, Japonijos himnai.
3. *Lewis R.D.* Kultūrų sandūra. – Vilnius, 2002, p. 164–170, 227–230, 359–369, 378–391.
4. Lietuvos himnas.
5. *Meredith K. S.* Laisvė, atsakomybė ir demokratinė mokykla // *Permainos*, 2002, Nr.8, p. 24–27

Vertinimas

Vertinami bendrieji studentų gebėjimai ir akademinis aktyvumas seminare.

II tema: Interkultūrinė komunikacija kaip laisvė ir atsakomybė: pagrindinių sąvokų aiškinimas

Tiksiai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Įvardyti, išsiaiškinti, suvokti ir filosofškai pagrįsti pagrindines modulyje vartojamas sąvokas.
2. Ugdyti teksto skaitymo ir žymėjimo, darbo grupėmis ir poromis, diskutavimo ir apibendrinimo įgūdžius.
3. Studentai išmoks kurti vertinimo kriterijus, vertinti savo ir kitų indėlių.

Veikla, metodai

Dėstytojas pateikia modulio temų planą, pakoreguotą pagal studentų lūkesčius, atsako į klausimus, kilusius po praėjusio užsiėmimo, ypač jeigu tai – sąvokų aiškinimas.

Žadinimas

Minčių lietus – išvardijamos ir užrašomos lentoje pagrindinės modulio sąvokos.

Apskritasis stalas grupėmis „Ratelis” – sąvokos aiškinamos ir papildomos.

„Galerijoje” iškabinami grupių parengti lapai su sąvokų aiškinimais.

Prasmės suvokimas

1. *AŽSNESM* (teksto skaitymas žymint), naujos informacijos aptarimas grupėse.

2. Sąvokų lapo papildymas nauja informacija, remiantis auditorijoje ir namuose skaitytais tekstais.

3. *Ekskursija po „Galeriją”*.

- Darbas grupėmis – grafinis sąvokų aiškinimas.
- Kitų darbo vertinimas (gero įvertinimo lapelių klijavimas prie puikiai sąvoką aiškinančių darbų, komentarai).

4. Grupės susipažįsta su komentarais ir apibendrina vienos iš sąvokų sampratą.

Apmąstymas

„Paskutinį žodį suteikite man...”

Namų darbas

Filmo „Lietaus žmogus” žiūrėjimas, dviskilčio dienoraščio pildymas pasitelkus nukreipiamąjį klausimą „Kodėl taip sunku priimti brolių?”

Šaltinis

Tarptautinės ir tarpkultūrinės komunikacijos samprata, bruožai, tendencijos. – <http://www.infovi.vu.lt>.

Vertinimas

Vertinamas individualus namų darbas, bendrieji studentų gebėjimai, kūrybiškumas ir akademinis aktyvumas seminare.

III tema: Kito identitetas (pažinimas, suvokimas, priėmimas, atmetimas)

Tikslai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Aiškintis socialinės atskirties sampratą, ugdyti toleranciją kito identitetui.
2. Ugdyti bendradarbiavimo, skaitymo, mąstymo kompetencijas.
3. Tobulinti profesinius ir dalykinius gebėjimus patekus į netradicinę situaciją.
4. Studentai gebės identifikuoti problemą, nubrėžti jos medį, numatyti sprendimo variantus ir savo indėlį tame procese.

Veikla, metodai

Žadinimas

Filmo „Lietaus žmogus“ fragmento žiūrėjimas.

Diskusija dviese ar trise „Kodėl sunku priimti brolių?“

Atsakymų rašymas padalytoje į dvi dalis lentoje (Lietaus žmogus – jo brolis).

Prasmės suvokimas

1. *Minčių lietus* įvardijant, kas mūsų visuomenėje yra kitokie nei dauguma (neįgalieji, kitataučiai, moterys, gėjai ar lesbietės...).
2. *Teksto skaitymas ir žymėjimas*, kas yra neįgalusis.
3. *Apskritasis stalas*: 4 grupės, 4 lapai su imitacine užduotimi (numatyti, ką jaučia neįgalusis):
 - 1 variantas. Pasaulis, kai nematai...
 - 2 variantas. Pasaulis, kai apribotas galėjimas judėti...
 - 3 variantas. Pasaulis be garsų...
 - 4 variantas. Pasaulis „kreivų veidrodžių karalystėje“...
4. *Problemos identifikavimas* pagal lapuose užrašytą informaciją.
5. *Problemos medžio braižymas*, problemos priežasčių ir sprendimo būdų numatymas.

Apmąstymas (kartu ir namų darbas)

Studentai skirstomi į grupes pagal studijų programas. Užduotis – tyrimas „Neįgalaus žmogaus kelias namo“:

- suformuluojami klausimai, į kuriuos turės atsakyti tyrimas;
- išsiaiškinami šaltiniai (knygos);
- išskiriami tyrimo plano potemiai;
- sudaroma tyrimo metodologija;
- grupė pasiskirsto funkcijomis;
- aptariami tyrimo vertinimo kriterijai;
- tyrimas pristatomas modulio interneto svetainėje kolegų įvertinimui.

Šaltiniai, priemonės

1. Kino filmas „Lietaus žmogus“.
2. V. Gudonio sukaupta neįgaliųjų meno kolekcija.
3. *Ruškus J.* Negalės fenomenas. – Vilnius, 2002.

Vertinimas

Vertinama gebėjimas apibendrinti, identifikuoti problemą, matyti jos visumą; indėlis kuriant modulio svetainę; tyrimo medžiagos pristatymas; gebėjimas panaudoti profesines žinias (pagal studijų programą).

IV tema: Kito identitetas: lytis lygiateisiškumo diskurse

Tikslai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Supažindinti su lygias galimybes reglamentuojančiais įstatymais, atskleisti būtinybę juos tobulinti.
2. Efektyvinti informacinių technologijų panaudojimą paskaitose.
3. Lavinti kūrybinio rašymo, debatavimo įgūdžius.
4. Ugdyti pakantumą, toleranciją kitai nuomonei.

Veikla, metodai

Žadinimas

Rodomas skaidruolės su diskusijos „Moteris lietuvių kultūroje” komentarais „Delfi” interneto svetainėje.

Kūrybinis rašymas – atsakymas (savo komentaro sukūrimas) „Delfi” žinučių autoriams.

Prasmės suvokimas

Diskusijos „Ar įmanoma Lietuvoje *de facto* lyčių lygybė?” *išklotinė*:

- *darbas poromis*;
- *debatai*;
- *paskutinis teiginys*.

Skaitymas ir žymėjimas: Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo (MVLGĮ) fragmentų skaitymas žymint (nauja, žinojau, nesutinku).

Nukreipiamasis klausimas „Kokie argumentai galėtų keisti debatų eigą, paskutinį teiginį?”

Apmąstymas

Kūrybinio rašymo papildymas, taisymas remiantis MVLGĮ. Darbų pristatymas.

Namų darbai

1. Perskaityti šiuos tekstus: A. Džonstono „Esė ir argumentai: argumentuoto esė rašymo vadovas”, „Žiloms tradicijoms – atkaklus moterų iššūkis”.
2. Parašyti 3–5 argumentus dėl moterų pavardžių keitimo.
3. Pateikti raštu savo nuomonę, kas yra argumentas.

Šaltiniai, priemonės

1. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. – Vilnius, 1999.
2. Žiloms tradicijoms – atkaklus moterų iššūkis // Lietuvos rytas, 2003, gegužės 17.
3. *Džonstonas A.* Esė ir argumentai: argumentuoto esė rašymo vadovas.

Vertinimas

Vertinamas kūrybinis rašymas, gebėjimas išsakyti ir argumentuoti mintis, etiškas dalyvavimas polemikoje.

V tema: Kito identitetas tradicijų ir modernybės sankirtoje (mokymasis argumentuoti)

Tikslai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Išmokyti moksliskai ir etiškai argumentuoti.
2. Ugdyti pakantumą, toleranciją kitai nuomonei.
3. Mokyti rašyti argumentuotą esė.
4. Studentai išmoks reziumuoti, argumentuoti.

Veikla, metodai

Žadinimas

Diskusija poromis apie lietuviškų pavardžių tradiciją – vieno esminio argumento (už arba prieš) pristatymas auditorijai.

Prasmės suvokimas

Mini paskaita apie argumentavimą ir terminiją su pavyzdžiais iš ankstesnių seminarų, „pratimai” su pagrįstais ir nepagrįstais argumentais.

Skaitymas poromis ir reziumavimas (tekstas apie seksualines mažumas).

Apmąstymas

Argumentuota esė „Kaip tyrimas pakeitė mano nuostatas į kitokių žmogų”.
„*Autoriaus kėdė*”.

Namų darbai

Teksto iš straipsnių apie lietuvių įvaizdį ir nusikalstamą tautiečių veiklą užsienyje skaitymas. *Dviskilčio dienoraščio* pildymas.

Šaltiniai, priemonės

„Pratimai” su pagrįstais ir nepagrįstais argumentais.

Vertinimas

Vertinamas gebėjimas moksliskai ir etiškai argumentuoti, esė pristatymas, darbo poromis ir pristatymo įgūdžiai.

VI tema: Lietuvos vaizdas ir įvaizdis – savęs ir kitų vertinimas

Tikslai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Ugdyti pilietinės atsakomybės suvokimą.
2. Siekti studento raidos per konkrečias šiandienos gyvenimo aktualijas ugdant laisvą, kritinį, intelektualų, motyvuotą ir atsakingą požiūrį į visuomenę.
3. Ugdyti bendradarbiavimo, skaitymo ir mąstymo gebėjimus.

Veikla, metodai

Žadinimas

Filmo „Skrydis per Lietuvą“ žiūrėjimas ir medžiagos apie lietuvių „žygdarbius“ užsienyje demonstravimas.

Apskritasis stalas „Ar noriu (ar gera) būti lietuviu?“

- individualus trumpasis rašymas;
- darbas dviese ar trise, užrašant argumentuotą nuomonę lapuose;
- argumentų papildymas ir komentavimas „*Ratelio*“ metodu.

Prasmės suvokimas

1. *Darbas ekspertų grupėse* (po 4–5 žmones) – teksto skaitymas pasitelkus nukreipiamuosius klausimus. Problemos išryškinimas.
2. *Darbas grupėje*, sudarytoje iš skirtingus tekstus skaičiusių studentų. Kiekvienas pristato savo skaitytą straipsnį, atsako į klausimus.
3. Aptarę visus keturis skirtingus tekstus, studentai užrašo problemą, aptaria galimus jos sprendimo būdus.

Apmąstymas

Ekskursija po plakatų „Aš – lietuvis. Kuo galiu didžiuotis?“ *galerija*.

Namų darbai

Pasirenkama *argumentuotos esė* tema, jos *metmenys* užrašomi ir aptariami su dviem draugais.

Šaltiniai, priemonės

Kino filmas „Skrydis per Lietuvą“.

Vertinimas

Vertinamas gebėjimas dirbti grupėje, darbas su moksliniu tekstu, kūrybiškumas kuriant plakata kaip tekstą.

VII tema: Kito identitetas. Kitas, kitoks žiniasklaidos struktūrose

Tikslai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Ugdyti toleranciją ir pakantumą kitokiems.
2. Mokyti pristatyti tyrimo medžiagą, gautus rezultatus, vertinti savo ir grupės kolegų darbą.
3. Ugdyti planavimo ir socialinio tyrimo gebėjimus, mokyti pildyti diskusijos išklotinę.
4. Mokyti analizuoti verbalinius ir neverbalinius reklamų tekstus.
5. Studentai išmoks atlikti reklamos teksto ar vaizdo tiriamąją analizę.

Veikla, metodai

Su draugais aptartos esė metmenų pristatymas dėstytojui.

Žadinimas

Bingo kortelių pildymas – reklamos ir virtualiosios kultūros tema.

Prasmės suvokimas

1. *Pildoma diskusijos* „Įstatyminė tolerantiškumo bazė – utopija ar būtinybė?“ išsklotinė.
2. *Diskusija*.
3. *Mini paskaita* „United Color of Benneton reklamos kito reprezentacija“.

Apmąstymas

Reklamos analizė pasitelkus metoda „Paskutinį žodį suteikite man“:

- kortelėje užrašoma svarbiausia mintis pamačius reklamą, o kitoje pusėje pateikiamas komentaras;
- dėstytojas skaito korteles, studentai komentuoja, tada perskaitomas kortelėje užrašytas komentaras.

Namų darbai

Darbas grupėmis – reklamų analizė: studentai suskirstomi grupėmis ir rengiasi pristatyti įvairių prekių – pasaulinių prekių ženklų („Nike“, „Coca-Cola“...), sauskelnių, kvėpalų, lietuviškų gaminių – reklamas.

Nukreipiamieji klausimai: ar esame laisvi rinktis prekes? Kas lemia mūsų pasirinkimą? Į ką dažniausiai apeliuoja reklamų kūrėjai? Ar svarbu, koks žmogus reklamuoja prekę?

Vertinimas

Vertinamas savarankiškas grupės tyrimas – reklamų analizė.

VIII tema: Komunikacija, virtualioji kultūra: objektas, įstatyminė bazė

Tikslai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Susipažinti su esama įstatymine baze.
2. Ugdyti mokymosi bendradarbiaujant gebėjimus.
3. Ugdyti pakantumą, toleranciją kitai nuomonei.
4. Tobulinti profesinius ir dalykinius gebėjimus netradicinėje situacijoje.

Veikla, metodai

Namų darbų pristatymas (5–7 min.).

Žadinimas

1. *Minčių lietus* „Komunikacija“.
2. *Tinklo „nėrimas“* siekiant išsiaiškinti sąvoką.

Prasmės suvokimas

1. *Teksto skaitymas ir žymėjimas* pasitelkus *nukreipiamuosius klausimus*: kas yra komunikacija? Kokios komunikacijos rūšys? Kokios pagrindinės komunikacijos priemonės?
2. *Mini paskaita* apie informacinių technologijų įstatyminę bazę, apie atsakomybę už informaciją internete, apie autorių teises ir studentams naudingas svetaines.
3. *Dalijimasis problemomis*:
 - susiskirsto poromis, iškelia 4–5 pagrindines problemas;
 - dvi poros susijungia ir aptaria iškeltas problemas;
 - kiekviena pora užrašo po kelis klausimus kitai porai;
 - vėl susieina po keturis, užduoda klausimų;
 - apibendrina, ką sužinojo.

Apmąstymas

Teksto (politikų diskusijos „Delfi“ apie kompiuterinius žaidimus) *skaitymas* pasitelkus *kryptingą klausimą* „Kas labiausiai piktina? Su koku teiginiu iš esmės nesutinkate?“

Namų darbai

Laisvasis rašymas apie komunikacijos pranašumus ir trūkumus mūsų gyvenime.

Šaltiniai

1. *Watkins* Kodėl TV neklausia mūsų, ko norime mes? // Tarptautinės ir tarpkultūrinės komunikacijos samprata, bruožai, tendencijos.
2. *Čepulinskaitė I.* Tiesioginio itininklinto bendravimo kultūra.
3. *Murphy J.W.* Komunikacija informacijos amžiuje: kritika.

Vertinimas

Vertinama mokymasis bendradarbiaujant, diskutavimo gebėjimai, akademinis aktyvumas.

IX tema: Komunikacija, virtualioji kultūra

Tikslai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Ugdyti debataavimo, argumentavimo, konstruktyvaus ginčo gebėjimus.
2. Skatinti toleranciją ir pakantumą kitai nuomonei.

Veikla, metodai

Namų darbų pristatymas.

Žadinimas

1. *Diskusija poromis* – kolegų teiginių argumentavimas.
2. Grupių požiūrio formulavimas ir užrašymas.
3. „*Ratelis*“.

Prasmės suvokimas

1. Parodomas internetinis žaidimas apie žymų politikos veikėją.

2. „*Kampai*”.

Studentai suskirstomi į grupes, ir jos keliais aspektais įvertina šio žaidimo kūrėjus ir žaidėjus.

Aspektai:

- moralumo ir etiškumo;
- virtualaus patrauklumo;
- adresato pozicijos.

Kaip vertintumėte šį žaidimą, jeigu jo objektas būtų kitos valstybės prezidentas?

3. „*Kampų*” užbaigimas – kritinių rašinių pristatymas.

Apmąstymas

1. Prisimenant pirmąsias pratybas, pateikiamas *atvirasis klausimas* „Kokias vertybes puoselėjame? Ką gerbiame ir kodėl?”

2. *Dviskilčio dienoraščio* pildymas.

Namų darbai

Teksto („Delfi” diskusija apie kompiuterinius žaidimus) *skaitymas* pasitelkus *nukreipiamąjį klausimą* „Kas labiausiai piktna? Su koku teiginiu iš esmės nesutinkate?”

Šaltiniai, priemonės

1. Internetinis žaidimas apie žymų politikos veikėją.

2. Tekstas, parengtas pagal „Delfi” diskusiją apie kompiuterinius žaidimus.

Vertinimas

Vertinamas gebėjimas debatuoti, konstruktyvus ginčas, akademinis aktyvumas, individualus namų darbas.

X tema: Privatumas ir viešumas – žvaigždės koncepcija

Tiksiai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Tobulinti konstruktyvaus ginčo ir argumentavimo įgūdžius.

2. Ugdyti toleranciją kitai nuomonei.

3. Tobulinti profesinius ir dalykinius gebėjimus netradicinėje situacijoje.

Veikla, metodai

Namų darbų pristatymas.

Žadinimas

1. *Minčių lietus* „Kas yra žvaigždė?”

2. Straipsnio „Ar žurnalistai laukiami miegamajame?” ištraukos analizė, minčių lietaus tęsinys.

Prasmės suvokimas

1. Aptariami klausimai:

- Kas sieja politikos ir visuomenės veikėjus su šou verslo žvaigždėmis?
- Kaip tampama žvaigžde?
- Kur leistino ir neleistino viešumo riba?
- Kodėl norima „skalbti apatinius“? Kam – masėms ar žvaigždėms – to reikia labiau?

2. Grupėse „neriamas“ tinklas „Žvaigždės strategija“

Apmąstymas

Konstruktivus ginčas „Ką gali žvaigždės?“ (darbas 2 grupėse):

- Š. Marčiulionio pozicija pasirodžius lietuvius įžeidžiančiam filmui ir knygai; laiškų rašymas;
- A. Mamontovo bendradarbiavimas su banku „Nord/LB“.

Namų darbai

Sukurti laišką, analogišką Š. Marčiulionio parašytajam.

Šaltiniai, priemonės

1. Ištrauka iš straipsnio – Ar žurnalistai laukiami miegamajame? // *Ieva*. – *Vilnius*, 2002 m. birželis.
2. Kultinės figūros įvairiose kultūrose ir visuomenėse (Dž. Kenedis, Diana, Madona, A. Mamontovas, A. Sabonis ir t. t.), Jų nuotraukos, autobiografinės knygos, plakatai ir t. t.

Vertinimas

Vertinamas akademinis ir kūrybinis aktyvumas, argumentavimo ir konstruktyvaus ginčo gebėjimai.

XI tema: Privatumas ir viešumas. Realybės šou

Tikslai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Ugdyti tolerantišką debatavimo ir diskutavimo kultūrą.
2. Tobulinti profesinius ir dalykinius gebėjimus netradicinėje situacijoje.
3. Mokyti pasitelkti įvairius argumentus.

Veikla, metodai

Namų darbų pristatymas dirbant poromis.

Žadinimas

1. Vaizdas iš tuo metu Lietuvoje rodomo realybės šou.
2. *Minčių lietus* (Probleminiai klausimai: ar tai realybė? Kas žiūrovai? Kokia auditorija? Kaip vertina visuomenė?).

Prasmės suvokimas

Pasitelkus „kampų“ metodą, aiškinamasi, ar egzistuoja prodiuserių etika, kodėl norima būti bandomaisiais triušiais; ar populiarumo (trumpo ir tariamo) kaina ne per didelė.

Apmąstymas

Argumentų kortelės

- Klausimas „Ar verta siekti populiarumo bet kokia kaina?“
- Grupė skiriama į dvi dalis ir rengia kontroversiškus argumentus.

Namų darbai

Parengti *grafinį atsakymą* į klausimą „Kodėl išviešintas privatumas yra prekė?“

Šaltiniai, priemonės

Realybės šou ištraukos mpeg formatu, kad būtų galima demonstruoti auditorijoje.

Vertinimas

Vertinamas argumentuotas debatai, grupinis darbas, individualus namų darbas.

XII tema: Esė rašymo praktikumas (pasirengimas, metmenys, taisymas)

Tikslai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Kitiškai vertinti šiandienos realijas pasirenkant esė temą.
2. Įvaldyti rašto darbo metodologiją: studentai išmoks rašyti argumentuotą esė, recenzuoti tekstą, skaityti korektūrą, kurti pavadinimą, vertinti esė.

Veikla, metodai

Namų darbų pristatymas (grafiniai atsakymai į klausimą).

Žadinimas

1. Iš einamojo meto spaudos perskaitoma nedidelės apimties esė labai aktualia tema.
2. Pateikiamas *nukreipiamasis klausimas* „Kur slypi šios esė jėga?“
3. *Minčių lietus* „Geros esė kriterijai“.
4. *Tinklas* „Esė rašymo procesas“:
 - pradinė idėja;
 - temos pasirinkimas;
 - adresato analizė;
 - pasirengimas rašyti (informacijos rinkimas, minčių sutelkimas, planas);
 - metmenys;
 - konsultavimasis su kolegomis;
 - redagavimas;
 - spausdinimas.

Prasmės suvokimas

1. *Darbas poromis* – anksčiau pradėtos rašyti esė temos ir adresato analizės pagal lentelę pristatymas kolegai. Temos pasirinkimas ir aptarimas su partneriu.
2. *Individualus darbas*: esė metmenų taisymas.
3. *Ekspertų grupės* (2–4 studentų, kurių esė tematika ar problematika panaši) *darbas*:
 - metmenų taisymas keičiantis rašiniiais rateliu ir atsakant į *ekspertų* klausimus.
 - metmenų pristatymas auditorijai (*savanoriškai*).
4. Dėstytojo *mini paskaita*: korektūros klaidų žymėjimas, taisymo technologijos.

Apmąstymas

Strategija „*Pavadinimo kūrimas*“:

- vienas žodis – sąvoka;
- vienas žodis – daiktavardis;
- vienas žodis, reiškiantis veiksmą;
- pavadinimas, išreikštas klausimu;
- pavadinimas, išreikštas nebaigtu sakiniu;
- pavadinimas, išreikštas sentencija ar frazeologizmu;
- pavadinimas, išreikštas grafiškai.

Namų darbai

Atlikti skiriama 3 savaitės.

1. Esė teksto rašymas, rengimas publikuoti (rašymas, redagavimas, publikavimas).
2. Redaktoriaus iš šalies – kolegos – kvietimas skaityti korektūros ir parašyti atsiliepimą apie darbą (recenziją).

Šaltiniai, priemonės

Rašymo praktikumas: nuo minčių perteikimo iki argumentavimo raštu. VII KMUSR projekto vadovas. – 1999.

Vertinimas

Vertinami metmenų sudarymo, korektūros tvarkymo įgūdžiai, aktyvumas seminare, kolegos darbo recenzija.

XIII tema: Moralinės dilemos: karas

Tikslai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Ugdyti humanistines vertybes, etišką požiūrį į Lietuvos istoriją.
2. Ugdyti pakantumą ir toleranciją kitoms kultūroms.
3. Tobulinti komandinio darbo, diskutavimo, laisvojo rašymo įgūdžius.

Veikla, metodai

Žadinimas

1. Kino filmo „Niekas nenorėjo mirti“ ištraukos žiūrėjimas.
2. *Diskusija* „Kokia teisinga žmogaus pozicija kare?“
3. Skirtingų nuomonių pristatymas ir užrašymas lentoje.

Prasmės suvokimas

1. Tekstų (filosofinių, beletristinių, reportažų, straipsnių karo temomis) *skaitymas ir žymėjimas* pasitelkus *nukreipiamąjį klausimą* „Kokia teisinga žmogaus pozicija kare?“
2. *Darbas grupėmis*. Užduotis – papildyti lentoje užrašytą poziciją.
3. Pateikiami reportažai, kuriuose skirtingai vertinami tie patys kariniai konfliktai (išsivaduojamieji, gynybiniai, totaliniai karai).
4. Diskusija „Kova su terorizmu“:
 - dvilypis klausimas: karas ar gyvybė?
 - argumentų dirbant poromis, grupėmis rinkimas, pristatymas, klausimai;
 - geriausių argumentų išrinkimas.

Apmąstymas

Individualus *mini rašymas* (pagrindinis paskaitos teiginys, argumentai, baigiamasis teiginys).

Namų darbai

1. Aplankyti Šiaulių sąvartyną.
2. Parengti *problemos* „Kaip išvengti ekologinės bombos“ *sprendimo medį*.

Šaltiniai, priemonės

1. Kino filmo „Niekas nenorėjo mirti“ fragmentai.
2. Ištrauka ir *Ivaškevičius M. Žali*. – Vilnius, 2002.
3. Straipsnių spaudoje apie karą – Čėčėnijoje, Irake ar kitur – teksto ir nuotraukų analizė.

Vertinimas

Vertinami bendrieji gebėjimai, konstruktyvus ginčas grupėje, individualus darbas.

XIV tema: Globalizacija: filosofinis, politinis, ekonominis diskursai

Tikslai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Ugdyti laisvojo rašymo įgūdžius.
2. Skatinti taikyti profesines ir dalykines žinias, gebėjimus ir įgūdžius sprendžiant įvairias svarbias problemas.
3. Tobulinti grupinio ir komandinio darbo įgūdžius.
4. Mokyti realiai vertinti savo ir kitų indėlių į bendrą darbą.

Veikla, metodai

Žadinimas

Laisvasis rašymas „Kaip mane veikia globalizacija”.

Prasmės suvokimas

Teksto *skaitymas poromis ir reziūmavimas* (nukreipiant į kokią nors sritį – mokslo, komercijos, aptarnavimo, kultūros...):

- tekstas suskaidomas į keturias dalis, pasiskirstoma pranešėjo ir klausinėtojo vaidmenimis;
- skaitymas ir klausinėjimas;
- reziūmavimas;
- grafinis pristatymas srautui.

Apmąstymas

Žiniasklaidos „begemotų” era. Svarstymas, kodėl informacija tokia brangi. Kokia žiniasklaidos kaina?

Namų darbas

Grupės tyrimas „*Žiniasklaidos „begemotai” Lietuvoje*”.

Šaltiniai, priemonės

Stevenson N. Globalizacija. Tautinis identitetas ir kultūrinė pilietybė. – <http://www.info.vu.lt/temos>

Vertinimas

Vertinami laisvojo rašymo, grupinio darbo įgūdžiai.

XV tema: Moralinė dilema: ekologija

Tikslai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Aktualizuoti pasaulio, šalies, regiono ekologines problemas ir savo atsakomybę dėl jų.
2. Studentai išmoks analizuoti problemos priežastis, rasti minčiai analogijų.

Veikla, metodai

Žadinimas

1. Kadrai, primenantys ekologines katastrofas (Černobylis, Aralo jūra, pusiaujų miškai, povandeninių tanklaivių žūtis, sausros, Šiaulių sąvartynas).
2. *Laisvasis rašymas* „Kodėl tai įvyko ir kaip gyventi, kad to neatsitiktų?”
3. Darbų pristatymas grupei.

Prasmės suvokimas

1. *Paskaita* „Globalizacija ir žmogaus atsakomybė už gamtos apsaugą”.
2. Studentai žymisi pagrindines mintis, tinkančias *analogijos schemoms*:
 - *žmogaus neatsakingumas: ekologinė katastrofa;*
 - *alinančios drėkinimo sistemos: išdžiūvusios jūros;*
 - *slapti branduolinių ginklų bandymai: Černobylio katastrofa;*

- *besaikis miškų kirtimas : pusiaujo miškai* ir pan.
3. Darbas poromis: rasti analogijų tarp namuose skaityto teksto ir paskaitoje užrašytų minčių.

Apmąstymas

Teksto „*Kodėl nusizūdė banginiai*” skaitymas numatant. Savo nuomonės pristatymas.

Šaltiniai, priemonės

Tekstas pagal *Aitmatovas Č. Kasandros ženklas*. – Vilnius, 1996.

Vertinimas

Vertinama analogijos principo panaudojimas, laisvojo rašymo ir darbo poromis įgūdžiai, akademinis ir kūrybinis aktyvumas.

XVI tema: Forumas

Tikslai, uždaviniai, siekiamas rezultatas

1. Pristatyti ir įvertinti esė.
2. Išsiaiškinti neaiškius kurso klausimus.
3. Pasirengti akcijai „Pradedu nuo savęs”.
4. Studentai išmoks įvertinti semestro darbo rezultatus, pripažinti nesėkmes, numatyti tolesnius žingsnius.

Veikla, metodai

Žadinimas

1. *Grupinis darbas* – neaiškių modulio klausimų pristatymas kolegoms ir jų aiškinimasis; įdomiausių iš jų atranka ir pristatymas.
2. „*Akvariumas*” – savanoriai diskutuoja pasirinkta tema.

Prasmės suvokimas

1. *Grupinis darbas* – esė skaitymas ir geriausių darbų nustatymas:
 - esė publikuoti Šiaulių universiteto laikraštyje;
 - esė, su kurioje keliamomis mintimis galima eiti į televiziją, radiją.
2. „*Autoriaus kėdė*”.

Apmąstymas

1. *Akcijos* „Pradedu nuo savęs” plano parengimas.
2. *Pasisakymų kortelės* apie kursą.

Vertinimas

Vertinama esė pristatymai, grupinis darbas, akademinis aktyvumas.

Kritinio
mąstymo
ugdymo
integravimas
į studijų
programas

I. Bendrosios praktikos slauga

Parengė RASA MARINSKIENĖ
Vilniaus kolegija, Sveikatos priežiūros fakultetas

Dalykas: bendrosios patologijos pagrindai.

Dalyko paskirtis: suteikti studentams bendrosios patologijos žinių, būtinų slaugytojo kvalifikacijai įgyti.

KMU metodų taikymo dalyke paskirtis: ugdyti studentų kūrybingumą, gebėjimą argumentuotai mąstyti, bendradarbiauti komandose.

Studijų programos tikslai	Dalyko tikslai	Tema	KMU strategijos ir metodai bei jų taikymo tikslai
1.3. Išmanyti normalios ir patologinės organų ir jų sistemų fiziologijos pagrindus	Analizuoti adaptacinius ir kompensacinius mechanizmus audiniuose Nagrinėti bendras organizmo reakcijas į pažeidimą	Hipertrofija. Hiperplazija. Atrofija. Regeneracija	Paskaita (2 val.) Kryptingi klausimai. <i>Tikslas:</i> <ul style="list-style-type: none"> ieškoti patologinių procesų ryšių. Praktikumai (4 val.) Užduočių atlikimas poromis ir rezultatų pristatymas grupei. <i>Tikslas:</i> <ul style="list-style-type: none"> taikyti tarpdalykines žinias. „Sūkurys“. Užduočių atlikimas poromis. Rezultatų pristatymas. <i>Tikslai:</i> <ul style="list-style-type: none"> pasinaudoti anksčiau įgytomis žiniomis; susieti teoriją su praktika numatant galimas kliniškes problemas; argumentuoti pristatant rezultatus; bendradarbiauti dalijantis mintimis ir patirtimi.
		Stresas	Paskaita (2 val.) Kryptingi klausimai. <i>Tikslas:</i> <ul style="list-style-type: none"> ieškoti patologinių procesų ryšių. Pratybos (2 val.) Darbas mažomis grupėmis. <i>Tikslas:</i> <ul style="list-style-type: none"> bendradarbiauti aptariant streso priežastis ir padarinius.

<p>1.6. Gebėti vertinti paciento anatomicinės, fiziologinės ir psichologinės patologijos lygį</p>	<p>Apibūdinti patologinius žmogaus organizmo procesus</p> <p>Analizuoti patologinius procesus holistiniu požiūriu</p>	<p>Bendra distrofijų charakteristika</p>	<p>Paskaita (2 val.) Kryptingi klausimai. <i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • numatyti patologinius procesus pasinaudojant turimomis žiniomis ir patirtimi. <p>I kompozicijos metodas. <i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • suvokti ir analizuoti konkrečius dalykus; • išskirti ir formuluoti pagrindines mintis; • dirbti grupėje. <p>Tinklo „nėrimas“. <i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • integruoti nagrinėjamos temos dalis į visumą atspindinčią struktūrą.
		<p>Nekrozė</p>	<p>Praktikumai (2 val.) Laisvasis rašymas, aptarimas poromis ir su grupe. <i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • susieti praeitą temą su naująja. <p>Darbas poromis su studijų orientyru (klausimynu). <i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • argumentuoti savo atsakymus; • tobulinti komandinio darbo įgūdžius.
		<p>Kraujo ir limfos apykaitos sutrikimai</p>	<p>Paskaita (2 val.) Laisvasis rašymas, atsakymų aptarimas poromis ir grupėje. <i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • pasinaudoti kitų dalykų žiniomis. <p>I kompozicijos metodas – atrenkami požymiai, atitinkantys konkretų sutrikimą. <i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • suprasti naujus dalykus; • ieškoti priežasties ir padarinio ryšių; • pagrįsti savo sprendimus; • bendradarbiauti grupėje. <p>Praktikumai (4 val.) Darbas mažomis grupelėmis ir poromis. <i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • nustatyti konkrečių temų dalių ryšius. <p>Schemų braižymas, klausinėjimo metodas. Rezultatų pristatymas. <i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • analizuoti užduotis remiantis turimomis žiniomis; • argumentuotai pristatyti rezultatus.

		<p>Uždegimas. Organizmo reakcija į infekciją</p>	<p>Paskaita (2 val.) Minčių lietus. Atsakymų aptarimas su grupe. <i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • apgalvoti turimas temos žinias. Kryptingi klausimai. <p><i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • pritaikyti turimas kitų dalykų žinias; • ieškoti patologinių procesų priežasties ir padarinio ryšių. Pagrindinių teiginių formulavimas. <p><i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • apibendrinti išnagrinėtą medžiagą. <p>Paskaita (2 val.) Minčių lietus. Atsakymų aptarimas su grupe. <i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • apgalvoti turimas žinias temos klausimais. Kryptingi klausimai visos paskaitos metu. <p><i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • pasinaudoti turimomis žiniomis; • ieškoti patologinių procesų ryšių. <p>Praktikumai (2 val.) Laisvasis rašymas, aptarimas poromis ir grupėje. <i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • apgalvoti turimas žinias temas klausimais. <p>Skaitymas ir reziumavimas poromis. <i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ieškoti nagrinėjamos temos elementų sąsajų; • bendradarbiauti dalijantis apmąstymais; • argumentuoti savo atsakymus. Tinklo „nėrimas“. <p><i>Tikslas:</i> susieti atskirus temas elementus į visumą atspindinčią struktūrą.</p> <p>Praktikumai (2 val.) Laisvasis rašymas, aptarimas poromis ir grupėje. <i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • numatyti galimus patologinio proceso padarinius. <p>„Sūkurys“ – darbas poromis rotuojant užduotis. Rezultatų aptarimas. <i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • temos klausimus nagrinėti susietai su klinicine praktika; • bendradarbiauti atliekant užduotis.
--	--	---	---

			<p>Testas bendradarbiaujant poromis.</p> <p><i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • vertinti savo ir kitų laimėjimus.
		Termoreguliacijos sutrikimai	<p>Paskaita (2 val.)</p> <p>Minčių lietus. Atsakymų aptarimas grupėje.</p> <p><i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • apgalvoti turimas žinias. <p>Kryptingi klausimai. Grupių darbas su užduotimis bei atsakymų papildymas išanalizavus gautąją teksto dalį. Rezultatų pristatymas.</p> <p><i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • numatyti patologinius pokyčius remiantis kitų dalykų žiniomis; • tobulinti argumentavimo įgūdžius; • bendradarbiauti grupėse. <p>Praktikumai (2 val.)</p> <p>Laisvasis rašymas ir aptarimas poromis bei grupėje.</p> <p><i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • formuoti patologinio proceso supratimą. <p>„Sūkurys“ – užduočių atlikimas grupėse rotacijos būdu. Rezultatų apibendrinimas ir pateikimas.</p> <p><i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • temos klausimus nagrinėti susietai su klinicine praktika; vertinti savo ir kitų darbo rezultatus.
		Hipoksija	<p>Paskaita (2 val.)</p> <p>Pagrindinių terminų metodas.</p> <p><i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • nustatyti temos tikslus. <p>Kryptingi klausimai. Darbas grupėmis.</p> <p><i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • analizuoti situacijas remiantis turimomis žiniomis; • tobulinti argumentavimo įgūdžius. <p>Praktikumai (2 val.)</p> <p>Laisvasis rašymas. Aptarimas poromis ir su grupe.</p> <p><i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • susieti temą su klinicine praktika numatant galimus situacijos sprendimus. <p>„Sūkurys“ – užduočių atlikimas poromis rotacijos būdu. Rezultatų aptarimas ir pristatymas.</p> <p><i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • nagrinėti klausimus remiantis turimomis žiniomis ir patirtimi; • argumentuoti pristatant

			rezultatus.
		Navikai	<p>Paskaita (2 val.) „Žinau, noriu sužinoti, sužinojau”. <i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • vertinti savo žinias susietai su tema; • formuluoti tikslus atsižvelgiant į turimas žinias ir patirtį; • apmąstyti naują medžiagą. <p>Kryptingi klausimai. <i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ieškoti priežasties ir padarinio ryšių. <p>Praktikumai (2 val.) Laisvasis rašymas bei aptarimas poromis ir su grupe. <i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • pasidalyti mintimis ir patirtimi apie nagrinėjamą procesą. <p>Darbas poromis atliekant užduotis. Rezultatų pristatymas. <i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • pritaikyti turimas žinias sprendžiant užduotis. <p>Praktikumai (2 val.) Savarankiškų darbų pristatymas. <i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • nagrinėti konkrečius patologinius procesus; <p>argumentuoti pristatant darbo rezultatus.</p>
1.9 Suprasti ir gebėti įvertinti patogeninį išorinės aplinkos veiksnių poveikį ir organizmo reaktyvumo reikšmę patologijai	Susieti išorės ir vidaus veiksnių įtaką patologijai Analizuoti galimas organizmo reakcijas į išorinės patologinės aplinkos poveikį	Imunopatologiniai procesai	<p>Paskaita (2 val.) Iš anksto pateiktų terminų aptarimas. <i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • tobulinti analizės įgūdžius. <p>Darbas grupėmis su tekstu. <i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • išskirti esminius dalykus; • formuluoti apibendrinimus. <p>Paskaita (2 val.) Kryptingi klausimai. <i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ieškoti nagrinėjamų procesų priežasties ir padarinio ryšių. <p>Praktikumai (2 val.) Laisvasis rašymas. Aptarimas su grupe. <i>Tikslas:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • pateikti nuomonę temos klausimais. <p>„Sūkurys” – užduočių atlikimas poromis rotacijos būdu. Rezultatų pristatymas.</p>

			<p><i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • susieti atskirus nagrinėjamos temos elementus į visumą atspindinčią struktūrą; • bendradarbiauti grupėje. <p>Praktikumai (2 val.) Savarankiškų darbų pristatymas.</p> <p><i>Tikslai:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • nagrinėti konkrečius patologinius procesus; • argumentuotai pristatyti darbo rezultata.
--	--	--	--

Periferinės kraujotakos sutrikimai

Prieš paskaitą

Motyvacija

- Paskaita skirta išsamesnėms klinikinių disciplinų studijoms.
- Kraujotakos sutrikimai yra vieni svarbiausių ląstelės pažeidimų priežastinių veiksnių bei patogeninių uždegimo mechanizmų. Todėl tema tiesioginiai siejasi su praeitomis (distrofija, nekrozė) ir būsimomis (uždegimas ir kt.) temomis.

Paskaitoje studentai skatinami aktyviai dalyvauti, pasinaudoti turimomis žiniomis, suvokti naujus dalykus, tobulinti argumentavimo įgūdžius, bendradarbiauti.

Tikslas

Nagrinėti periferinės kraujotakos sutrikimų priežastis, požymius ir padarinius.

Būtinės sąlygos

Širdies ir kraujagyslių sistemos anatomijos ir normaliosios fiziologijos žinios.

Vertinimas

Studentų gebėjimas atrinkti ir pagrįsti periferinės kraujotakos sutrikimų priežasties ir padarinio ryšius.

Priemonės ir laiko paskirstymas

Žadinimas (15 min.):

- 5 min. laisvasis rašymas;
- 5 min. aptarimas poromis;
- 5 min. aptarimas grupėje.

Prasmės suvokimas (40 min.):

- 10 min. individualus skaitymas;
- 10 min. aptarimas ekspertų grupėje;
- 20 min. visų teksto dalių aptarimas.

Apmąstymas (25 min.):

- 10 min. kortelių atrinkimas ir pagrindimo apmąstymas;
- 15 min. periferijos kraujotakos sutrikimų pristatymas.

Užbaigimas (10 min.)

Eiga

Žadinimas

Orientuotas rašymas ir aptarimas poromis ir grupėje.

Klausimai

1. Kokie organai priklauso centrinei kraujotakai?
2. Kokios kraujagyslės priklauso periferinei kraujotakai?
3. Nurodykite centrinės ir periferinės kraujotakos dalių funkcijas.

Prasmės suvokimas

I kompozicijos metodus.

Studentų dėmesys atkreipiamas į klausimus, į kuriuos atsakymus galima rasti nagrinėjant tekstus:

1. Kodėl sutrinka periferinė kraujotaka (arterinė, veninė hiperemija, ischemija, infarktas, trombozė, embolija)?
2. Kokie yra atitinkamų periferinės kraujotakos sutrikimų požymiai? Kaip jie atsiranda? Jų rūšys?
3. Nuo ko priklauso jų padariniai organizmui? Kodėl?
4. Kokie gali būti periferinės kraujotakos sutrikimų padariniai? Kodėl?

Studentai skaito atitinkamą teksto dalį (žr. priedą). Gauti tekstai nagrinėjami individualiai.

Vėliau studentai susirenka į ekspertų grupes, aptaria savąją teksto dalį, išsiaiškina neaiškius klausimus, nutaria, kaip perteiks šią dalį kitiems.

Tada grįžtama į pradinės grupes, ir kiekvienas dėsto savąją teksto dalį, paaiškina kilusius klausimus.

Apmąstymas

Grupės išsitraukia po kortelę, kurioje nurodytas periferinės kraujotakos sutrikimas, ir gauna pluoštą lapelių, kuriuose pažymėtos nagrinėtų periferinės kraujotakos sutrikimų priežastys, požymiai, atsiradimo mechanizmai, padariniai, funkcinė svarba. Kiekviena grupė turi atrinkti atitinkamam periferinės kraujotakos sutrikimui priklausančias priežastis, nurodytas kortelėje, pristatyti grupei ir pagrįsti savo pasirinkimą.

Užbaigimas

Aptariama, kaip sekėsi dirbti, kokių kilo sunkumų, kaip vertinamas atliktas darbas.

Pratęsiant temos nagrinėjimą, užduodamas klausimas, kurį reikia parengti praktikumui, – remiantis paskaitoje gauta medžiaga, anatomijos ir fiziologijos žiniomis, nustatyti centrinės ir periferinės kraujotakos sutrikimų ryšį.

1. Arterinė hiperemija

Arterinė hiperemija (gr. *hyper* – per daug, *haima* – kraujas) – organo prisipildymas kraujo ir jo kraujagyslėmis tekančio kraujo pagausėjimas išsiplėtus arteriolėms. Greičiau tekantis kraujas nespėja audiniams atiduoti viso deguonies ir paimti iš jų anglies dvideginio. Dėl to į venas patenka daugiau deguonies turinčio kraujo.

Požymiai:

- 1) difuzinis paraudimas;
- 2) smulkiųjų kraujagyslių išsiplėtimas, pulsavimas;
- 3) kraujo spaudimo padidėjimas hiperemijos srityje;
- 4) organo tūrio padidėjimas;
- 5) organo standumo (turgoro) padidėjimas;
- 6) temperatūros pakilimas dėl to, kad greičiau tekantis kraujas nespėja atiduoti šilumos, o vėliau, padidėjus deguonies tiekimui, – dėl pagreitėjusios oksidacijos;
- 7) padidėjęs hiperemijos srities jautrumas.

Hiperemiją sukelia:

- 1) sustiprėję fiziologiniai dirgikliai, pavyzdžiui, saulės spinduliai;
- 2) alerginės reakcijos;
- 3) organizmui neįprasti dirgikliai: nuodai, toksinai, mechaniniai veiksniai, pakilusi ar nukritusi temperatūra;
- 4) nervų sistemos pažeidimai.

Hiperemija skirstoma į *fiziologinę* ir *patologinę*. Hiperemija, atsirandanti suintensyvėjus organų veiklai, vadinama fiziologine. Tai hiperemija, kurios dėka kraujotaka patenkina padidėjusius metabolinius audinių poreikius. Pavyzdžiui, arterinė hiperemija dirbant raumenims, virškinimo metu žarnyne. Ši hiperemija dar gali būti vadinama funkcinė. Hiperemija gali būti ir apsauginė – prisitaikomoji, nes dalyvauja apsauginiuose procesuose. Pavyzdžiui, uždegimo židinyje, apie nekrozės židinių, kraujo išsiliejimus. Tokiais atvejais dėl arterinės hiperemijos audiniai geriau aprūpinami deguonimi, maisto medžiagomis, imunoglobulinais, fagocitais, limfocitais ir kitomis ląstelėmis bei medžiagomis, kurios dalyvauja apsauginiuose ir atkuriamuosiuose procesuose.

Patologinė hiperemija gali būti *refleksinė* ir tokia, kuri atsiranda pažeidus *vazomotorus*.

Refleksinę hiperemiją sukelia receptorius dirginantys veiksniai: trynimasis (receptoriai veikiami mechaniškai), terminis, cheminis (terpentinas, garstyčių aliejus), biologinis (bičių nuodai, bakterijų toksinai) poveikis. Pavyzdžiui, vieną ranką panardinus į šiltą vandenį, refleksiskai parausta ir kita. Psichinis veiksnys – paraudimas iš gėdos.

Hiperemija sutrikus kraujagyslių sienelių funkcijai. Pavyzdžiui, šalčio veikiamos kraujagyslės susitraukia, bet ilgai jų sienelių nervai ir raumenys pervargsta ir

laikiniai paralyžiuojami. Dėl to kraujagyslės išsiplečia, ir atsiranda arterinė hiperemija. Vakuuminę hiperemiją sukelia siurbimas, pavyzdžiui, pastačius taures. Poaneminė hiperemija atsiranda staiga sumažėjus spaudimui (pavyzdžiui, greitai išleidus eksudatą ar transudatą iš kūno ertmių). Sakykime, kad sergant kepenų ciroze atsiradęs ascitas spaudžia gretimus organus ir kraujagysles. Jų mityba sutrikusi, jos pervargusios. Staiga ascitą nuleidus, spaudimas pilvo ertmėje krinta, neelastingos kraujagyslės išsiplečia. Į jas gali suplūsti iki 90 proc. kraujo, todėl į širdį, smegenis ir kitus organus jo priteka per mažai. Dėl smegenų ischemijos žmogus gali apalpti ir net mirti.

Padariniai. Esant fiziologinei arterinei hiperemijai, audiniai geriau aprūpinami maisto medžiagomis, deguonimi, iš jų geriau išplaunami normalūs ar patologiniai medžiagų apykaitos produktai, toksinai. Tai teigiamai veikia atitinkamų organų funkcijas, greičiau auga audiniai, spartėja fagocitozė, audinių hipertrofija. Dėl teigiamo poveikio taikoma gydymo tikslams (kompresai, garstyčios, fizioterapija ir kt.).

Patologinė hiperemija gali reikštis vidiniu ir išoriniu kraujavimu. Pavyzdžiui, į galvos smegenis suplūdus daug kraujo, nemaloniai svaigsta galva, ūžia ausyse. Aterosklerozės pažeistos arterijos dėl arterinės hipertenzijos gali plyšti, o kraujas – išsilieti į smegenis.

2. Veninė hiperemija

Veninė hiperemija yra kraujo susitvenkimas organe pasunkėjus jo nutekėjimui. Sukelia visa, kas sunkina kraujo tekėjimą venomis: nėštumas, hipertrofavęsis organas, navikas, netinkamai uždėti tvarščiai, randas. Statant taures, pirmiausia būna arterinė hiperemija, o vėliau dėl siurbimo poveikio gausėjant kraujo – veninė. Veninę hiperemiją sukelia susilpnėjusi širdies veikla. Nusilpus dešiniajam skilveliui, apatinės tuščiosios venos (*v. cava inferior*) sistema persipildo kraujo, ir kojose, kepenyse, inkstuose bei kituose organuose atsiranda veninė hiperemija. Nusilpus kairiajam skilveliui, veninė hiperemija atsiranda mažajame kraujo apytakos rate – plaučiuose. Ilgai stovint ar sėdint veninė hiperemija atsiranda kojose. Dėl ilgalaikio veninio sąstovio plečiasi kojų venos, atsiranda išsiplėtusių veninių mazgų.

Esant *v. portae* sistemos veninei stazei, daug kraujo susitvenkia pasaito venose, daug skysčio (*ascito*) susirenka pilvo ertmėje.

Veninės hiperemijos simptomai:

- 1) melsvai raudonas paraudimas (cianoze);
- 2) temperatūros kritimas;
- 3) kraujo spaudimo padidėjimas venose ir kapiliaruose;
- 4) hiperemijos srities tūrio padidėjimas;
- 5) taškiniai kraujo išsiliejimai audiniuose;
- 6) pabrinkimas;
- 7) organų funkcijos pablogėjimas;
- 8) kraujo srovės sulėtėjimas ir sąstovis (stazė);
- 9) audinių mitybos sulėtėjimas;

10) audinių sustandėjimas.

Lėčiau tekėdamas, kraujas atiduoda audiniams daugiau deguonies, jame susidaro hipoksemija (deguonies trūkumas), padaugėja anglies dvideginio ir redukuoto (atidavusio audiniams deguonį) hemoglobino. Pagausėjus pastarojo, audiniai įgauna melsvai raudoną atspalvį (cianozę). Audiniams ima trūkti deguonies, pablogėja oksidacijos procesai ir sulėtėja medžiagų apykaita. Dėl to sumažėja šilumos gamyba, be to, išsiplėtusiomis kraujagyslėmis lėčiau tekantis kraujas aplinkai atiduota daugiau šilumos, ir hiperemijos sritis atšąla. Hiperemijos srityje padidėja kraujo spaudimas, dėl pablogėjusios oksidacijos kaupiasi tarpiniai medžiagų apykaitos produktai, vystosi acidozė. Dėl to kraujagyslių sienelės tampa pralaidesnės, ir skysčiai iš kraujagyslių pereina į audinius. Audiniai pabrinksta, sustandėja, padidėja. Kraujagyslių sienelės pasidaro tokios pralaidžios, kad į audinius pereina ir eritrocitai – atsiranda taškinių kraujo išsiliejimų. Eritrocitų patekimas į audinius per nesužalotas kraujagysles vadinamas eritrocitų diapedeze. Esant kraujo sąstoviui plaučiuose, diapedezės būdu eritrocitų atsiranda skrepliuose, o esant inkstų veninei hiperemijai, – šlapime.

Dėl deguonies stokos (hipoksijos) pablogėjus mitybai, sutrinka organų funkcija. Jei procesas užtrunka, organas pradeda atrofuoti, nes vietoj žuvusių audinio ląstelių išvieši jungiamasis audinys (pavyzdžiui, sergant stazine distrofine ciroze).

Kai kada veninė hipertenzija gali būti naudinga. Keisdama medžiagų apykaitą, uždegimo srityje ji skatina telktis biologiškai aktyvias medžiagas ir sudaro blogesnes sąlygas veistis mikroorganizmams. Lūžus kaulams, chirurgai kartais specialiai sukelia veninę hiperemiją, kad jungiamasis audinys greičiau peraugtų lūžio vietą. Veninė hiperemija taip pat skatina žaizdų gijimą.

Stazė

Stazė (gr. *stasis* – stovėjimas) – tai kraujo sąstovis organo ar audinių kapiliaruose. Išsiplėtusiuose kapiliaruose, smulkiosiose arterijose ir venose susikaupę eritrocitai labai glaudžiai liečiasi vienas su kitu ir agreguojasi didindami pasipriešinimą kraujo tėkmei. Kraujo tėkmė lėtėja ir nutrūksta.

Priežastys:

- 1) ishemija;
- 2) veninė hiperemija;
- 3) veiksniai, sukeliantys kraujo ląstelių agregaciją ir agliutinaciją.

Stazės srityje iš ląstelių išsiskiria biologiškai aktyvios medžiagos, kurios sukelia eritrocitų agregaciją ir agliutinaciją bei lemia kraujo tėkmės lėtėjimą mikrogyslose net iki visiško sustojimo.

Kraujas tirštėja, ir dėl jame vykstančių pokyčių (vystantis stazei, didėja kapiliarų pralaidumas, su skysčiais į audinius pereina albuminų) neigiamas eritrocitų krūvis mažėja arba net tampa teigiamas. Normalūs, t. y. nepažeisti, eritrocitai dėl neigiamo krūvio vienas kitą stumia, o jeigu krūvis neutralizuojamas, eritrocitai vienas kitą traukia ir sulimpa. Ypač intensyviai agreguojasi teigiamą krūvį turintys eritrocitai. Jie sulimpa į „monetų stulpelius“. Dėl to papildomai išsiskiria biologiškai aktyvių medžiagų ir agregavimosi procesas sustiprėja.

Stazės rūšys: tikroji, ischeminė ir veninė.

1. *Tikroji* stazė yra savarankiškas (pirminis) kapiliarų kraujotakos sutrikimas. Ši stazė pasireiškia kapiliaruose vykstant uždegimo pokyčiams. Audinius ir kraujagysles paveikus žalojančiam veiksmui (aukštai ar žemai temperatūrai, cheminiams dirgikliams, esant sunkiai infekcinei toksikozei), išsivysto refleksinis smulkiųjų kraujagyslių ir arteriolių spazmas; pažeistuose audiniuose atsilaisvina biologiškai aktyvių medžiagų, kurios sukelia eritrocitų agregaciją ir adheziją prie kraujagyslės sienelės. Kraujo tėkmė tampa tokia lėta, kad neįstengia nugalėti kapiliarų pasipriešinimo, ir kraujas nustoja tekėti.

2. *Ischeminė* (antrinė) stazė atsiranda dėl sunkios ischemijos. Sumažėjus arterijomis atitekančio kraujo, tėkmė sulėtėja, atsiranda verpetų, ir dėl to eritrocitai agreguojasi.

3. *Veninė* (antrinė) stazė. Sutrikus veninio kraujo nutekėjimui, vystosi hipoksija, keičiasi fizinės ir cheminės kraujo savybės, jis tirštėja, pažeidžiamos kraujo ląstelės, išsiskiria biologiškai aktyvios medžiagos, prasideda eritrocitų agregavimasis.

Jei stazės srities kraujagyslių sienelės ir kraujas smarkiai nepakito, greitai pašalinus kliūtį, pažeidimo nebūna. Jei stazė ilgalaikė, vyksta distrofiniai audinių pokyčiai ir nekrozė – infarktas.

3. Ischemija

Ischemija (gr. *ischo* – sulaikau, *haima* – kraujas) vadinamas sumažėjęs arba nutrūkęs arterinio kraujo pritekėjimas į organą ar jo dalį.

Ischemijos rūšys:

- 1) *kompresinė* ischemija – kai arterijos spindis užspaudžiamas iš išorės (naviko, uždegimo infiltrato, rando ir kt.);
- 2) *obliteracinė* ischemija – susiaurėjus arterijos spindžiui, kai sienelė sustorėja dėl aterosklerozės ar endarterito; kai spindį užkemša trombas ar embolas;
- 3) *angiospazminė* ischemija – kai kraujagyslių spazmas atsiranda reflesiškai. Jį sukelia šaltis, elektros srovė, nikotinas, adrenalinas ir kitos panašios medžiagos, stiprus skausmas ar psichiniai veiksniai (pavyzdžiui, baimė). Be to, vienoje kūno dalyje išsivysčius hiperemijai (pavyzdžiui, kraujui suplūdus į pilvo organus), kitoje dalyje (pavyzdžiui, galvos smegenyse) išsivystys ischemija.

Ateroskleroziniai ir uždegimo sukelti arterijų, ypač vainikinių, sienelių pažeidimai dažnai komplikuojasi obturacine arba pasienine tromboze.

Požymiai:

- 1) pabalimas sumažėjus kraujo kiekiui;
- 2) matomų kraujagyslių kiekio sumažėjimas;
- 3) atšalimas;
- 4) ischemijos srities tūrio sumažėjimas;
- 5) medžiagų apykaitos sutrikimas;

- 6) organo funkcijos sutrikimas;
- 7) skausmas, tirpimas ar jausmas, tarsi „bėgiotų skruzdės”.

Sumažėjus kraujo kiekiui, sumažėja tos srities tūris. Sritis atšala ir sumažėjus kraujo kiekiui, ir susilpnėjus medžiagų apykaitai. Mažiau pritekant kraujo, audiniams trūksta deguonies, gaminasi tarpinių medžiagų apykaitos produktų. Dėl nevisiškos oksidacijos atsirandančios rūgščiosios medžiagos sukelia fizinius ir cheminius audinių pokyčius (vietinę audinių acidozę): išbrinksta kraujagyslių membranos, todėl padidėja kraujagyslių sienelių pralaidumas. Pablogėjus audinių mitybai, susilpnėja organų funkcija.

Susiaurėjus arterijos spindžiui, plečiasi virš kliūties esantis jos segmentas, ir formuojasi kolateralinė kraujotaka. *Kolateralinė kraujotaka* – tai pakaitinis kraujagyslių kelias, kuriuo kraujas pasiekia dėl kliūties nepakankamai maitinamus arba nemaitinamus audinius. Tokia kraujotaka vyksta anastomozėmis tarp audinių maitinančių arterinių sistemų, kamienų ir jų šakų. Pavyzdžiui, plaučių, kur yra dviguba kraujotaka (plaučių ir bronchų arterijos), ar skrandžio ir žarnyno (kur daug arterijų anastomozių) vienos kraujagyslės blokada nesukelia didelės ischemijos. Organuose, kuriuose mažai anastomozių (inkstuose, blužnyje), veikiant nurodytiems priežastiniams veiksniams, atsiranda ischeminių pažeidimų. Sumažėja žemiau kliūties esančio segmento arterijos tonusas. Kartu su šia arterijos atkarpa išsiplėčia anastomozės, pro kurias į ischemijos zoną priteka kraujo. Prie didesnio krūvio anastomozės prisitaiko: didėja jų spindis, sienose atsiranda lygiųjų raumenų, elastinių skaidulų. Kai kolateralinių kraujagyslių skersmens kvadratų suma susilygina su užsikimšusios gyslos skersmens kvadratu, pasiekama visiška kompensacija. Visavertei kolateralinei kraujotakai susidaryti reikia laiko (ne mažiau kaip savaitės). Todėl kraujotaka gali kompensuoti tik tada, kai kraujagyslės spindis siaurėja pamažu. Kitas svarbus veiksnys, nuo kurio priklauso kolateralinės kraujotakos efektyvumas, yra anastomozių būklė, t. y. jų gebėjimas plėstis. Pažeistos aterosklerozės, fibrozės ar kalcinozės, arterinės anastomozės nepajėgios išsiplėsti tiek, kad pakankamai aprūpintų ischemijos sritį krauju.

Padariniai. Sumažėjus arterinio kraujo pritekėjui, sutrinka organų funkcija. Ilgainiui tai sukelia distrofinius audinių procesus, atrofiją, apoptozę. Jeigu kraujo į audinius nepriteka visai, pasireiškia ūminė negrįžtamoji ischemija, ir audinys nekrozuoja – įvyksta infarktas.

Kolateralinė kraujo apytaka

Tipai:

- 1) galūnių distalinių dalių, žarnų pasaito, plaučių ir kai kurių kitų organų arterinių anastomozių tinklas gerai išsiplėtojęs. Perrišus arteriją, kraujotaka nesutrunka, nes kolateralėmis įteka užtektinai kraujo. Tai – funkciškai visiškai pakankama kraujo apytaka;

- 2) galvos smegenų, širdies, inkstų, blužnies ir kt. arterijos anastomozuojasi su gretimomis arterijomis tik kapiliarais. Jei užanka, kapiliarai neįstengia praleisti pakankamai kraujo. Kolateralinė apytaka funkciškai absoliučiai nepakankama;

3) daugumos žmogaus organų ir audinių arterijų kolateralės yra funkciškai reliatyviai nepakankamos. Bendras jų spindis yra mažesnis už pagrindinės arterijos spindį. Didelė dalis funkciškai reliatyviai nepakankamų kraujagyslių gali išsiplėsti ir pagerinti kraujo apytaką. Jos gerai išsivysto tada, kai pagrindinės arterijos spindis siaurėja iš lėto, žmogus jaunas, širdis veikia normaliai.

4. Infarktas

Infarktu (lot. *infarctus*, iš *infarcire* – prikimšti, prilipdyti) vadinama ischeminė ląstelių ir audinių mirtis ir nekrozė dėl nepakankamo aprūpinimo krauju stingant deguonies. Dažniausiai būna arterijos spindį užkimšus trombui (embolui) arba esant jos spazmui.

Infarktui prasidėti, jo apimčiai ir morfologinėms savybėms įtakos turi daugelis veiksnių:

1) ląstelių jautrumas deguonies stokai. Kuo ląstelės labiau diferencijuotos, tuo jautresnės deguonies stokai. Ypač jautrios yra nervinės ląstelės, kardiomiocitai. Negrįžtami ischeminiai nervinių ląstelių pokyčiai atsiranda per 4–6 min., kardiomiocitų – per 15–20 min., kitos parenchiminių organų ląstelės be kraujo gali išbūti 0,5–1 val., oda – net daugelį valandų;

2) funkcinė ląstelių įtampa ištikus ischemijai. Deguonies stokai atsparesni tie audiniai, kuriuose apykaita lėtesnė. Šia ypatybe pagrįstos operacijos taikant hipotermiją;

3) organo kraujagyslių architektonika. Pagal kraujagyslių tinklą organai skirstomi į:

- a) organus su gausiomis kraujagyslių anastomozėmis (skrandis, žarnynas) – jų infarktas yra retas;
- b) organus be anastomozių ar su negausiomis anastomozėmis (blužnis, inkstai, miokardas) – jų infarktai labai dažni;
- c) dvigubos kraujotakos organus (plaučiai, kepenys) – juose infarktų esti retai, ir jiems susidaryti įtakos turi papildomos sąlygos;

4) kiti veiksniai, nuo kurių priklauso kolateralinės kraujotakos susidarymas ir efektyvumas (pavyzdžiui, laiko veiksnys, anastomozinių kraujagyslių būklė).

Infarktas gali būti baltasis, arba aneminis, ir raudonasis, arba hemoraginis. Baltųjų infarktų būna organuose, kuriuose anastomozių arba nėra, arba nedaug, – blužnyje, inkstuose, širdyje (nes kraujas kapiliarais ir venomis nuteka, o naujo nepriteka). Organuose, kuriuose anastomozių gausu ar kurie turi dvigubą kraujotaką (žarnose, plaučiuose), būna hemoraginių infarktų: kraujas iš pakraštinių kraujagyslių persunkia pažeistą plotą. Terminas „infarktas” iš pradžių ir buvo vartojamas hemoraginiam infarktui, t. y. „prikimštam” kraujo audinio plotui, apibūdinti. Vėliau paaiškėjo, kad panašios priežastys sukelia ir aneminę nekrozę.

Infarktas (išskyrus smegenų) yra koaguliacinės nekrozės židiny (smegenų – kolikvacinės). Aplink nekrozės židinių prasideda uždegimo reakcija. Išsiplėčia

venulės, prasideda eksudacija, granulocitų migracija į pažeistą audinį. Vykstant uždegimui, ant infarkto, kuris yra arti organo paviršiaus, iškrinta fibrinas. Ilgainiui uždegimas rimsta, granulocitai žūsta, suyra. Aplink negyvą audinį po 4–5 dienų pradeda formotis kraujagyslinis granuliacinis audinys. Makrofagai suvirškina ir rezorbuoja suirusį audinį. Granuliacinis audinys įauga į centrinę infarkto sritį, bręsta, ir galiausiai infarkto vietoje susidaro jungiamojo audinio randas. Jam susidarius, skaidulinis jungiamasis audinys susitraukia. Dėl to gali suplonėti, pavyzdžiui, širdies skilvelio, siena – susiformuoja aneurizma, gali atsirasti organų, pavyzdžiui, blužnies, inkstų, paviršiaus įdubimų. Smegenų infarktas dažniausiai yra aneminis. Tačiau gali būti ir hemoraginis, kai yra nekrozavusi kraujagyslė ar padidėjęs jos laidumas. Per kelias dienas infarkto sritis suminkštėja (smegenų suminkštėjimas). Per kelias savaites ar mėnesius nekrozinės masės pasišalina, ir, jei židinytis nedidelis, susidaro fibrilinė gliozė, o jeigu didesnis, – cista.

Padariniai. Priklauso nuo infarkto vietos, apimties. Turi įtakos bendra paciento sveikatos būklė, slauga. Miokardo infarktas smarkiai sutrikdo širdies funkciją, dėl to galima mirtis dėl ritmo ir laidumo sutrikimų, ūmaus kairiosios širdies nepakankamumo arba širdžiai plyšus. Smegenų infarktas taip pat gali būti mirties priežastis arba smarkiai sutrikdyti funkciją. Dažniausiai mirtimi baigiasi ir išplitę žarnų infarktai. Inkstų funkciniai ištekčiai yra dideli, todėl net platūs infarktai jų funkcijos smarkiau nesutrikdo.

5. Trombozė

Kraujo krešėjimas gyvo organizmo kraujagyslėse vadinamas *tromboze*, o pats krešulys – *trombu*. Paprastai trombai būna sukibę su kraujagyslės siena, sausi, grūdėti, trapūs, sluoksniuoti. Jeigu kraujo srovė greita, pavyzdžiui, arterijose, susidaro baltieji trombai. Juose vyrauja agregavusios kraujo plokštelės su daug fibrino. Raudonieji trombai susidaro iš stovinčio kraujo, pavyzdžiui, ties visiška kraujagyslės okliuzija. Jie esti raudoni, sudaryti iš fibrino siūlų, tarp kurių yra visų kraujo elementų (eritrocitų, leukocitų). Dažniausi mišrieji trombai, kurie susiformuoja lėtai tekančiame kraujyje, paprastai venose.

Pagal trombo ir kraujagyslių spindžio santykį skiriamos šios trombų rūšys:

- 1) pasieninis, arba neobturacinis, trombas;
- 2) obturacinis trombas, užimantis mažiau kaip 50 proc. kraujagyslės spindžio;
- 3) rutulinis trombas, kuris laisvai juda ir dažniausiai pasitaiko širdies ertmėse;
- 4) diseminuota (išplitusi) intravaskulinė koaguliacija – kai susidarę fibrininiai trombai laisvai plūduriuoja daugelio smulkiųjų kraujagyslių spindyje.

Trombas susidaro, kai:

- 1) pažeista (pavyzdžiui, mechaniškai, termiškai, chemiškai, infekcijos) kraujagyslės sienelė, t. y. kraujagyslės intimos vientisumas. Dėl to atsiveria bazinė membrana, turinti teigiamo kolageno. Čia prilimpa neigiamą krūvį turinčių kraujo plokštelių. Kontaktuojamos su kolagenu, plokštelės pakinta biologiškai ir morfologiškai. Iš

plokštelių atsilaisvina ADF, kuris lemia tolesnę jų agregaciją. Kraujagyslės spindžio okliuzija didėja.

2) padidėjęs kraujo krešumas. Kai kraujagyslė pažeista, kraujas skatinamas krešėti: išsiskiria trombinas ir iškrinta fibrinas. Trombinas ne tik fibrinogeną paverčia fibrinu, bet ir skatina atsilaisvinti iš trombocitų ADF bei biologiškai aktyvias medžiagas (serotoniną ir kt.), kurios kraujo plokšteles toliau skatina agreguotis.

3) dėl jau aprašytų procesų yra sulėtėjusi kraujo tėkmė, susidaro jos verpetų, suardoma įprastinė kraujo srovės struktūra. Tai dar labiau skatina kraują krešėti. Todėl trombai dažniau susidaro varikoziniuose mazguose, aneurizmosė, nusilpus širdies veiklai.

Kiekvieno iš šių veiksnių ir jų derinių vaidmuo trombai susidaryti nevienodas. Dažnai trombai susidaro pooperaciniu laikotarpiu, esant sunkioms infekcijoms, nudegimams, po gimdymo, sergant ateroskleroze.

Baigtis. Ilgainiui trombas pradeda kisti, sausėja, darosi trapesnis. Jis gali atplyšti ir virsti embolų; veikiamas fibrinolizės mechanizmo, mažas trombas gali ištirpti; gali organizuotis – susidaro plyšiai, kuriuos padengia endotelis, ir susiformuoja įvairaus dydžio kanalai, galiausiai virstantys stambiomis gyslomis, kuriomis teka kraujas, t. y. rekanalizuojasi; retkarčiais, jeigu nusėda kalcio druskų, trombas gali sukalkėti.

Padariniai priklauso nuo lokalizacijos. Smegenų arterijų, plautinio kamieno, plaučių arterijų trombas būna staigios mirties priežastis. Sužalotos kraujagyslės trombozė sustabdo kraujavimą.

Trombozių rūšys

Širdies trombozė. Trombų gali susidaryti visose širdies ertmėse. Prieširdžiuose trombai susidaro, kai yra širdies nepakankamumas ir išsiplečia prieširdžiai. Čia svarbiausias patogeninis veiksnys yra kraujo sąstovis.

Sergant širdies ligomis (reumatu, išplitusia raudonąja vilklige ir kt.), kurių metu pažeidžiami vožtuvai, ant pažeisto jų endotelio renkasi trombinės masės ir formuojasi vadinamosios karputės.

Po miokardo infarkto skilveliuose, paprastai kairiajame, įvyksta pasieninė endokardo trombozė. Jos dydis priklauso nuo infarkto dydžio. Susidaryti skatina pažeistas endokardo endotelis, kraujo srovės pokyčiai, kilę dėl išnykusios nekrozavusių raumenų kontrakcijos, ir audinių faktorius, išsiskyres iš yrančių audinių. Jei randėjant miokardo infarktui susidaro aneurizma (ribotas skilvelio išsiplėtimas), jį gali užpildyti trombas. Širdies trombai gali tapti didžiojo ir mažojo kraujo apytakos ratų embolijos šaltiniu.

Arterijų trombozė. Jei arterijų sienos nepažeistos, arterijų trombozė būna retai, manoma, kad dėl greitos kraujo tėkmės. Dažniausia būna aterosklerozės pažeistų arterijų (aortos, širdies vainikinių, smegenų, kojų) trombozė. Aterosklerozinės plokštelės išsikiša į kraujagyslių spindį, sudaro sienos nelygumus ir turi įtakos

srovės sukurių susidarymui, keičia jos struktūrą. Aterosklerozinėms plokštelėms didėjant, siaureja kraujagyslės spindis ir lėtėja kraujo tėkmė. Plokštelėms išopėjus arba sutrikus arterijos endotelio vientisumui, kraujo plokštelės gali kontaktuoti su bazinės membranos kolagenu.

Tromboze gali komplikuotis arteritas – arterijos sienos uždegimas. Dažnai trombuojasi ir smulkiosios imunokompleksinio vaskulito pažeistos kraujagyslės. Patogeniniai veiksniai yra pažeistas endotelis, nelygi siena, iš pažeistų audinių atsilaisvinę audinių faktoriai, imuninių kompleksų sužadinta kraujo plokštelių agregacija ir kt. Arterijų trombozė sukelia audinių ischemiją, pasibaigiančią nekroze. Pasiėniai aortos trombai gali embolizuoti į periferiją, dažniausiai – į smegenis, inkstus, blužnį.

Venų trombozė. Veninis kraujas teka lėčiau, todėl venų (ypač kūno sričių žemiau diafragmos) trombozė net penkis kartus dažnesnė negu arterijų. Svarbiausi patogeniniai veiksniai yra lėtesnė kraujo tėkmė, ypač esant lėtiniam širdies nepakankamumui, nejudrumas, padidėjęs kraujo plokštelių kiekis ir (arba) jų sulipimas, pavyzdžiui, per gimdymą, chirurgines intervencijas, įvykus miokardo infarktui ir kt. Dažniausiai (apie 90 proc.) būna kojų giliųjų ir klubinių venų trombozė vidutinio ir pagyvenusio amžiaus ligoniams, ypač po chirurginių intervencijų. Svarbu prisiminti, kad apie pusę tokių pacientų trombozė prasideda visiškai be simptomų ir nustatoma tik įvykus embolizacijai plaučiuose. Kojų venų trombozė paprastai yra mirtį sukeliančios mažojo apytakos rato embolizacijos šaltinis. Pagrindinis veiksnys, skatinantis giliųjų venų trombozės pradžią, yra nusilpę blauzdos raumenų presas ir diafragmos funkcija kvėpuojant. Trombozė dažna priverstinai gulintiems ligoniams, po pilvo ertmės operacijų, gimdymo ir kt. Smulkiosios kojų venos pradeda trombuotis operuojant. Per kitas dvi savaites trombozė išplinta didžiosiose venose, nes kraujo plokštelių kiekis ir gebėjimas sulipti (kaip prisitaikomosios reakcijos išraiška) yra didžiausi. Todėl suprantama, kodėl dažniausiai šiuo laikotarpiu po operacijų, gimdymo, miokardo infarkto ir kt. plaučių arterijose įvyksta fatalinė embolija.

Giliosios dubens venos (rezginiai apie tiesiąją žarną, šlapimo pūslę, gimdą) – taip pat dažna trombozių vieta. Šiose venose trombų atsiranda po gimdymo, kai hipertrofuotomis gimdos venomis daug lėčiau teka kraujas; kai sergama hemorojumi; esant sepsinei infekcijai po gimdymo ir kt. Šių sričių trombozė gana dažna išsekusiems nuo vėžio, infekcijų ligoniams.

Padariniai. Venų trombozė gali sutrikdyti veninio kraujo nutekėjimą ir sukelti venų infarktą. Infekuoti venų trombai tam tikromis sąlygomis lemia sepsinę infekciją.

Diseminuota intravaskulinė koaguliacija. Šiam sindromui būdingi dauginiai fibrininiai ir kraujo plokštelių trombai organų kapiliaruose, arteriolėse ir smulkiosiose arterijose. Trombus susidaryti skatina atsipalaidavęs tromboplastinas, suaktyvėjęs išorinis ir vidinis kraujo krešėjimas, sumažėjęs krešėjimo inhibitorių kiekis, sulėtėjusi kraujo srovė. Priežastiniai veiksniai yra mikroorganizmai, endotoksinus gaminantys ligų sukėlėjai (*E. coli*, *N. meningitidis* ir kt.), įvairiakilmis, ypač bakterinis, šokas, į motinos kraują patekę vaisiaus vandenys, retroplacentinė hematoma.

Smulkiosiose kraujagyslėse susidarę dauginiai mikrotrombai sukelia ischemiją ir nekrozės židinius įvairiuose organuose (plaučiuose, smegenyse, miokarde, žarnyne ir kitur). Formuojantis mikrotrombams, dalyvauja ir išsekvojami krešumo faktoriai, pirmiausia fibrinogenas. Pasireiškia hipofibrinogenemija. Dėl to šis sindromas dar vadinamas suvartojimo, arba defibrinacijos, sindromu. Kadangi dalis plokštelių trombuose suyra, atsiranda trombocitopenija. Esant padidėjusiai fibrinolizei, dėl minėtų priežasčių prasideda stiprus difuzinis kraujavimas.

Padariniai. Diseminuota intravaskulinė koaguliacija yra židininės organų parenchimos nekrozės ir kraujavimo priežastis.

6. Embolija

Embolija (gr. *embolia*, iš *emballo* – įmesti) vadinamas kraujagyslių užsikimšimas embolu – kraujo atneštomis ir normaliai jame nesančiomis dalelėmis. Embolas gali būti trombas, atplyšusios jo dalys, skysčiai (riebalų lašeliai, vaisiaus vandenys), į kraujagysles patekęs oras, iš kraujo išsiskyrusios dujos, navikinės ir audinių ląstelės, svetimkūniai ir kt.

Dažniausiai embolas juda pagal kraujo srovės kryptį ir įstringa smulkesniosiose kraujagyslėse. Todėl dažniau pasitaiko arterijų ir retai – venų embolija, nes venos pagal srovės kryptį platėja (išimtis – vartų vena, kurios šakos kepenyse siaurėja). Embolija, kai embolai juda pagal srovės kryptį, vadinama *ortogradine*.

Yra trys pagrindiniai ortogradinės embolijos keliai:

- 1) embolai iš didžiojo kraujo apytakos rato venų (išskyrus vartų venos sistemą), dešinėsios širdies ertmių įstringa plautiniame kamiene ar jo šakose (t. y. mažajame kraujo apytakos rate);
- 2) embolai iš plaučių venos sistemos, kairiosios širdies ertmių, aortos (didžiojo kraujo apytakos rato) įstringa organus maitinančiose arterijose. Dažniausiai užkemšamos smegenų, žarnų pasaito, blužnies, inkstų, kojų arterijos;
- 3) embolai iš vartų veną sudarančių kraujagyslių įstringa kepenyse, t. y. smulkiosiose vartų venos šakose.

Paradoksinė embolija yra tokia, kai embolai, aplenkdami mažąjį kraujo apytakos ratą, iš didžiojo kraujo apytakos rato venų patenka į didžiojo kraujo apytakos rato arterijas. Tokia galimybė susidaro esant tarpprieširdinės ar tarpkilvelinės pertvaros defektams (pavyzdžiui, kai neužakusi ovalinė prieširdžių pertvaros anga). Nors pertvaros defektų turi maždaug 30 proc. žmonių, paradoksinė embolija pasitaiko retai, nes patekti į kairiosios širdies ertmės embolui trukdo jose esantis didesnis kraujo spaudimas.

Retrogradinė embolija būna tada, kai embolas juda prieš kraujo srovę. Iš dešiniojo prieširdžio ar apatinės tuščiosios venos, krūtinėje padidėjus spaudimui (pavyzdžiui, kosint, sunkiai keliant, gimdymo metu) ar savo masės veikiamas, jis gali slinkti apatine tuščiąja vena žemyn ir užkimšti smulkesnes jos šakas. Prieš kraujo srovę juda navikinės ląstelės (pavyzdžiui, iš skrandžio į kiaušides).

Pagal įstrigimo vietą embolija gali būti:

- 1) mažojo kraujo apytakos rato;

- 2) didžiojo kraujo apytakos rato;
- 3) vartų venos.

Embolijos formos

Trombinė embolija – tai kraujagyslių užsikimšimas trombais ar atplyšusiomis jų dalimis. Kliniškai tai – viena svarbiausių ir dažniausių embolijos rūšių. Jos šaltinis visada yra širdies ir kraujagyslių sistemoje susiformavę trombai.

Riebalinė embolija – tai embolija riebalų lašeliais, kurie į kraujotaką patenka iš sutraiškytų geltonųjų kaulų čiulpų, poodinio riebalinio audinio (pavyzdžiui, traumų metu, lūžus kaulams, sutraiškius riebalinį audinį), neatsargiai injekuojant ir suleidus į kraują riebalinių vaistų tirpalų.

Riebalinė embolija dažniausiai būna plaučių kapiliaruose. Tačiau gali patekti ir į smegenų, miokardo kraujagysles, nes dalis riebalinių lašelių pereina per arteriovenines plaučių anastomozes, kapiliarus ir patenka į didžiojo kraujo apytakos rato arterijas, iš jų – į organus.

Vaisiaus vandenų embolija pasitaiko kartą iš 50 000 gimdymų. Vaisiaus vandenys gali patekti į motinos kraują prieš laiką atsiskyrus placentai arba akušerinių manipuliacijų metu. Prasideda intravaskulinė koaguliacija, kuri pasireiškia šoku, vėliau – stipriu kraujavimu iš gimdos, nes sutrinka krešėjimo mechanizmai.

Oro embolija. Atmosferos oro į kraują dažniausiai patenka pažeidus (dėl traumos, neatsargiai leidžiant injekcijas ar atliekant kitas medicinines manipuliacijas) didžiašias kaklo poodines venas. Didžiosiose kaklo venose yra neigiamas kraujo spaudimas. Be to, jos suaugusios su kaklo fascijomis ir nesubliūkšta. Todėl, kai yra pažeistos, į jas įsiurbiamas oro.

Dujinę emboliją sukelia greitai pasikeitus atmosferos slėgio sąlygoms iš kraujo išsiskiriančios ištirpusios dujos. Tai narų, arba kesoninė, liga.

Embolija audinių lastelėmis, pavyzdžiui: kaulų čiulpų – lūžus kaulams, kepenų – įvykus traumai, navikinėmis ląstelėmis, kai navikas perauga kraujagyslės sieną.

Svetimkūnio embolija, kai toks kūnas mechaniškai užtveria kraujagyslės spindį, pasitaiko retai.

Marketingo pagrindai

Parengė NIJOLĖ KAŠĖTIENĖ
Kauno kolegija, Ekonomikos ir teisės fakultetas

Studijų programa: įmonių ir įstaigų administravimas

Dalyko (modulio) paskirtis

Marketingo pagrindai padės suprasti marketingo esmę ir svarbą, suvokti išorinių ir vidinių veiksnių įtaką marketingui ir sykiu – įmonės veiklai, tos veiklos rezultatams, mokėti naudotis informacijos šaltiniais, sisteminti gautus duomenis bei jų pagrindu priimti sprendimus. Marketingo pagrindų dėstymas grindžiamas kritinio mąstymo metodais siekiant skatinti studentų kūrybiškumą, gebėjimą vertinti naują informaciją ir priimti sprendimus.

Dalyko (modulio) tikslai, turinys ir ryšiai su kitais dalykais (moduliais)

Studijų programos tikslai	Dalyko tikslai	Dalyko turinys (pagrindinių temų pavadinimai)	Ryšiai su kitais dalykais	
			dalykai	temų pavadinimai
9.1.	Suprasti marketingo esmę ir svarbą	Marketingo samprata	Vadybos pagrindai	Valdymo funkcijos
			Aplinka ir visuomenė	Ekologiniai judėjimai pasaulyje ir Lietuvoje
			Užsienio kalba	Marketingas
8.2.	Žinoti marketingo elementus	Marketingo kompleksas		
9.3. 12.3.	Suvokti asortimento valdymo sprendimų esmę ir svarbą	Prekė	Įmonių ekonomika	Produkcijos kokybės valdymas
			Įmonių ekonomika	Įmonių investiciniai projektai
9.5.	Suprasti kainą ir jos reikšmę	Kaina	Ekonomikos teorija	Paklausa ir pasiūla
			Ekonomikos teorija	Kaštai
16.5. 9.6. 9.4.	Suvokti paskirstymo būdų pranašumus ir trūkumus	Paskirstymas		
9.7. 2.1.	Suvokti įvairių rėmimo komplekso elementų taikymo reikšmę	Rėmimas	Kalbos kultūra	Disputo menas
			Socialinė psichologija	Visuomenės organizacija

1.1. 7.5.	Suvokti išorinių ir vidinių veiksnių įtaką marketingui	Marketingo komplekso aplinka	Finansų pagrindai	Įmonių finansinės veiklos rodikliai
			Ekonomikos teorija	Makroekonominiai rodikliai
			Vadybos pagrindai	Vidinė ir išorinė socialinės organizacijos aplinka
			Verslo teisė	Pirkimo ir pardavimo sutartys, mainai
			PK ir jų taikymas	Komunikacija, internetas
			Darbo ir civilinė sauga	Lietuvos Respublikos Žmonių saugos darbe įstatymas
1.5.	Suvokti rinką ir tikslinės rinkos nustatymo svarbą	Rinkos, jų klasifikavimas	Ekonomikos teorija	Rinkų tipai
9.2.	Gebėti nustatyti stipriausią vartotoją	Vartotojo elgesio ypatumai	Verslo organizavimas	Verslo plano sudarymas
1.2. 1.3. 1.4.	Gebėti atlikti rinkos tyrimus ir sisteminti duomenis	Marketingo tyrimai	PK ir jų taikymas	Komunikacija, internetas
Matematika			Matematinė statistika	
8.4. 8.5. 9.9. 14.4. 14.5. 15.10.	Mokėti parengti marketingo planą ir formuoti marketingo strategiją	Marketingo strategija ir valdymas	Įmonių ekonomika	Pagrindiniai ekonominės veiklos vertinimo kriterijai
Vadybos pagrindai			Strateginis planavimas	
Apskaitos pagrindai			Finansinė atskaitomybė ir jos analizė	

Dalyko (modulio) turinys

Pagrindinių temų pavadinimai	Kontaktinių valandų skaičius		Savaran-kiško darbo valandų skaičius	Bendras valandų skaičius temoms studijoms	KMU strategijos ir metodai bei jų taikymo tikslai
	Pas-kaitos	Prakti-kumai			
1. Marketingo samprata	4			4	
1.1. Marketingo esmė, uždaviniai ir funkcijos	2			2	Paskaita, diskusijos, minčių lietus, tinklo „nėrimas“, esė rašymas. <i>Tikslas:</i> išsiaiškinti marketingo sampratą, palyginti įvairių autorių pateikiamus marketingo apibrėžimus.

1.2. Marketingo koncepcijos 1.3. Marketingo tipai	2			2	Paskaita, diskusija, marketingo mokyklų analizė, marketingo koncepcijų palyginimas. <i>Tikslas:</i> suvokti įvairių verslo orientacijų pranašumus.
2. Marketingo kompleksas	2			2	Paskaita, diskusijos, kryptingi klausimai, tinklo „nėrimas”. <i>Tikslas:</i> išsiaiškinti marketingo elementus bei galimus sprendimus ir veiksmus.
3. Prekė	10	4	2	16	
3.1. Prekės turinys, elementai ir klasifikavimas	2			2	Paskaita, diskusijos, darbas grupėmis. <i>Tikslas:</i> gebėti analizuoti prekę kaip naudingų savybių rinkinį bei grupuoti prekes pagal jų pirkimo ir naudingumo požymius.
3.2. Prekės gyvavimo ciklas	2			2	Paskaita, diskusijos, darbas grupėmis. <i>Tikslas:</i> gebėti numatyti marketingo strategiją įvairiose prekės gyvavimo pakopose.
3.3. Prekių asortimentas ir jo struktūros analizė	2	2	1	5	Paskaita, situacijų analizė, diskusijos, darbas grupėmis. <i>Tikslas:</i> gebėti analizuoti įmonės produkcijos asortimento struktūrą.
3.4. Naujų prekių kūrimas	2			2	Paskaita, diskusijos, „Devynbriaunis deimantas”. <i>Tikslas:</i> gebėti įvertinti rinkos pageidaujama prekės savybių reikšmingumą.
3.5. Prekių identifikavimas	1	2	1	4	Paskaita, diskusijos, darbas grupėmis. <i>Tikslas:</i> nustatyti žinomų Lietuvos įmonių prekių vardų strategijas.
3.6. Prekės pakuotė	1			1	Paskaita, debatai. <i>Tikslas:</i> įvertinti prekės marketingo ir gamtosaugos problemas.

4. Kaina	12	6	3	21	
4.1. Kainos samprata ir reikšmė	2			2	Paskaita, minčių lietus. <i>Tikslas:</i> išsiaiškinti kainos sampratą.
4.2. Įvairių veiksnių įtaka kainai	2	2		4	Paskaita, darbas grupėmis. <i>Tikslas:</i> gebėti analizuoti įvairių veiksnių įtaką prekės kainai ir įmonės pajamoms.
4.3. Kainų politikos tikslų nustatymas. Kainų strategijos	2	1		3	Paskaita, situacijų analizė, darbas grupėmis. <i>Tikslas:</i> gebėti pasirinkti kainų strategiją.
4.4. Kainos nustatymo metodai	3	2	1	6	Paskaita, kompozicijos metodas. <i>Tikslas:</i> išsiaiškinti kainos nustatymo metodų esmę, jų pranašumus ir trūkumus.
4.5. Galutinės kainos nustatymas	3	1	2	6	Paskaita, praktinių uždavinių sprendimas. <i>Tikslas:</i> gebėti apskaičiuoti galutinę prekės kainą.
5. Paskirstymas	6	2	1	9	
5.1. Paskirstymo kanalai	2	2	1	5	Paskaita, paskirstymo kanalų projektavimas, darbas grupėmis. <i>Tikslas:</i> gebėti parinkti tinkamiausius produkcijos paskirstymo kanalus.
5.2. Marketingo logistika	2			2	Paskaita, debatai. <i>Tikslas:</i> išsiaiškinti tiesioginio ir netiesioginio paskirstymo pranašumus ir trūkumus bei įgyvendinimo problemas.
5.3. Prekybos samprata, jos rūšys	2			2	Paskaita, kompozicijos metodas. <i>Tikslas:</i> nustatyti įvairių rūšių didmeninės ir mažmeninės prekybos įmonių veiklos ypatumus.

6. Rėmimas	10	4	3	17	
6.1. Komunikacinis procesas marketinge	2			2	Paskaita, tinklo „nėrimas”. <i>Tikslas:</i> išsiaiškinti marketingo komunikacinio proceso elementus.
6.2. Reklama	2	2	1	5	Paskaita, debatai. <i>Tikslas:</i> įvertinti teigiamus ir neigiamus reklamos ypatumus.
6.3. Asmeninis pardavimas	2	1	1	4	Paskaita, prekės pateikimo pratybos, vaidmenų žaidimas. <i>Tikslas:</i> gebėti pristatyti prekę.
6.4. Pardavimo skatinimas	2	1	1	4	Paskaita, pardavimo skatinimo programos sudarymas, vaidmenų žaidimas. <i>Tikslas:</i> gebėti parengti rėmimo programą.
6.5. Ryšiai su visuomene	2			2	Paskaita, diskusijos, laisvasis rašymas. <i>Tikslas:</i> gebėti populiarinti įmonę (prekę).
7. Marketingo komplekso aplinka	6	6	3	15	
7.1. Marketingo aplinkos samprata	2	2		4	Paskaita, kryptingi klausimai, minčių lietus. <i>Tikslas:</i> suvokti marketingo aplinkos sandarą ir reikšmę.
7.2. Įmonės marketingo mikroaplinka	2	2	1	5	Paskaita, SWOT (mikroaplinkos) analizė. <i>Tikslas:</i> gebėti nustatyti silpnąsias ir stipriąsias įmonės vietas.
7.3. Įmonės marketingo makroaplinka	2	2	2	6	Situacijų analizė, SWOT (makroaplinkos) analizė. <i>Tikslas:</i> gebėti nustatyti išorines grėsmes įmonei ir galimybes.
8. Rinkos, jų klasifikavimas	2			2	Paskaita. <i>Tikslas:</i> išsiaiškinti esminius įvairių marketingo tipų skirtumus.

9. Vartotojo elgesio ypatumai	14	8	4	26	
9.1. Vartotojo elgsenos samprata	2			2	Paskaita, diskusija, darbas grupėmis. <i>Tikslas:</i> gebėti vertinti vartotojo elgsenos įvairių prekių atžvilgiu ypatumus.
9.2. Išoriniai vartotojo elgsenos veiksniai	2	2	1	5	Paskaita, diskusija, „Devynbriaunis deimantas”. <i>Tikslas:</i> gebėti vertinti išorinių veiksnių įtakos vartotojo elgsenai svarbą.
9.3. Vidiniai vartotojo elgsenos veiksniai	2	2	1	5	Paskaita, diskusija, „Devynbriaunis deimantas”. <i>Tikslas:</i> gebėti vertinti vidinių veiksnių įtakos vartotojo elgsenai svarbą.
9.4. Vartojimo prekių pirkimo procesas	2	2	1	5	Paskaita, darbas grupėmis. <i>Tikslas:</i> gebėti parengti vartotojo elgsenos tyrimo anketą.
9.5. Segmentavimas pagal įvairius kriterijus	2	2	1	5	Paskaita, darbas grupėmis. <i>Tikslas:</i> gebėti atlikti prekės rinkos segmentavimą.
9.6. Gamybinės paskirties prekių pirkimo procesas	2			2	Paskaita, darbas grupėmis. <i>Tikslas:</i> gebėti formuoti prekių pirkimo proceso etapus esant skirtingam pirkimo tipui.
9.7. Gamybinės paskirties prekių rinkos segmentavimas	2			2	Paskaita, minčių lietus. <i>Tikslas:</i> išsiaiškinti gamybinės paskirties segmentavimo požymius.
10. Marketingo tyrimai	6	6	3	15	
10.1. Marketingo informacija ir jos šaltiniai	2	2	1	5	Paskaita, tinklo „nėrimas”. <i>Tikslas:</i> išsiaiškinti marketingo tyrimų terminiją.
10.2. Marketingo tyrimų etapai ir metodai	2	2	1	5	Paskaita, darbas grupėmis. <i>Tikslas:</i> sudaryti marketingo tyrimų programą.

10.3. Marketingo tyrimų rezultatų įvertinimas	2	2	1	5	Paskaita, darbas grupėmis. <i>Tikslas:</i> atlikti marketingo tyrimą ir rezultatų analizę.
11. Marketingo strategija ir valdymas	8	2	1	11	
11.1. Marketingo planavimas	2			2	Paskaita, tinklo „nėrimas”. <i>Tikslas:</i> suprasti marketingo planavimo esmę ir jo vietą planuojant įmonės veiklą.
11.2. Strateginis planavimas	2			2	Paskaita, kompozicijos metodas. <i>Tikslas:</i> suvokti įvairių marketingo strategijų esmę ir parinkimo kriterijus.
11.3. Marketingo planas	2	2	1	5	Paskaita, pratybos, darbas grupėmis. <i>Tikslas:</i> gebėti įvertinti įmonės marketingo veiklą ir strategiją bei teikti siūlymus.
11.4. Marketingo valdymas	2			2	Paskaita, kompozicijos metodas. <i>Tikslas:</i> suvokti kiekvienos marketingo padalinio struktūros pranašumus ir trūkumus.
Savarankiškų darbų rašymas ir gynimas		2	20	22	Referato rengimas, viešas savarankiškų darbų gynimas
Bendras valandų skaičius dalyko studijoms	80	40	40	160	

Studijų rezultatų vertinimo būdai

Paskaitos, pratybos, savarankiškas darbas, situacijų analizė, kontroliniai darbai, egzaminas.

Vertinimo rodikliai

Lankomumas, individualios užduotys, grupinės užduotys, kontroliniai darbai, referatas, jo gynimas, egzaminas. Per semestrą ir sesiją studentas turi surinkti 100 balų.

20%T + 20%PGU + 25 %R + 25%E+ 10%K, kur:

T – testai semestro metu;

PGU – praktinės grupinės užduotys;

R – referato kokybė ir viešas gynimas;

E – egzaminas;

K – bendras studento darbo ir dalyko studijų kokybės bei kultūros įvertinimas (vertina dėstytojas).

Materialiniai ištekliai

Kabinetas, asmeninių kompiuterių laboratorija, taikomosios programos.

Literatūra

1. *Damulienė A.* Paslaugų marketingas: turizmas. – Vilnius, 1996.*
2. *Johaun G., Johaun J.F.* Marketingas ir telekomunikacijos. – Kaunas, 1996.
3. *Jokubauskas D.* Reklama ir jos poveikis vartotojui. – Vilnius, 2003.
4. *Jovaiša A.* Kaip parengti verslo planą. – Vilnius, 2001.
5. *Kuvykaitė R.* Gaminio marketingas. – Kaunas, 2001.
6. *Kuvykaitė R.* Tarptautinis marketingas. – Kaunas, 1998.
7. *Lukaševičius K., Martinkus B.* Mažų ir vidutinių įmonių vadyba. – Kaunas, 2001.
8. *Lukaševičius K., Martinkus B.* Verslo vadyba. – Kaunas, 2001.
9. Marketingo valdymas. – Vilnius, 2000.
10. Pagrindiniai reklamos teisės aktai. – Vilnius, 2001.
11. *Pajuodis A.* Mažmeninės prekybos marketingas. – Vilnius, 1995.
12. *Penkauskienė D.* Projekto „Kritinio mąstymo ugdymas skaitant ir rašant“ sociologinio tyrimo pristatymas // Švietimo reforma ir mokytojų rengimas: mokslas–studijos–mokykla. VII tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimai. Vilnius, 2000 m. lapkričio 22–24 d. – Vilnius, 2000, p. 126–131.
13. *Pranulis V.* Marketingo tyrimai. – Vilnius, 1998.
14. Marketingas. – Vilnius, 1999.
15. *Saugėnienė N.* Kritinis mąstymas ir aukštasis mokslas // Edukologijos studijos Lietuvos mokyklai. – Kaunas, 1998, p. 145–157.
16. *Skarbalius D.* Ekonominių žinių pagrindai. – Vilnius, 2000.
17. *Sūdžius V.* Smulkaus ir vidutinio verslo administravimas ir valdymas. – Vilnius, 2001.
18. *Urbanavičius S.* Marketingo padalinys. – Vilnius, 1995.*
19. *Urbanskienė R. ir kt.* Rinkos tyrimai ir analizė. – Kaunas, 1998.
20. *Urbonavičius S.* Marketingas: apie sudėtingus dalykus – paprastai. – Vilnius, 1995.
21. Vadovo pasaulis. – Vilnius, 1996.
22. *Virvilaitė R.* Marketingas. – Kaunas, 1997.
23. *Virvilaitė V., Valainytė I.* Strateginis marketingo valdymas. – Kaunas, 1996.

(* Kauno kolegijos bibliotekoje esantys leidiniai)

Reklama

Potemis: reklamos kampanijos organizavimas.

Auditorija: I kurso studentai, studijuojantys maketingo pagrindų modulį.

Paskaitos trukmė: 3 akad. val.

Tikslas ir uždaviniai:

- mokyti organizuoti reklaminę kampaniją;
- išnagrinėti vartotojų elgsenos ypatumus;
- ugdyti kritinio mąstymo gebėjimus tiriant reklamos efektyvumą.

KM ugdymo metodai: darbas mažomis grupėmis, tinklo „nerimas“, minčių lietus, laisvasis rašymas.

Eiga

Žadinimas

1. Dėstytojas pradeda paskaitą aptardamas reklamos nešiklių įvairovę.
2. Studentų prašoma pagalvoti, ar visada įmanoma ir būtina panaudoti kuo daugiau rėmimo formų. Pateikiamas klausimas, nuo ko priklauso rėmimo priemonių ir nešiklių parinkimas.
3. Grupė atsako į klausimą. Prieinama prie išvados, kad rėmimo priemonių parinkimui įtakos turi įvairūs veiksniai.
4. Minčių lietaus metodas. Studentų prašoma užpildyti lentelę atsakant į klausimą, kaip elgsis pirkėjai rinkdamiesi nurodytas prekes. Atsakymą studentai turi įrašyti į tam skirtą vietą apsiribodami keliais žodžiais ar trumpu sakiniu:

Prekė ar paslauga	Kaip pirkėjas norėtų pirkti?	Kaip toli pirkėjas pasiryžęs šios prekės ieškoti?	Ar renkantis prekę pirkėjui bus svarbu prekės ženklas?	Ar šios prekės ženklą pirkėjas lygins su kitais ženklais?	Kiti veiksniai, kuriuos svarstys pirkėjas	Kaip informacija pasieks vartotoją?
Kirpimas						
Indų ploviklis						
Spausdintuvas						
Teniso raketės						
Diržas						
Turistinė kelionė						
Gyvybės draudimas						
Ledų porcija						
Banko sąskaita						

Po 20–25 min. individualaus darbo studentai su dėstytoju aptaria vartotojų elgsenos ypatumus perkant įvairias prekes.

Prasmės suvokimas

Grupės aptaria reklamos efektyvumo reikšmę ir galimus jo nustatymo būdus.

Atliekamas reklamos efektyvumo tyrimas testuojant vartotojus:

1. Grupėje išrenkami du ekspertai, tiriantys reklamos efektyvumą.
2. Grupei pateikiama 10–15 žinomų reklaminių šūkių.
3. Į parengtą lentelę studentai turi įrašyti reklamuojamą prekę ar firmą:

Reklaminius šūkis	Firma, prekė
1. Visada gali rinktis	
2. Balčiau nebūna	
3. Veikia viduje, o rezultatai – išorėje	
4. Pakrauna visai dienai	
5. Gaivūs malonumai	
6. Gudrus pasirinkimas	
7. Daugiau negu baliklis	
8. Būk ir dūk	
9. Mažas, bet kietas	
10. Mėgstamas jūsų mėgstamų drabužių skalbiklis	
11. Tavo jausmų masažas	
12. Tokia kvapni 24 valandų apsauga	
13. Laisvas ritmas	
14. Mažiausios kainos garantija	
15. Savas ryšys	
16. Mažiau kalorijų, lengviau gyventi	
17. Žiemos gaivumas ir apsauga nuo ėduonies	
18. Mylėk gyvenimą	
19. Viskas, ko jums reikia	
20. Geriau vyrai nesuras	
21. Kartą paragavęs, negali sustot	
22. Muzika ir informacija visiems	
23. A kodėl nėra vandens, a?	
24. Paragausiu vieną. O gal dar vieną?	
25. Vertinantems patogumą	
26. Laisvė pramogoms	
27. Jis neužmokėjo. Jis niekada nemoka	
28. Dėl milijono priešasčių	
29. Gyvenimas yra gražus	
30. Just do it!	
31. Gera iki paskutinio lašo	
32. Mėgstu ir pasitikiu kaip savo džinsais	
33. Šiluma jūsų namuose – šiluma jūsų širdyse	
34. Tiesiog protingas	
35. 100% džiaugsmo!	
36. Pavasaris tavo spintoje!	
37. Trigubas malonumas	
38. Skaidri akimirka	
39. Auksas kavos puodelyje	
40. Aistros skonis	
41. Judėjimo laisvė	
42. Man patinka grįžti anksčiau	
43. Tik suaugusiems	
44. Visada šalia	
45. Išmink sankabą ir atleisk, kai įsibėgės. Pažiūrėk, gal rankinis užtrauktas?	
46. Patirt šį jausmą trokštu vėl svajonių... Sakyk, ar gali būt traškiau?	
47. Ką noriu, tą darau. Patinka? Jis – jūsų	

4. Studentams pateikiama lentelė su tais pačiais šūkais bei reklamuojamų firmų ar prekių pavadinimais, kurie nurodyti neteisinga seka. Reikia teisingai sugrupuoti firmas ir prekes bei jų šūkius:

Reklaminis šūkis	Firma, prekė
1. Pakrauna visai dienai	A. Dolita – batų namai
2. Vertinantiems patogumą	B. 3 Bit (šokoladukas)
3. Daugiau negu baliklis	C. M1 plius
4. Būk ir dūk	D. Mada
5. Mažas, bet kietas	E. Maxima
6. Mėgstamas jūsų mėgstamų drabužių skalbiklis	F. Karūna
7. Tavo jausmų masažas	G. Cido (sultys)
8. Tokia kvapni 24 valandų apsauga	H. X-cite
9. Laisvas ritmas	I. „Montavit“ (mineralinis vanduo)
10. Mažiausios kainos garantija	J. Visas labas ir Ko
11. Savas ryšys	K. Siemens
12. Mažiau kalorijų, lengviau gyventi	L. Audimas
13. Žiemos gaivumas ir apsauga nuo ėduonies	M. Paulig
14. Visada gali rinktis	N. Estrella
15. Gudrus pasirinkimas	O. Nokia
16. Viskas, ko jums reikia	P. Senukai
17. Veikia viduje, o rezultatai – išorėje	Q. Tide
18. Gaivūs malonumai	R. Activia
19. Visada šalia	S. Dirol
20. Kartą paragavęs, negali sustot	T. Coca Cola Light
21. Muzika ir informacija visiems	U. Woolife
22. A kodėl nėra vandens, a?	V. Wanish
23. Paragausiu vieną. O gal dar vieną?	W. Mix
24. Aistros skonis	X. Lady spead stick
25. Laisvė pramogoms	Y. 1588
26. Jis neužmokėjo. Jis niekada nemoka	Z. Gillette
27. Dėl milijono priežasčių	AA. Timbark
28. Gyvenimas yra gražus	BB. Labas
29. Just do it!	CC. Orbit
30. Gera iki paskutinio lašo	DD. Estrella
31. Mėgstu ir pasitikiu kaip savo džinsais	EE. Labas
32. Šiluma jūsų namuose – šiluma jūsų širdyse	FF. Palmolive
33. Tiesiog protingas	GG. Dosia
34. 100% džiaugsmo!	HH. Rasa
35. Pavasaris tavo spintoje!	II. Lofbergs Lila
36. Trigubas malonumas	JJ. Pringles
37. Skaidri akimirka	KK. Radiocentras
38. Auksas kavos puodelyje	LL. Schogetten (šokoladas)
39. Mylėk gyvenimą	MM. Philisshave
40. Geriau vyrai nesuras	NN. VW POLO
41. Judėjimo laisvė	OO. Snickers
42. Man patinka grįžti anksčiau	PP. Mūsų pienas
43. Tik suaugusiems	QQ. Durex
44. Balčiau nebūna	RR. Aurum (ledai)
45. Išmink sankabą ir atleisk, kai išibėgęs. Pažiūrėk gal rankinis užtrauktas?	SS. Siesta
46. Patirt šį jausmą trokštu vėl svajonių... Sakyk, ar gali būt traškiau	TT. NIKE
47. Ką noriu, tą darau. Patinka? Jis – jūsų	UU. „Maxwellhouse“ (kava)

5. Išrinkti ekspertai atlieka reklamos efektyvumo tyrimo rezultatų analizę ir padaro išvadas.

Apmąstymas

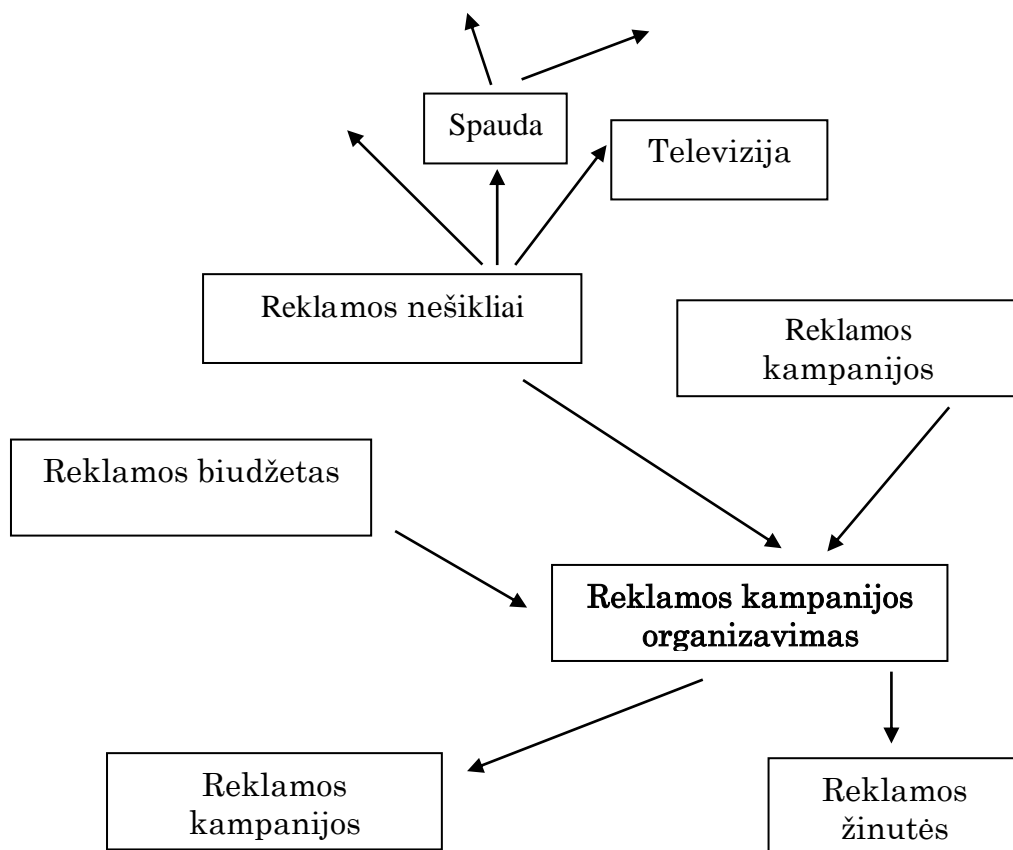
Dėstytojas paprašo studentų išsiskaičiuoti pirmais–ketvirtais ir susėsti į atitinkamas grupes. Pirmos grupės užduotis – atstovauti reklamos užsakovams. Užsakovai užsako tam tikros prekės reklamą. Jie pristato tą prekę ar paslaugą, pateikia informaciją apie ją, apibūdina firmos tikslus, konkurentus, vartotoją, pateikia firmos SSGG analizę. Pateikiamas užsakymas sukurti rėmimo programą: pagrindinę temą ar pažadą, reklaminį pranešimą, skelbimą, plakata, logotipą, šūkį, radijo reklamą, reklamos stilių, reklaminį šūkį, įvaizdį, kitas marketingo komunikacijos priemones. Reklamos kampanijos planas pateikiamas lentelės formos, pavyzdžiui, toks:

Eil. Nr.	Priemonės	Biudžetas			Įgyvendinimo laikas								
		A prekė	B prekė	C prekė	1	2	3	4	5	6	7	8	
	Iš viso												

Užsakovų ekspertų grupę sudaro: *mėlynasis* – teigiamiems pastebėjimams; *juodasis* – neigiamiems pastebėjimams; *raudonasis* – įvertinti emociniam poveikiui; *žaliasis* – įvertinti intelektiniam poveikiui.

Kitos grupės atstovaus reklamos agentūroms, atliekančioms kūrybinį užsakymą. Studentai tariausi, diskutuoja, kuria grupelėse 40–45 min. Agentūros turi užsakymą atlikti ir pristatyti. Visoms trims grupėms pristatčius darbus, užsakovai ekspertai skelbia išvadas. Užsakovai sprendžia, kas užsakymą atliko sėkmingiausiai. Sprendimus vertina. Laikas pristatymams ir aptarimui – iki 30 min.

Toliau studentai, smulkiau nagrinėdami temą „neria“ tinklą. Lapo viduryje užrašoma ir apibrėžiama tema – „Reklaminės kampanijos organizavimas“. Užduočiai skiriama 7–8 min.

Apskaitos pagrindai

Parengė LIUCIJA BUDRIENĖ
Klaipėdos verslo ir technologijų kolegija, Verslo fakultetas

Studijų programa: verslo vadyba

Dalyko paskirtis

Suteikti žinių ir įgūdžių, leisiančių tvarkyti įmonės buhalterinę apskaitą pagal Lietuvos Respublikoje galiojančius norminius aktus, Europos Sąjungos direktyvas ir tarptautinius apskaitos standartus. Plėtoti kritinio mąstymo įgūdžius analizuojant verslo apskaitos standartus.

Tikslai, turinys ir ryšiai su kitais dalykais

Studijų programos tikslai	Dalyko tikslai	Dalyko turinys	Ryšiai su kitais dalykais	Kritinio mąstymo ugdymo uždaviniai
			dalykai	
2.2. Būti susipažinusi su LR įmonių įstatymais ir mokėti juos taikyti praktiškai	Kritiškai analizuoti ir vertinti LR įstatymus, reglamentuojančius apskaitos tvarkymo ir atskaitomybės sudarymo tvarką	Apskaitos reglamentavimas LR	Finansų pagrindai Verslo teisė Darbo sauga	Atlikti kritinę LR buhalterinės apskaitos ir finansinės atskaitomybės įstatymų analizę. Išmokyti argumentuotai dėstyti savo teiginius.
8.1. Įvertinti įmonės (padalinio) būklę	Remiantis apskaitos duomenimis, analizuoti ir argumentuotai vertinti įmonės finansinę būklę	Įmonės finansinės atskaitomybės sudėtis	Finansų pagrindai Marketingo pagrindai Vadybos pagrindai Strateginis organizacijų valdymas	Mokyti kritiškai analizuoti atsirenkant reikiamus apskaitos duomenis. Išmokyti pateikti argumentuotas išvadas.
10.3. Mokėti ekonomiškai pagrįsti rengiamus planus įvertinant turimus išteklius ir realias galimybes jiems išsigyti	Apibendrinti apskaitos duomenis įvertinant įmonės turta ir nuosavybę	Turto sąvoka apskaitoje. Nuosavybės esmė apskaitoje. Įmonės finansinės atskaitomybės sudėtis	Finansų pagrindai Vadybos pagrindai Strateginis organizacijų valdymas Matematika Mikroekonomika	Plėtoti mąstymo įgūdžius studijuojant turto ir nuosavybės sudėtį ir struktūrą. Vertinant įmonės turta ir nuosavybę, išmokyti kritiškai pasirinkti informaciją ir duomenis.

15.3. Žinoti darbo apmokėjimo formas, motyvavimo teorijas	Sukurti darbo užmokesčio apskaičiavimo ir mokėjimo sistemą	Skolintos nuosavybės apskaita	Vadybos pagrindai Mikroekonomika Socialinė psichologija Verslo teisė	Išmokyti kuriant darbo užmokesčio sistemas argumentuotai atrinkti kūrybiškas idėjas ir jomis naudotis.
17.1. Suvokti ekonominės informacijos reikšmę valdymo sistemoje	Apibrėžti apskaitinės informacijos formavimo procesą	Apskaitos ypatumai užsienio šalyse. Bendroji apskaitos samprata	Finansų pagrindai Vadybos pagrindai	Išmokyti suvokti abstrakčius teiginius, bendruosius apskaitos principus ir reikalavimus, keliamus apskaitinei informacijai.
17.2. Suvokti apskaitos vaidmenį informacijos sistemoje	Sukurti įmonės tikslus atitinkančią finansinės informacijos sistemą	Dvejybinis įrašas apskaitoje. Bendrieji apskaitos principai	Informacijos technologijos	Išmokyti suvokti apibendrinimus, plėtoti specifinius finansinio mąstymo įgūdžius.
17.3. Žinoti bendruosius apskaitos principus ir taikyti juos praktinėje veikloje	Vadovaujantis bendraisiais apskaitos principais ir tarptautiniais apskaitos standartais, parengti apskaitinę informaciją. Būti susipažinus su profesinės etikos reikalavimais ir jais vadovautis	Apskaitos modeliai. Bendrieji apskaitos principai. Apskaitos ypatumai užsienio šalyse. Bendroji apskaitos samprata	Verslo etika Auditas	Suvokti mokymąsi kaip faktų, įgūdžių ir metodų, kuriais bus galima pasinaudoti vėliau, įvaldymą, pateikiamos medžiagos pateikimą naujai interpretuojant žinias.
18.1. Suvokti buhalterinės apskaitos duomenų ir finansinės atskaitomybės ryšį	Išmanyti pirminį apskaitos dokumentavimą. Ūkinius faktus identifikuoti, klasifikuoti, įkainoti ir pavaizduoti apskaitoje. Apibendrinti apskaitos duomenis parengiant finansinę atskaitomybę	Buhalterinės sąskaitos ir apskaitos registrai. Ūkinių operacijų įtaka apskaitinei lygybei. Apskaitos proceso nuoseklumas. Apskaitos ciklo užbaigimas	Finansų pagrindai Užsienio kalba	Skatinti asmeniškai reaguoti, dėstyti mintis, diskutuoti. Mokyti pildant pirminius apskaitos dokumentus ir registrus integruoti turimas ir naujai įgytas žinias.

18.2. Parengti informaciją, būtiną ekonominei analizei atlikti ir valdymo sprendimams priimti	Sukurti turto ir nuosavybės apskaitos sistemą vadovaujantis apskaitą reglamentuojančiais norminiais aktais. Apibūdinti įmonių prekybinės veiklos ypatumus. Apibūdinti įmonių gamybinės veiklos ypatumus	Trumpalaikio ir ilgalaikio turto apskaita. Savininkų ir skolintos nuosavybės apskaita. Įmonių prekybinės veiklos apskaita. Perdirbimo įmonių veiklos apskaita. Pardavimo ir pirkimo apskaita	Finansų pagrindai Matematika	Plėtoti mąstymo įgūdžius kuriant ilgalaikio ir trumpalaikio turto apskaitos sistemą, kritiškai įvertinti jo panaudojimo tikslingumą. Sukurti savininkų nuosavybės ir išipareigojimų apskaitos sistemą, tenkinančią informacinius įmonės poreikius.
18.3. Pateikti informaciją išoriniams informacijos vartotojams	Apibendrinti ir analizuoti apskaitos duomenis parengiant metinę finansinę atskaitomybę bei daryti išvadas	Įmonių finansinės atskaitomybės sudėtis. Įmonių pelno apskaičiavimas	Finansų pagrindai Mokesčių administravimas Auditas	Apibendrintus apskaitos duomenis, parengti finansines ataskaitas. Atlikti kompleksinę įmonės finansinių duomenų analizę. Mokyti tirti logines veiklos pelningumo (nuostolingumo) priežastis.
18.4. Suvokti Lietuvos mokesčių sistemą	Žinoti mokesčių apskaičiavimo, deklaravimo ir mokėjimo tvarką bei mokėti tai pavaizduoti apskaitoje	Savininkų ir skolintos nuosavybės apskaita. Įmonių pelno apskaičiavimas	Finansų pagrindai Verslo teisė Makroekonomika Mokesčių administravimas	Susieti turimą informaciją apie įmonės veiklos rezultatus ir parengti išvadas apskaičiuojant pelną (nuostolius). Argumentuoti mokesčių esmę, reikšmę ir būtinumą.
19.1. Suvokti finansinės analizės reikšmę siekiant įmonės tikslų	Schematizuoti apskaitos duomenis atliekant įmonės efektyvumo analizę	Įmonių finansinės atskaitomybės sudėtis	Finansų pagrindai Finansų analizė	Mokyti sintetinti gautą apskaitinę informaciją. Analizuoti rodiklių pokyčių dinamiką ir pateikti argumentuotus vertinimus.
19.2. Būti susipažinusi su finansinės analizės rūšimis ir mokėti jas taikyti	Taikyti įvairius finansinės analizės būdus ir metodus analizuojant įmonės apskaitos duomenis	Įmonių finansinės atskaitomybės sudėtis	Finansų pagrindai Finansų analizė	Atlikti horizontaliąją ir vertikaliosią balanso ir pelno (nuostolių) ataskaitų analizę. Apibendrintai pateikti santykinų rodiklių analizės duomenis.

22. Išugdyti bendruosius gebėjimus	Ugdyti kritinį mąstymą	Gebėjimas kritiškai mąstyti ugdomas kiekvienoje temoje	Užsienio kalba Matematika Informacinės technologijos Inžinierinė ir kompiuterinė grafika Raštvedyba	Išmokyti įsitraukti į aktyvų prasmingų idėjų kūrimą.
------------------------------------	------------------------	--	---	--

Dalyko studijų planas

Pagrindinių temų pavadinimai	Kontaktinių valandų skaičius		Savaranikiško darbo valandų skaičius	Bendras temoms studijoms skirtų valandų skaičius	KMU strategijos ir metodai bei jų taikymo tikslai
	Paskaitos	Praktikumai			
1. Bendroji apskaitos samprata	4			4	Minčių lietus. Įtraukiamasis pokalbis. Sustiprinta paskaita, kurios metu studentai bus skatinami užduoti klausimus šia tema, norint išsiaiškinti apskaitos esmę, tikslus ir koncepcijas.
2. Buhalterinės apskaitos reglamentavimas	6			6	Norminių dokumentų analizė aktyvaus žymėjimo metodu, skaitomo teksto parašėse žymint patvirtinančias, paneigiančias ar svarbias mintis. Paskaita. Iškeliami svarbiausi nagrinėjamos temos terminai: pajamos, sąnaudos, turtas, nuosavybė.
3. Turto sąvoka apskaitoje	4		4	8	Įtraukiamoji paskaita, klasės diskusija. Abipusis mokymas susumuojant tai, kas perskaityta, ir užduodant klausimų, norint išsiaiškinti neaiškumus.
4. Nuosavybės esmė apskaitoje	4	2	4	10	Įtraukiamoji paskaita, praktinių situacijų analizė taikant klausinėjimo metodą, kai studentai susiskirstę poromis paeiliui užduoda klausimus iš perskaityto teksto apie nuosavybės sampratą ir į juos atsako.
5. Ūkinių operacijų įtaka apskaitinei lygybei	4	4	2	10	Įtraukiamoji paskaita, praktinių situacijų analizė bendradarbiaujant, kai studentai susiskirstę poromis sprendžia praktines užduotis, paeiliui užduoda klausimus ir į juos atsako.

6. Įmonių finansinės atskaitomybės sudėtis	4	4	2	10	Sustiprinta paskaita, norminių dokumentų analizė AŽSNESM metodu, skaitomo teksto paraštėse žymint patvirtinančias, paneigiančias ar svarbias mintis.
7. Buhalterinės sąskaitos ir apskaitos registrai. Dvejybinis įrašas apskaitoje	4	2	2	8	Tinklo „nėrimas“, kategorijų apžvalga sutvarkant minčių lietaus metu atrinktas idėjas. Abipusis mokymas susumuojant tai, kas buvo perskaityta, užduodant klausimų, diskutuojant.
8. Apskaitos proceso nuoseklumas	4	2	4	10	Įtraukiamoji paskaita, praktinių situacijų analizė pasitelkus sumaišytą eiliškumą, kai, siekiant ugdyti kritinį mąstymą, jau nagrinėti įvykiai surikiuojami iš naujo.
9. Apskaitos ciklo užbaigimas	4	4	2	10	Įtraukiamoji paskaita, praktinių situacijų analizė taikant sumaišytą eiliškumą.
10. Trumpalaikio turto apskaita	4	2	4	10	Įtraukiamoji paskaita, praktinių situacijų analizė pritaikant nagrinėtas problemas, ieškant sąsajų su anksčiau nagrinėtomis temomis.
11. Ilgalaikio turto apskaita	4	2	4	10	Įtraukiamoji paskaita, praktinių situacijų analizė įvertinant nagrinėtas ir kylančias naujas turto apskaitos problemas.
12. Savininkų nuosavybės apskaita	4	4	2	10	Įtraukiamoji paskaita, klasės diskusija, norminių dokumentų analizė AŽSNESM metodu, skaitomo teksto paraštėse žymint patvirtinančias, paneigiančias ar svarbias mintis.
13. Skolintos nuosavybės apskaita	4	4	2	10	Įtraukiamoji paskaita, mokymasis bendradarbiaujant, kai keliami diskusiniai klausimai, į kuriuos atsakymo ieškoma grupėse, siekiant geriau suvokti skolintos nuosavybės apskaitos ypatumus, laisvasis rašymas išsakant pageidavimus, ką norėtų sužinoti šia tema.

14. Pardavimo ir pirkimo apskaita	4	4	2	10	Įtraukiamosios paskaitos, praktinių situacijų analizė pritaikant nagrinėtas bei kylančias naujas pajamų pripažinimo, pardavimo operacijų dokumentavimo, nuolaidų apskaitos ir kt. problemas.
15. Įmonių prekybinės veiklos apskaita	4	2	4	10	Sustiprinta paskaita, norminių dokumentų analizė AŽSNESM metodu, skaitomo teksto paraštėse žymint patvirtinančias, paneigiančias ar svarbias mintis.
16. Perdirbimo įmonių veiklos apskaita	4	2	4	10	Įtraukiamosios paskaitos, praktinių situacijų analizė pritaikant nagrinėtas prekybinių įmonių problemas. Teorinė polemika.
17. Įmonių pelno apskaičiavimas. Apskaitinis ir apmokestinamas pelnas	2	4	2	8	Įtraukiamosios paskaitos, praktinių situacijų analizė, studentų interviu apklausiant respondentus aktualiais temomis klausimais: ar tikslingas yra pelno mokestis? Ar aiški šio mokesčio bazė? Kiek darbo laiko sąnaudų išievojama skaičiuojant?
18. Apskaitos ypatumai užsienio šalyse. Apskaitos modeliai	2		4	6	Sustiprinta paskaita. Situacijų analizė bendradarbiaujant. Klasės diskusija, kurios metu klausinėjama taikant įvairius diskutavimo būdus norint išsiaiškinti pasaulyje vyraujančius apskaitos modelius bei kokie išryškėja kitų šalių apskaitos tvarkymo ypatumai.
Bendras valandų skaičius dalyko studijoms	70	42	48	160	

Dalyko apimtis kreditais: 4,0

Studijų rezultatų vertinimo būdai

Apskaitos pagrindų dalyko studijų rezultatai vertinami pasitelkus IKI (individualų kaupiamąjį indeksą).

$IKI = X_1 \cdot 0,4 + X_2 \cdot 0,6$, kur:

X_1 – semestro įvertinimas;

X_2 – egzaminas.

Materialiniai ištekliai ir trumpas jų apibūdinimas

Auditorija, lenta, diaprojektorius, ekranas, skaidruolės, skaičiuotuvas, dalomoji medžiaga, kopijavimo įrenginys (arba galimybė juo naudotis), kompiuteris.

Literatūra

1. Apskaitininko vadovas. – Vilnius, 1997.*
2. Apskaitos ir atskaitomybės sistema: norminių aktų rinkinys. – Vilnius, 2003.*
3. Apskaitos ir mokesčių apžvalga. – Vilnius, 1998–2003.*
4. Apskaitos tvarkymas nuo pirminių dokumentų iki atskaitomybės sudarymo. – Vilnius, 1996.
5. Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos. – Vilnius, 2003 m.*
6. *Bendaravičienė R.* Apskaita. – Vilnius, 2000.*
7. *Būdvytienė D.* Kaip atlikti inventorizaciją ir dokumentuoti jos rezultatus. – Vilnius, 1999.
8. Buhalterio žinynas. – Vilnius, 1999.
9. *Christauskas Č.* Kompiuterizuotos apskaitos organizavimas. – Kaunas, 2001.*
10. *Gudaitienė O.* Apskaitos pradmenys. – Vilnius, 2002.*
11. *Gudaitienė O.* Finansinė apskaita. – Vilnius, 2002.*
12. *Ivanauskienė A.* Apskaitos pagrindai. – Vilnius, 1998.*
13. Kaip tvarkyti apskaitą individualiose įmonėse ir ūkinėse bendrijose. – Vilnius, 1995.
14. *Kalčinskas G.* Buhalterinės apskaitos pagrindai. – Vilnius, 1997.*
15. *Kalčinskas G., Černius G.* Finansinė ir menedžmento apskaita. T.1. – Vilnius, 1998.*
16. Kontrolieriaus žinynas. – Vilnius, 1998.
17. *Mackevičius J.* Apskaita. – Vilnius, 1994.*
18. *Natkevičiūtė E.* Finansinės apskaitos pagrindai. – Vilnius, 2000.*
19. Norminių aktų sąvadai. – Vilnius, 1995–2002.*
20. Kritinio mąstymo ugdymas: teorija ir praktika. – Vilnius, 2001.
21. Permainos. – Vilnius, 2002–2003.
22. Pirminiai apskaitos dokumentai. – Vilnius, 1999.*
23. *Puteikienė R.* Apskaitos pagrindai. – Vilnius, 1997.*
24. *Račys A.* Ką reikia žinoti turinčiam patentą (verslo liudijimą). – Vilnius, 2002.*
25. *Raščiuvienė I.* Apskaitos pagrindų užduotys. – Vilnius, 1999.*
26. *Ribinskienė G. ir kt.* Apskaitos tvarkymas individualiose įmonėse pinigų principu. – Vilnius, 2001.*
27. *Stačiokas R.* Buhalterinės apskaitos reglamentavimas. – Kaunas, 2002.
28. *Staliūnienė J.D. ir kt.* Apskaitos procesas ir jo organizavimas. – Kaunas, 2000.*
29. Tipinės apskaitos klaidos ir jų ištaisymo būdai. – Vilnius, 1998.
30. *Titenienė V.* Apskaita ir kontrolė. Turizmo paslaugos. – Vilnius, 1998.*
31. Vadovo pasaulis. – Vilnius, 1998–2003.*
32. Valstybės žinios. – Vilnius, 1995–2003.*
33. *Valužis K.* Apskaita, mokesčiai, atskaitomybė. – Vilnius, 1996.*
34. Verslo žinios. – Vilnius, 1998–2003.*

(* *Klaipėdos verslo ir technologijų kolegijos bibliotekoje esantys leidiniai*)

Reikalavimai dėstytojui

Išsilavinimas: magistras arba aukštasis ekonominis išsilavinimas, atitinkantis magistro laipsnį.

Pedagoginis vardas, mokslinis laipsnis: dėstytojas.

Praktinio darbo patirtis: ne mažiau kaip 5 metai.

Buhalterinės sąskaitos ir apskaitos registrai. Dvejetainis įrašas apskaitoje

Auditorija: II kurso verslo vadybos specialybės studentai.

Temai skirtos valandos: paskaita – 4 val., praktikumas – 2 val.

Motyvacija

Šis seminaras vertingas tuo, kad glaudžiai siejasi su anksčiau išdėstytomis temomis „Bendroji apskaitos samprata“, „Apskaitos reglamentavimas Lietuvos Respublikoje“ ir kt. Jų metu buvo nagrinėjami norminiai aktai, kuriuose išdėstyti reikalavimai, keliami apskaitos dokumentams. Seminare studentai galės susipažinti su įvairiais dokumentų blankų pavyzdžiais, išsiaiškinti, kokioms operacijoms registruoti jie naudojami, ugdysis gebėjimą pastebėti savo ir kolegų klaidas, geriau suvoks gaunamos informacijos reikšmę ir svarbą. Tai padarys dėstomąjį dalyką prasmingą ir aiškų, plėtos studentų mąstymo ir bendravimo įgūdžius.

Tikslas

Įvertinti apskaitos dokumentų vaidmenį informacijos sistemoje.

Uždaviniai

1. Sukurti finansinės informacijos sistemą, atitinkančią įmonės tikslus.
2. Išmanyti pirminį apskaitos dokumentavimą.
3. Identifikuoti, klasifikuoti, įkainoti ir pavaizduoti apskaitoje ūkinius faktus.

KMU metodai

Tinklo „nerimas“, kategorijų apžvalga, abipusis mokymas, diskusijos.

Studentų pasirengimas

Prieš šį užsiėmimą studentai auditorijoje ir savarankiškai buvo nagrinėję įvairius norminius dokumentus.

Eiga

Žadinimas

Bandoma atsiminti, kas jau žinoma. „Neriamas“ tinklas – užrašius lentoje sąvoką „apskaitos dokumentas“, mąstoma nurodyta tema, aktualizuojama asmeninė patirtis, nurodomi reikalavimai ir rekvizitai, privalomi apskaitos dokumentams, siekiama teiginius sujungti į kategorijas, pavyzdžiui: rekvizitai, įstatymai, raštvedyba.

Prasmės suvokimas

Taikomas modifikuotas abipusio mokymo metodas. Dalyviai skirstomi po 5–6 į grupes ir jiems išdalijami tušti įvairių dokumentų blankai. Grupelės diskutuoja, kelia klausimus, tariasi, kokiai operacijai pagrįsti dokumento blankas naudojamas,

suformuluoja operacijos turinį, užrašo jį popieriaus lape ir pildo dokumento blanką. Prireikus galima į pagalbą pasitelkti turimus norminius dokumentus. Tada grupė perduoda užpildytus dokumentus kitai grupei įvertinti ir (jei reikia) papildyti. Paeiliui su grupelių užpildytais dokumentais susipažįsta visos kitos grupės ir pateikia savo pastabas bei siūlymus.

Apmąstymas

Taikomas diskusijų metodas. Užpildyti dokumentai grįžta jų rengėjams su pastabomis ir papildymais. Grupės atstovas pristato atliktą užduotį ir komentuoja pastabas bei papildymus. Grupės nariai atsako į klausimus, komentuoja pastebėtus trūkumus, kelia klausimus kitoms grupėms.

Rezultatas

Studentai sutelkia anksčiau įgytas žinias, susipažįsta su įvairiais dokumentais ir jiems keliamais reikalavimais. Kitiškai įvertina savo ir kolegų žinias bei parengia bendrą darbą – suformuluoja ūkinės operacijos turinį ir užpildo apskaitos dokumentą, kuris turi atitikti visus jam keliamus reikalavimus.

Vertinama pagal tai, kiek reikšmingų pastabų ir papildymų buvo parengtame dokumente. Aukščiausiai įvertinamas darbas tos grupės, kuriai nebuvo pateikta reikšmingų pastabų, pavyzdžiui, dėl trūkstamų rekvizitų ar netiksliai suformuluotos operacijos turinio. Studentai įsivertina patys.

Seminaro metu taikomi aktyvaus mokymo metodai, skatinantys reaguoti asmeniškai, dėstyti mintis, diskutuoti ir bendradarbiauti. Susitelkiama į mokymąsi kaip į faktų, įgūdžių ir metodų, kuriais vėliau bus galima pasinaudoti, įvaldymą, medžiagos pateikimą naujai interpretuojant žinias.

Po seminaro

Siekiant įtvirtinti naujas žinias, skiriama užduotis parengti laisvos formos apskaitos dokumentą, atitinkantį keliamus reikalavimus.

Anglų kalba

Parengė RASA ŠEMIOTIENĖ
Kauno kolegija, Ekonomikos ir teisės fakultetas

Studijų programa: buhalterinė apskaita

Dalyko (modulio) paskirtis

Padėti studentams įgyti žinių ir praktinių įgūdžių, reikalingų bendrauti užsienio kalba profesinėje aplinkoje, tvarkyti įmonės ar įstaigos korespondenciją ir naudotis susijusia su įmonės ar įstaigos veikla profesine literatūra užsienio kalba.

Dalyko (modulio) tikslai, turinys ir ryšiai su kitais dalykais (moduliais)

Studijų programos tikslai	Dalyko tikslai	Dalyko turinys (pagrindinių temų pavadinimai)	Ryšiai su kitais dalykais	
			dalykai	temų pavadinimai
15.6.	1. Įvaldyti dalykinę užsienio kalbos leksiką vedant su verslu susijusius pokalbius ir tvarkant korespondenciją. 2. Įtvirtinti šnekamosios užsienio kalbos įgūdžius. 3. Padėti studentams įgyti praktinių įgūdžių, reikalingų bendraujant profesinėje veikloje. 4. Pasiiekti III užsienio kalbos žinių lygį pagal Ekonomikos ir teisės fakulteto mokymo programą. 5. Ugdyti kritinio mąstymo gebėjimus.	Įmonėje. Darbo paieška	Įmonių ekonomika	Darbo rinka ir gyventojų užimtumas Lietuvoje
15.6.		Bendravimas telefonu	Komunikacinė elgsena	Bendravimas grupėje
15.6.		Verslo rūšys	Įmonių ekonomika	Įmonių klasifikavimas
15.6.		Rinkodaros įvadas	Marketingo pagrindai	Rinkodaros įvadas. Marketingo kompleksas ir aplinka
15.6.		Investicijų rūšys	Įmonių ekonomika	Investicinių projektų tipai
		Mokesčių rūšys	Ekonomikos teorija	Valstybės išdo politika
		Draudimas	Draudimas	Pagrindinės draudimo sąvokos ir terminai
		Kompanijų ar įmonių tipai	Įmonių ekonomika	Įmonių klasifikavimas
		Organizacijos struktūra	Vadybos pagrindai	Organizacijos samprata

		Tobulas vadovas	Vadybos pagrindai	Pagrindiniai vadovo vaidmenys, reikalavimai vadovui
		Komunikacinės priemonės	Informacinių technologijų pagrindai	Internetas ir elektroninis paštas
		Buhalterinės apskaitos įvadas	Apskaitos pagrindai	Sąskaitos ir dvejybinis įrašas apskaitoje. Vartotojai. Balansas
		Bankų operacijos ir paslaugos	Finansinė apskaita. Bankininkystės pagrindai	Piniginio turto apskaita. Bankinės sąskaitos
		Dalykinė korespondencija. Raštvedyba	Raštvedyba ir archyvai	Raštvedyba. Dalykinis susirašinėjimas
		Gramatinė medžiaga		

Dalyko (modulio) studijų planas

Temų pavadinimai	Kontaktinių valandų skaičius		Savarankiško darbo valandų skaičius	Iš viso valandų	KMU strategijos ir metodai bei jų taikymo tikslai
	Paskaitos	Praktikumai			
I semestras					
1. Susipažinimas, prisistatymas		2		2	Įtraukiamoji paskaita , pokalbis, grupiniai žaidimai. <i>Tikslas:</i> suartinti žmones, kad būtų sėkmingesnis bendravimas.
2. Pagrindinės bendravimo formuluotės. Pomėgiai ir interesai		2		2	Dialogai, bendravimo situacijų kūrimas ir interpretavimas – inscenizavimas ir interviu . <i>Tikslas:</i> ugdyti šnekamosios kalbos įgūdžius.

<p>3. Įmonėje ar įstaigoje</p> <p>3.1. Darbo paieškos būdai</p>		2		<p>Išankstinis išdėstymas, kryptingų klausimų metodas, minčių lietus, klausinėjimas, darbo reikalavimų analizė siekiant išaiškinti sėkmingos darbo paieškos principus ir motyvuoti studentus.</p>
<p>3.2. Motyvacinio laiško ir gyvenimo aprašymo pateikimas</p>		2		<p>Teksto analizė, žymėjimo metodas, oficialių formų pildymas mokantis deramai tvarkyti dokumentus.</p>
<p>3.3. Pirmasis pokalbis su darbdaviu</p>		2		<p>Reikalavimų kandidatui nagrinėjimas, žymėjimo ir klausinėjimo metodas, vaidmenų žaidimas, galimų situacijų interviu metu analizė rengiant studentus būsimai darbinei veiklai ir mokant kritiškai vertinti įvairias aplinkybes.</p>
<p>3.4. Biuro įranga ir raštinės reikmenys</p>		2		<p>Darbas grupėmis, supažindinimas su aktyviuoju žodynu, apklausa žodžiu ir raštu, kortelių žaidimas siekiant įtvirtinti aktyviają leksiką.</p>

3.5. Bendravimas telefonu. Dalykinis dialogas		2		2	Ištraukiamoji paskaita, vaidmenų žaidimas , tipišku telefono pokalbių interpretavimas ugdant bendravimo užsienio kalba įgūdžius verslo aplinkoje.
3.6. Komunikacinės priemonės		2		2	Aktyviosios modernių technologijų terminologijos pateikimas ir įtvirtinimas taikant teksto žymėjimo, minčių lietaus, kortelių, vaidmenų žaidimo, klausinėjimo metodus.
4. Gramatinė medžiaga		12	10	22	Testas
5. Pinigų atsiradimas ir evoliucija		2		2	Išankstinis išdėstymas , temos plano ir reziumė parengimas, tinklo „nėrimas”, diskusija.
6. Verslo rūšys ir sritys. Apibrėžimai ir terminai		2		2	Kryptingi klausimai, minčių lietus, sąvokų lyginimo lentelės sudarymas , grafinis vaizdavimas.
7. Verslo kaštai		2		2	Išankstiniai terminai, orientuota skaitymo ir rašymo veikla ugdant studentų gebėjimą reziumuoti išmoktą medžiagą.

8. Rinkodaros įvadas		4		4	Įtraukiamoji paskaita, išankstinis išdėstymas, orientuota skaitymo ir mąstymo veikla, teksto žymėjimas, AŽSNESM metodas , esė rašymas, plakato kūrimas.
9. Sudedamosios marketingo dalys. Pirkimo rėmimas		2		2	Pagrindinių terminų metodas, grafinis vaizdavimas, kortelių metodas, diskusija.
10. Investicijų rūšys, akcijų biržos		2		2	Aktyviojo žodyno įtvirtinimas – apklausa raštu ir žodžiu, esė, kompozicijos metodas , grupinis darbas ugdant studentų gebėjimą apibendrinti medžiagą.
11. Mokesčių rūšys		2		2	Terminai ir sąvokos, darbas grupėmis – grafinis vaizdavimas, klausimų metodas.
12. Draudimas		2		2	Esė, diskusija , sąvokų interpretavimas praktiniuose pavyzdžiuose.
13. Kelionės. Oro uoste. Muitinėje		2		2	Orientuota skaitymo ir rašymo veikla, tinklo „nėrimas“ , inscenizavimas ar dialogai – darbas grupėmis, terminų kortelės , apklausa raštu.
14. Importo ir eksporto dokumentacija		2		2	Referavimas, grafinis vaizdavimas.

15. Bankroto procedūra		2		2	Teksto žymėjimas , reziუმė, aptarimas.
16. Autorinės teisės ir patentai		2		2	Išankstiniai terminai ir sąvokos, esė „Autorinių teisių laikymasis Lietuvoje“, diskusija.
17. Aktyvioji verslo terminologija		2		2	Darbas grupėmis, kortelių rengimas, tinklo „nėrimas“ , klausinėjimas , pratimai.
18. Ekonomika ir nedarbo problema Lietuvoje		4	10	14	Projektinio darbo rengimas ir pristatymas (dirbama poromis arba grupelėmis).
19. Įskaita					Testas iš studijuotų specialybės temų.
Iš viso per I semestrą: 2 kreditai		60	20	80	

II semestras					
20. Kompanijų ir įmonių tipai		2		2	Minčių lietus, reziუმė, klausinėjimas , aptarimas, darbas poromis.
21. Organizacijos struktūra, pareigybių charakteristika		4		4	Darbas grupėmis, diskusija , menamos įmonės struktūros pateikimas ir pareigybių inscenizavimas, užduotys raštu.
22. Kaip pradėti savo verslą		4		4	Darbas grupėmis, teksto žymėjimas, T formos lentelė už ir prieš informacijai apibendrinti, verslo planas, SWOT analizė,

					trigubas interviu siekiant, kad studentai suvoktų praktinį verslo organizavimą.
23. Neverbalinis bendravimas		4		4	Darbas grupėmis: teksto analizė, planas, vaizdinė medžiaga, vaidmenų žaidimas, tinklo „nėrimas“, „Devynbriaunis deimantas“
24. Lyderiavimas. Tobulas vadovas		4		4	Darbas su medžiaga, pasakojimas, diskusija, pristatymas.
25. Dalykiniai laišakai. Tipai. Laiško struktūra		2		2	Teorinių reikalavimų analizė, laiškų pavyzdžių nagrinėjimas.
26. Gramatikos kartojimas		10	6	16	Kontroliniai darbai, testai, apklausos.
27. Diskriminavimas darbe		2		2	Esė pristatymas, diskusija.
28. Profesinė terminologija, idiomų vartojimas šnekamojoje kalboje		4		4	Darbas grupėmis: inscenizavimas, pastraipos kūrimas , minčių lietaus, tinklo „nėrimo“ metodai.
29. Pristatymo reikalavimai		2		2	Aktyvioji terminologija, taisyklių nagrinėjimas.
30. Kompanijos pristatymas		4	10	14	Darbas grupėmis, projekto pristatymas.
31. Dalykinė korespondencija (pusiau oficialūs laišakai, pasiūla, padėka, pasiteiravimas, atsakymas)		10	4	14	Susirašinėjimas su menama kompanija ar įmone. Kontrolinės užduotys.
32. Buhalterinės apskaitos įvadas, buhalterinės sąskaitos, vartotojai		4		4	Reziumė, užduotys, įtvirtinančios aktyvų žodyną.

33. Pirminių įrašų knygos		2		2	Apklausa žodžiu ir raštu.
34. Balanso sudarymas		4	2	6	Menamos įmonės finansinės ataskaitos pristatymas.
35. Bankų operacijos, paslaugos ir sąskaitos		4		4	Planas, esė, klausinėjimas.
36. Dalykiniai laiškai (užsakymas, patvirtinimas, raginimai, skundai ir pretenzijos, atsakymai)		10	4	14	Teorinės medžiagos nagrinėjimas, laiškai menamai kompanijai. Kontrolinės užduotys.
37. Tarptautinės organizacijos (JTO, ES, NATO ir kt.)		4		4	Reziumė, diskusija , aptarimas.
38. Lietuvos stojimo į ES pranašumai ir trūkumai		4	2	6	Referato pristatymas, diskusija, T formos lentelė , plakatas.
39. Buhalterio profesija		2	2	4	Minčių lietus, kryptingi klausimai, esė pristatymas.
40. Verslo leksika		4		4	Praktinės užduotys vartojant verslo terminus, dialogas, vaizdinė medžiaga.
41. Egzaminas					Profesinės temos, testas, verslo laiškai, pokalbis (pagal atskirą sąrašą).
Iš viso per II semestrą: 3 kreditai		90	30	120	
Iš viso: 5 kreditai		150	50	200	

Modulio apimtis kreditais: 5

Studijų rezultatų vertinimas

Testai, kontrolinės užduotys, apklausos, pranešimų, esė ir praktinių užduočių vertinimas, įskaita, egzaminas. Vertinama 10 balų sistema pasitelkus IKI (individualų kaupiamąjį indeksą):

IKI = A10% + SD10% + L10% + TA20% + BA/E50%, kur

- A – aktyvumas;
- SD – savarankiškas darbas;
- L – lankomumas;
- TA – tarpinis atsiskaitymas;
- BA – baigiamasis atsiskaitymas;
- E – egzaminas.

Materialiniai ištekliai

Kalbų kabinetai, vaizdo ir garso aparatūra, grafo projektoriai, kompiuteriai.

Literatūra

1. *Abegg B.* 100 Briefe Deutsch für Export und Import. – Berlin-München, 1997.
2. *Aufderstrasse H. u. a.*, Themen neu, Teil 2 u. 3. – Ismaning, 1993, 1994.*
3. *Benford M., Abegg B.* Verslo laišškai anglų kalba. – Kaunas, 1999.
4. *Bolten J., Gehrke E.* Marktchance Wirtschaftsdeutsch. – München, 1997.
5. *Buscha A., Linthout G.* Geschäftskommunikation. – Ismaning, 1997.*
6. *Camp D.* Business for non-business students. – London, 1994.
7. *Chilver J.* English for business. – London, 1992.*
8. *Comfort J.* Speaking effectively. – Cambridge, UP, 1994.*
9. *Conlin C., Wiseman Ch.* Unternehmen Deutsch. – München, 1995.
10. *Flinders S.* Test your professional English / business. – Essex, 2002.
11. *Haupt H., Wesselborg I.* Sekretariatspraxis heute. – Darmstadt, 1994.
12. *Hausler G. and all.* Telefonieren und schriftliche Mitteilungen. – Berlin-München-Wien-Zürich-New York, 1993.
13. *Hiiemae M.* Deutsch im Geschäftsleben, Geschäftskontakte und Korrespondenz. – Kaunas, 1997.
14. *Keltz H. P., Neuf G.* Wirtschaft. Teil 2. – Rheibreitbach, 1994.
15. *Koch-Hanssen u. a.*, Burowirtschaft. – Bad Homburg vor der Höhe, 1997.
16. *Kotton D.* Keys to management. – Hong Kong, 1990.
17. *Kuhn G.* Allgemeine Wirtschaftslehre. – Bad Homburg vor der Höhe, 1998.
18. *Lambrich H.* Der kaufmannische Schriftverkehr. – Darmstadt, 1999.
19. *McLaney E.J.* Business finance for decision makers. – London, 1991.
20. Morschheuser / Santozki. Büro 2000. – Darmstadt, 1998.*
21. *Namuth K., Luthi Th.* Gesprächstraining. – Ismaning, 2000.
22. *Revell R., Sweeney S.* In print. – Cambridge, UP, 1994.
23. *Sachs R.* Deutsche Handelskorrespondenz. – Ismaning, 1994.
24. *Skinner S.J.* Business for the 21 st. century. – Boston, 1992.
- Tullis G., Trappe T.* New insights into business. Students' book. – Longman, 2000.

(* Kauno kolegijos bibliotekoje esantys leidiniai)

Reikalavimai dėstytojui

Išsilavinimas: aukštasis.

Pedagoginis vardas: dėstytojas.

Mokslinis laipsnis: magistras arba laipsnis, prilygintas magistro laipsniui.

Praktinė patirtis: ne mažiau kaip 2 metai darbo aukštojoje mokykloje.

Anglų kalba

Tema: idiomų ir vaizdingų posakių mokymasis bei diegimas į šnekamąją kalbą.

Tikslinė grupė: I kurso studentai, mokėsi anglų kalbos vidurinėje mokykloje.

Žinių lygis: III pagal ETF programą (vidutinis).

Paskaitos trukmė: 3 akad. val.

Tikslas ir uždaviniai: turtinti žodyną, skatinti mąstymą, nuoseklų minčių dėstymą, kritišką ir objektyvų požiūrį į reiškinius ir faktus.

Pagrindinė veikla: *skaitymas, rašymas, kalbėjimas, klausymas.*

KMU metodai: klausinėjimas, minčių lietus, moderuotas pasakojimas, diskusija, tinklo „nėrimas“.

Eiga

Žadinimas

Dėstytojas pradeda paskaitą aptardamas anglų ir lietuvių kalbų skirtumus. Studentų prašoma pagalvoti, ar visada įmanoma tiesiogiai išversti sakinį, ar vartotini vaizdingesni palyginimai, posakiai, kurių pažodžiui išversti negalima. Grupė atsako į klausimus. Prieinama prie išvados, kad vaizdingi posakiai kalbą turtina, daro įtaigesnę.

Minčių lietaus metodas. Studentams padalijama iliustruota medžiaga su angliškais vaizdingais posakiais ir priežodžiais (apie 20 pavyzdžių), susijusiais su gyvūnų ir žmogaus kūno dalių pavadinimais. Kartu su vaizdingų posakių sąrašu pateikiami iliustracijų pavyzdžiai (žr. priedą).

Gavę paveikslėlius, studentai turi:

- a) pagal piešinuką įrašyti į anglišką posakį trūkstantą žodį;
- b) išsiaiškinti posakio reikšmę;
- c) rasti atitinkamų lietuviškų posakių.

Po 20–25 min. individualaus darbo studentai su dėstytoju aptaria posakių reikšmes.

Prasmės suvokimas

Dėstytojas suskirsto studentus į keturias grupeles. Skelbiama užduotis: pagal kiekvienai grupei pateiktą temą sukurti rašinėlius, kuriuose būtų pavartota kuo daugiau anksčiau nagrinėtų posakių ir priežodžių.

Temos:

1. Laimingiausias ar labiausiai įsimintinas įvykis kolegijoje.
2. Pats nemaloniausias ar gluminantis įvykis kolegijoje.
3. Mūsų ateities perspektyvos (optimistinis požiūris).
4. Mūsų ateities perspektyvos (pesimistinis požiūris).

Studentai tariasi, diskutuoja, kuria grupelėse 40–45 min. Tada pristato savo darbus, garsiai perskaitydami prieš auditoriją.

Iš kiekvienos grupelės pakviečiamas atstovas ekspertų grupei suformuoti. Ekspertų grupę sudaro: *mėlynasis* – teigiamiems pastebėjimams; *juodasis* – neigiamiems pastebėjimams; *raudonasis* – įvertinti emociniam poveikiui; *žaliasis* – įvertinti intelektiniam poveikiui.

Kol grupės skaito ir komentuoja savo kūrinėlius, ekspertai atidžiai klauso. Kiekvienas jų turi po atitinkamos spalvos popieriaus lapą („raudonasis” rašo raudoname, „žaliasis” – žaliame lape ir t. t.), kuriame užrašo savo nuomonę. Dėstytojas ekspertams paaiškina, kad jie atlieka savo darbą, – reiškia pastabas pagal paskirtąjį vaidmenį (spalvą). Ekspertų darbą palengvina lentoje užrašyti vertinimo kriterijai:

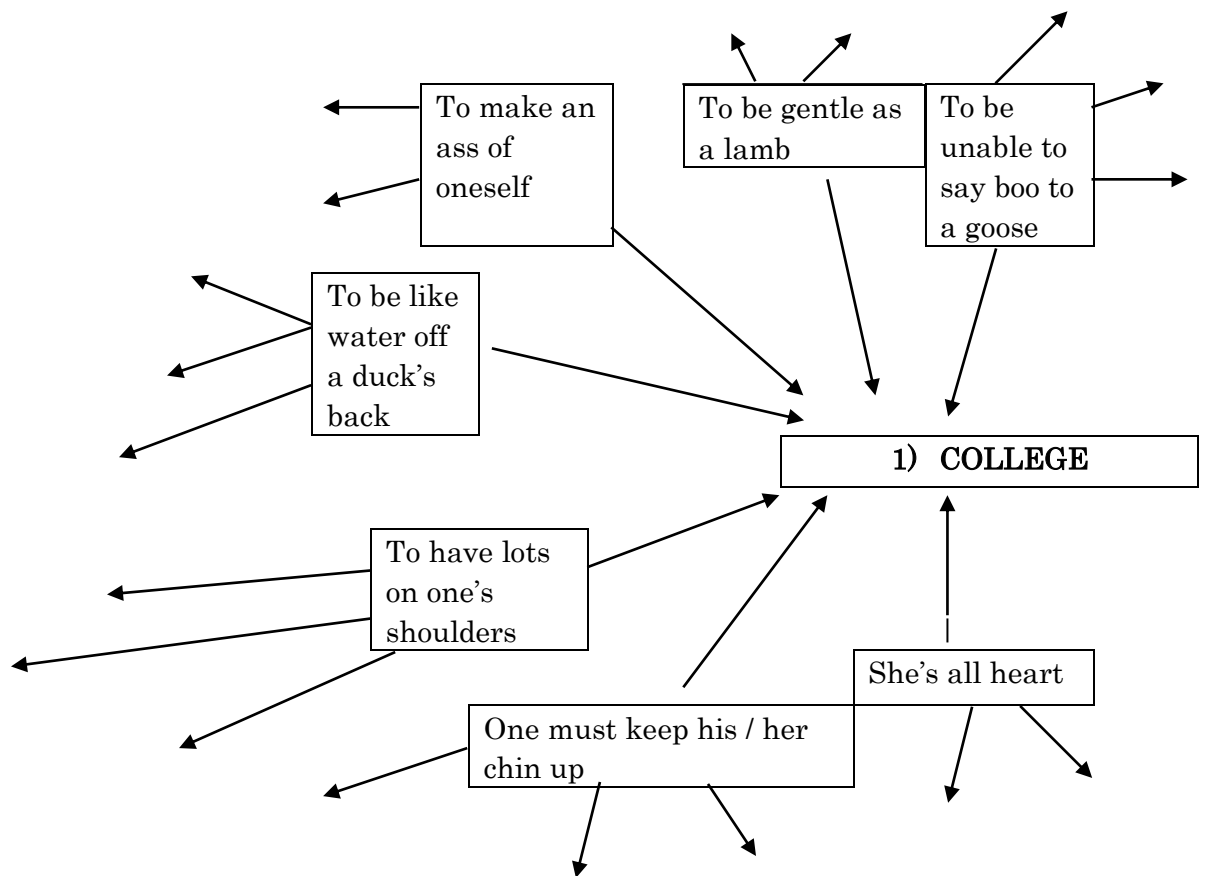
1. Comprehension and interpretation of the topic (Temos supratimas ir interpretavimas).
2. Coherence of the topic (Teksto rišlumas).
3. Number of integrated idioms (Pavartotų posakių gausa).
4. Creativity and originality (Kūrybiškumas ir originalumas).
5. Keeping to presentation rules (Pristatymo taisyklių paisymas – laikysena, kalbos raiškumas, intonacija ir kt.).

Visoms keturioms grupėms pristatus temas, ekspertai skelbia išvadas pagal turėtą vaidmenį, sykiu atsižvelgdami į pateiktus penkis vertinimo kriterijus. Pristatymams ir aptarimui skiriama iki 30 min.

Apmąstymas

5–10 min. diskusijų metodas. Natūralu, kad išklausus pasisakymų kyla naujų išpūdžių ir apibendrinimų. Tegul studentai padiskutuoja, gal net paprieštarauja, argumentuoja vienokį ar kitokį savo nepritarimą, pasidžiaugia sėkmingiausia ar juokingiausia istorija.

Dalyviai grįžta į savo vietas. Paskutinė užduotis – tinklo „nėrimas”. Užrašomi du žodžiai – „kolegija” ir „perspektyva”. Iki paskaitos pabaigos studentai bando pritaikyti kuo daugiau jau žinomų posakių. Štai vieno studento darbo pavyzdys:

Pavyzdyje pateikti posakiai susiję su mokymo institucija, studentais, mokymo atmosfera ir t. t. Iš kiekvieno posakio rėmelio galima nubrėžti strėles į smulkesnius posakių reikšmių aptarimus. Pavyzdžiui, 'to have lots on one's shoulders' reiškia:

- a) nešti didelę rūpesčių naštą;
- b) studentai per daug apkraunami darbu;
- c) prisiimti atsakomybę ir t. t.

Išvados

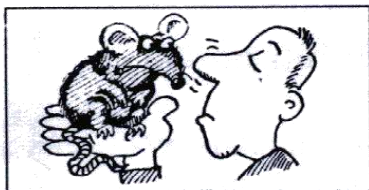
Kad priemonė ar veikla pasisektų, reikia žinoti studentų užsienio kalbos mokėjimo lygį, nes atliekant užduotį reikia gebėti angliškai laisvai kalbėti ir samprotauti. Su silpnai bendraujančia auditorija ši užduotis nepavyktų. Taip pat svarbu studentams paaiškinti, ko dėstytojas iš jų tikisi, – kad jie reikštų savo nuomonę, mąstyty.

Atliekant nagrinėjamą užduotį, reikia, kad studentai turėtų pakankamai *laiko* mintims suformuluoti, jų negalima skubinti ir raginti. Žinoma, dėstytojas turi stebėti procesą, kad nebūtų piktnaudžiaujama darbo laiku. Turint omenyje aplinką, reikia nepamiršti skatinti *iniciatyvą*. Dėstytojas turi būti budrus ir aktyvus – priesti prie dirbančių grupelių, išklaudyti jų nuomonės ar samprotavimus, studentus pagirti ar padrašinti.

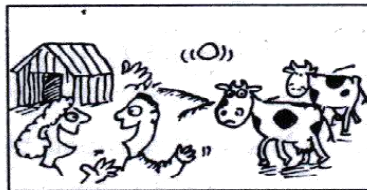
Ugdant kritinį mąstymą, svarbu sukurti *laisvo minčių reiškimo* atmosferą bei *toleruoti ir nepaneigti* kartais aiškiai neobjektyvios ar klaidingos nuomonės. Galima taktiškai pareikšti pastabas ar užuominas, jokių būdu neužgaunant

studento jausmų. Be to, dėstytojas turėtų skatinti *dalytis nuomonėmis ir žiniomis*. Dažnu atveju klaidingai mąstę studentai, pabendravę su grupės draugais, savo požiūrį pakeičia be dėstytojo įsikišimo.

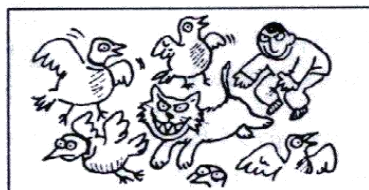
Suprantama, mokymas galvoti, analizuoti, laisvai reikšti požiūrį per vieną paskaitą neišugdomas – tam reikia sistemingai ir atkakliai dirbti. Tad dėstytojas, siekdamas daryti įtaką asmenybių brandai bei aukštojo mokslo tikslų, privalėtų ir sau kelti tokius tikslus ir uždavinius.

a to smell a _____

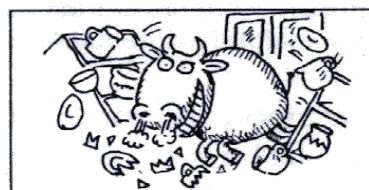
f to talk until the _____ come home

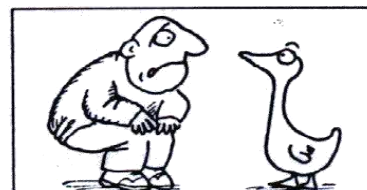
b to set the _____ amongst the _____

g to be gentle as a _____

c to behave like a _____ in a china shop

h to be unable to say boo to a _____

d to sort out the _____ from the _____

i to have a _____ party

e to make an _____ of yourself

j to be like water off a _____'s back

4

Maitinimo organizavimo pagrindai

Parengė ROLANDAS DREJERIS
Vilniaus kolegija, Verslo vadybos fakultetas

Maitinimo organizavimo pagrindų dalykas dėstomas Vilniaus kolegijos Verslo vadybos fakultete turizmo administravimo studijų programos II kurso studentams. Dalykui skirti 2 kreditai, t. y. 80 val., iš kurių 32 – savarankiško darbo ir 48 – kontaktinės valandos. Iš studijų programos plane esančių šešiolikos temų penkiolikoje numatyta panaudoti kritinio mąstymo ugdymą skatinančius metodus ir strategijas.

Temų pavadinimai	Kontaktinių valandų Skaičius	KMU metodai	KMU metodų taikymo tikslai	Ką turėtų gebėti paskaitoje dalyvavę studentai
1. Įvadas. Mokymo struktūra. Pagrindiniai uždaviniai, atsiskaitymo tvarka	2	Minčių lietus, ŽNI	<i>Sužinoti</i> studentų patirtį, lūkesčius, <i>rasti ryšį</i> tarp žinomų dalykų, <i>žadinti</i> aktyvų dalyvavimą paskaitoje	<i>Nurodyti</i> , kuo ši disciplina turėtų būti naudinga jų specialybės darbinėje veikloje, kokių žinių turėtų įgyti mokydamiesi šios disciplinos
2. Maitinimo įmonių pasirinkimo kriterijai	2	Minčių lietus, Modifikuotas kompozicijos metodas	<i>Žadinti</i> aktyvų dalyvavimą paskaitoje, <i>suteikti galimybę</i> turimas žinias suderinti su nauja informacija ir <i>susisteminti</i>	<i>Išvardyti</i> ir <i>aptarti</i> 3 paskaitoje paminėtus maitinimo įmonių pasirinkimo kriterijus
4. Viešbučio maitinimo įmonių veiklos struktūros analizė	2	„Devynbriaunis deimantas“, darbas poromis	<i>Kurti</i> naujas idėjas apie papildomą maitinimo įmonės veiklą, jas <i>vertinti</i>	<i>Palyginti</i> ir <i>įvertinti</i> įvairių veiklos sričių svarbą
5. Viešbučio maitinimo įmonės patalpos. Ryšiai tarp patalpų	2	Tinklo „nėrimas“, užbaigimo kortelės	Turimą patirtį <i>susieti</i> su nauja informacija apie reikalingas patalpų rūšis, <i>daryti išvadas</i>	<i>Įvardyti</i> patalpų paskirtį ir <i>paaiškinti</i> ryšio tarp patalpų galimybes
6. Maitinimo įmonės valgiaraštis. Įvairių rūšių žygių valgiaraščiai. Pateiktų energinės vertės	8	ŽNI, kompozicijos metodas, užbaigimo kortelės	<i>Prisiminti</i> turimas žinias, <i>tobuliau pateikti</i> naują informaciją apie valgiaraščio klasifikavimą, reikšmę, išraišką, turinį,	<i>Parinkti</i> tinkamą valgiaraštį, <i>apskaičiuoti</i> reikiamą žaliavų kiekį ir patiekalo energinę vertę

skaičiavimas			<i>apibendrinti</i>	
7. Papildomas dėmesys viešbučio lankytojams	4	Minčių lietus, užbaigimo kortelės	<i>Sisteminti</i> turimą informaciją apie papildomo dėmesio skyrimą, <i>įvertinti</i> , kaip gautosios žinios suprastos	<i>Organizuoti</i> papildomo dėmesio skyrimą, <i>suprasti</i> jo svarbą
8. Viešbučio maitinimo įmonės produkcijos kainos supratimas	4	Laisvasis skaitymas, modifikuotas kompozicijos metodas	<i>Geriau suprasti</i> pateiktą medžiagą, <i>geriau išsamoninti</i> naują informaciją apie kainų skaičiavimo metodus	<i>Apskaičiuoti</i> patiekalo kainą, <i>pagrįsti</i> sprendimą dėl parinkto antkainio dydžio
9. Užsienio šalių turistų mitybos ypatybės	4	ŽNI, „Devynbriaunis deimantas”	<i>Apibendrinti</i> kitų paskaitų informaciją, įvairiais aspektais <i>palyginti</i> įvairių šalių gyventojų mitybos tradicijas	<i>Skirti</i> įvairių šalių mitybos tradicijas, <i>apibūdinti</i> jas lemiančius veiksnius
10. Racionalios mitybos pagrindai. Kūno masės indekso (KMI) skaičiavimas	4	Minčių lietus poromis, Modifikuotas kompozicijos metodas, užbaigimo kortelės	<i>Sisteminti</i> turimą informaciją, <i>skatinti</i> aktyvų dalyvavimą paskaitoje, <i>įvertinti</i> , kaip gautosios žinios suprastos	<i>Paašškinti</i> baltymų, riebalų, angliavandenių poreikį organizmui, <i>suprasti</i> mitybos tradicijų pagrįstumą, <i>apskaičiuoti</i> KMI
11. Sutarties su maitinimo įmone sudarymas	2	Laisvasis rašymas, „de Bono kepuraitės”	<i>Kūrybingai pritaikyti</i> naują informaciją apie sutarties sudarymą, <i>teisingai įvertinti situaciją</i>	<i>Sudaryti</i> sutartį naudingiausiomis abiem šalims sąlygomis
12. Maisto pasirinkimas. Vertinimas	2	Minčių lietus, „Devynbriaunis deimantas”	<i>Skatinti prisiminti</i> įvairias situacijas, <i>suteikti galimybę</i> nuodugniau panagrinėti maisto vertinimo kriterijus	<i>Skirti</i> kokybišką maistą nuo nekokybiško, <i>apibūdinti</i> kokybės keitimosi priežastis
13. Nepageidaujamos reakcijos į maistą	4	ŽNI	<i>Sudominti</i> nauja informacija, rasti ryšį tarp šių reakcijų	<i>Skirti</i> nepageidaujamų reakcijų į maistą priežastis, <i>apibūdinti</i> padarinius
15. Maitinimo įmonės darbo kontrolė	2	„Devynbriaunis deimantas”	<i>Įvertinti</i> žinybinės kontrolės svarbą	<i>Kontroliuoti</i> maitinimo įmonės veiklą, paašškinti kontrolės rūšis
Iš viso:	42			

Maitinimo organizavimo pagrindai

Paskaitos tema: „Papildomo dėmesio skyrimo organizavimo svarba viešbutyje”

Prieš paskaitą

Motyvacija

Bus gauta naujos ir naudingos informacijos apie viešbučių veiklą, be to, bus dėsningai tęsiama ankstesnės paskaitos tema („Valgiaraščio sudarymas”). Neturėdamas šios paskaitos žinių ir nesimokydamas šio dalyko, studentas neturės pakankamai viešbučio administratoriaus gebėjimų, kompetencijos, numatytų studijų programoje. Ši tema yra tarsi būsimos temos – „Viešbučio maitinimo įmonės produkcijos kainos supratimas” – įžanga.

Paskaitos tikslas

Suprasti ir įvertinti papildomo dėmesio skyrimo viešbučio svečiams svarbą.

Paskaitos uždaviniai

1. Mokėti apibūdinti papildomo dėmesio skyrimo viešbutyje ypatybes.
2. Gebėti sukurti naujų idėjų ir numatyti jų įgyvendinimo tvarką, apskaičiuoti minimalias sąnaudas.

Būtinės sąlygos

Studentas turi suprasti viešbučio marketingo tarnybos veiklą, svečių priėmimo ir aptarnavimo maitinimo įmonėse tvarką, kitų viešbučio padalinių darbą.

Vertinimas

Patys studentai idėjų originalumą ir naujumą vertins balais, t. y. rinks labiausiai patikusias idėjas, pateikimą, jas pristatys, gins. Vertinimo diskusijoje dalyvaus ir dėstytojas, kuris taip pat vertins žinias. Ar įgyvendinti mokymosi uždaviniai, galima nuspėti ir iš baigiamųjų kortelių, kuriose studentai užrašo, kas paskaitos metu pasirodė svarbiausia, ir po vieną pastabą.

Eiga

Žadinimas

Minčių lietus. Pateikiami žodžiai „mielas dėmesys”, studentai rašo susijusius žodžius, o paskui juos grupuoja. Metodo tikslas – kurdami ir sistemindami idėjas, studentai geriau pažįsta ir save, ir kolegas, pajunta atradimo džiaugsmą. Taip jie pasirėngs priimti kitą informaciją ir kūrybingai dirbti. (10 min.)

Prasmės suvokimas

Dėstytojas pateikia informacijos apie papildomo dėmesio rodymo praktiką įvairiuose pasaulio viešbučiuose. Pavyzdžiui, Vilniuje, viešbutyje „Ida Basar”, ant pagalvės padedamas saldainiukas „Sweet Dreems”, Londono „Hilton” viešbutyje kasdien keičiama vaza vaisių, „Tokijo” viešbutyje ant stalo padedama pakalnučių

aliejaus ir buteliukas šampano. Papildomas dėmesys ypač dažnai rodomas vaikams. Išskirtinio dėmesio gali sulaukti ir gyvūnai. Dėstytojas aiškina papildomo dėmesio teikimo svarbą ir reikšmę. Studentai informaciją vertina, pasakoja iš savo praktikos apie viešbučiuose svečiams rodomą papildomą dėmesį. (20 min.)

Apmąstymas

Studentai suskirstomi į lyginį skaičių grupių po tris–penkis žmones kiekvienoje (5 min.) ir burtais nusprendžiama, kokias užduotis kuri grupė atliks.

Užduotys

1. Viena užduočių grupė – būti viešbučio svečiais. Jie turi nuspręsti, į kokią viešbutį norėtų patekti, koks yra idealus viešbutis, kokios jame teikiamos paslaugos, pramogos ir kuo pasireiškia svečiui rodomas papildomas dėmesys. Visi reikalavimai surašomi į popieriaus lapą.
2. Kita užduočių grupė – būti viešbučių savininkais. Jie turi priimti sprendimus dėl viešbučio pavadinimo, vietos, teikiamų paslaugų, pramogų ir kuo pasireiškia viešbučio svečiams rodomas papildomas dėmesys. Pagal dėstytojo pateiktą metodiką apskaičiuoja sąnaudas, kurias pabaigoje pateikia viešbučio svečiams patikrinti.

Viešbučio svečių ir viešbučių savininkų grupių skaičius vienodas. Visos grupės klausimus sprendžia atskirai.

- Savininkai pristato savo viešbučio pranašumus ir apibūdina, koks svečiams rodomas papildomas dėmesys. (20 min.)
- Svečiai įvertina, ar viešbutis atitinka jų lūkesčius (užrašyta lape). (15 min.)
- Grupių diskusijoje savininkai vertina svečių lūkesčius, o svečiai tikrina, ar teisingai apskaičiuotos sąnaudos. Dažniausias klausimas – „Ar taip įmanoma?“ (20 min.)

Užbaigimas

Taip atsirado „naujas“ viešbutis su „naujomis“ pramogomis, paslaugomis, svečiams rodomo papildomo dėmesio variantais. Kitos paskaitos tema – „Kiek TAI kainuoja? Kaip įvertinti apskaičiuotas sąnaudas?“
(Iš viso – 90 min.)

Po paskaitos

Studentai vertina savo ir kolegų idėjų originalumą, bando atsakyti į kitos paskaitos užduotį, kurią dėstytojas pateikė siekdamas, kad būtų apmąstyta ši paskaita ir pasiruošta kitai.

Ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikatos ugdymas

Parengė VIDA GUDŽINSKIENĖ

Vilniaus pedagoginis universitetas, Pedagogikos ir psichologijos fakultetas

.....

Studijų programa: sveikos gyvensenos pedagogika.

Dalyko paskirtis: padėti studentams įgyti žinių ir gebėjimų ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikatos ugdymo ir stiprinimo klausimais, ugdyti socialinius studentų gebėjimus, būtinus dirbant su ikimokyklinio amžiaus vaikais.

Bendra kurso apžvalga

Ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikatos ugdymo programa padės IV kurso studentams įgyti gebėjimų, svarbių ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikatos saugojimo kompetenciją.

Kurso metu sveikatos saugojimo (sveikai gyventi, saugiai judėti ir veikti) ir socialinė (gyventi ir būti greta, kartu) kompetencijos bus aptariamoms glaudžiai susietos (lygiagrečiai).

Ypatingas dėmesys bus skiriamas sveikos gyvensenos ugdymo būdų ir metodų parinkimui atsižvelgiant į ikimokyklinio amžiaus ypatumus. Išsamiai nagrinėjami ikimokyklinio amžiaus vaikų įpročiai, jų susidarymas, poveikis asmenybei ir aplinkiniams.

Kurse taip pat bus analizuojami ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikatos ugdymo turinio atrinkimo veiksniai, šeimos ir visuomenės vaidmuo vaiko sveikatos raidai. Išsamiai nagrinėsime ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinės sveikatos stiprinimo ir pasitikėjimo savimi bei hiperaktyvių vaikų ugdymo ypatumus. Bus aptariamai projektinių darbų su ikimokyklinio amžiaus vaikais ypatumai.

KMU metodų panaudojimo dalyke paskirtis – ugdyti studentų gebėjimą pateikti informaciją, užduotis ir klausimus taip, kad juos suprastų ikimokyklinio amžiaus vaikai, ugdyti studentų kūrybingumą, gebėjimą argumentuotai kalbėti, kritiškai mąstyti, bendradarbiauti komandose.

Tema	KMU strategijos ir metodai bei jų panaudojimo tikslai
Kurso įvadas	Darbas mažomis <i>grupelėmis</i> . Tikslas – motyvuoti studentus ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikatos ugdymo kursui, sudarant sąlygas patiems išsikelti mokymosi tikslus.
Ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikatos saugojimo kompetencija	<i>Sustiprinta paskaita</i> . Tikslas – aptarti ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikatos saugojimo kompetenciją. <i>Dviejų pusių dienoraštis</i> . Tikslas – skatinti studentus nuosekliau mąstyti, susidaryti mokymosi sistemą. <i>Apibendrinamasis pratimas</i> skatinant studentus parašyti, kokie yra ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikatos ugdymo kurso tikslai ir uždaviniai. Ši užduotis padeda studentams apmąstyti paskaitos medžiagą.

<p>Ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikatos ugdymo turinys ir jo atrinkimo veiksniai</p>	<p><i>Tinklo „Ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikatos ugdymo turinys“ „nėrimas“.</i> Tikslas – padėti studentams mąstyti apie nagrinėjamą temą: paskaitos metu tinklas padės integruoti nagrinėjamos temos dalis į visumą atspindinčią struktūrą. <i>Sustiprinta paskaita</i> siekiant įtraukti studentus į aktyvų mokymąsi. <i>Darbas grupėmis.</i> Tikslai – analizuoti užduotis remiantis turimomis žiniomis, argumentuotai pristatyti rezultatus, pateikti kolegoms klausimų, korektiškai į juos atsakyti.</p>
<p>Ikimokyklinio amžiaus vaikų įpročiai</p>	<p><i>Minčių lietaus metodas.</i> Tikslas – įvardyti pastebėtus naudingus įpročius, paaiškinti, kokios amžiaus grupės žmonėms konkretus įprotis būdingas, ką naudingas įprotis duoda pačiai asmenybei ir aplinkiniams, ir t. t. <i>Darbas mažomis grupėmis.</i> Tikslas – apgalvoti savo žinias temos klausimais, išsiaiškinti įpročio sampratą, palyginti įvairių autorių pateikiamus apibrėžimus. <i>Minčių lietus.</i> Tikslas – išskirti situacijas namų užduotims, apmąstymui, kaip esant konkrečiai situacijai turėtų elgtis tėvai ir mokytojai.</p>
<p>Mokytojų ir tėvų taktika vaikui patekus į sunkią gyvenimo situaciją</p>	<p><i>Vaidmenų žaidimas.</i> Tikslas – susiklosčius sudėtingai gyvenimo situacijai, gebėti padėti vaikui ir patarti jo tėvams. <i>Penkių minučių esė.</i> Tikslas – skatinti apmąstyti naują medžiagą, pateikti argumentuotų siūlymų.</p>
<p>Sveikos gyvensenos pedagogo kompetencijos</p>	<p><i>Kryptingi klausimai.</i> Tikslas – numatyti sveikos gyvensenos pedagogo kompetencijas remiantis turimomis žiniomis ir patirtimi. <i>I kompozicijos metodas.</i> Pagrindinių sveikos gyvensenos pedagogo kompetencijų nustatymas. Tikslai – suvokti ir analizuoti konkrečius dalykus, išskirti ir formuluoti pagrindines mintis, dirbti grupėje.</p>
<p>Šeimos ir visuomenės vaidmuo vaiko sveikatos raidai</p>	<p><i>Laisvasis rašymas, atsakymų aptarimas poromis ir grupėje.</i> Tikslai – pasinaudoti kitų specialybės ir bendrųjų dalykų žiniomis, remtis patirtimi. <i>II kompozicijos metodas.</i> Atrenkami įvairūs veiksniai, darantys įtaką vaiko sveikatos raidai. Tikslai – suprasti naujus dalykus, ieškoti priežasties ir padarinio ryšių, pagrįsti savo sprendimus, bendradarbiauti grupėje.</p>
<p>Hiperaktyvių vaikų ugdymo ypatumai</p>	<p><i>Laisvasis rašymas, aptarimas poromis ir grupėje.</i> Tikslas – apgalvoti turimas hiperaktyvių vaikų ugdymo žinias. <i>Skaitymas ir apibendrinimas poromis.</i> Tikslas – ieškoti nagrinėjamos temos elementų sąsajų, bendradarbiauti dalijantis apmąstymais, argumentuoti atsakymus. <i>Tinklo „nėrimas“.</i> Tikslas – susieti atskirus temas elementus į visumą atspindinčią struktūrą. <i>„Devynbriaunis deimantas“, darbas grupėmis.</i> Tikslas – tobulinti analizės, sintezės ir vertinimo įgūdžius, išskirti esminius dalykus, formuluoti apibendrinimus.</p>

<p>Ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinės sveikatos stiprinimo ir pasitikėjimo savimi ugdymo ypatumai</p>	<p><i>Pagrindinių terminų aptarimas.</i> Tikslas – tobulinti analizės įgūdžius. <i>Darbas grupėmis su tekstu</i> aiškinantis emocinės sveikatos sampratą. Tikslai – išskirti esminius dalykus, formuluoti apibendrinimus. <i>Kryptingi klausimai</i> visos paskaitos metu. Tikslas – ieškoti nagrinėjamų procesų priežasties ir padarinio ryšių. <i>„Žinau, noriu sužinoti, sužinojau“.</i> Tikslai – vertinti savo žinias susietai su tema, formuluoti tikslus atsizvelgiant į turimas žinias ir patirtį, kelti klausimus. <i>„Sūkurys“</i> – užduočių atlikimas poromis rotacijos būdu. Tikslai – nagrinėti klausimus remiantis turimomis žiniomis ir patirtimi, susieti atskirus nagrinėamos temos elementus į visumą atspindinčią struktūrą, argumentuoti pristatant rezultatus, bendradarbiauti grupėje.</p>
<p>Pedagogo pasitikėjimo savimi svarba</p>	<p><i>Laisvasis rašymas</i> „Emocinės sveikatos ir pasitikėjimo savimi sąsajos“, <i>aptarimas poromis ir su grupe.</i> Tikslas – susieti ankstesnę temą su naująja. <i>Darbas poromis su studijų orientyru (klausimynu).</i> Tikslai – argumentuoti savo atsakymus, tobulinti komandinio darbo įgūdžius. <i>Realių situacijų analizė poromis.</i> Tikslas – pasitelkti asmeninę patirtį ir išgyvenimus prasmei suvokti. <i>Užduotys mažose grupelėse ir rezultatų pristatymas.</i> Tikslai – pasinaudoti anksčiau įgytomis žiniomis, susieti teoriją su praktika, argumentuoti pristatant rezultatus, bendradarbiauti dalijantis mintimis ir patirtimi, vertinti savo ir kitų darbo rezultatus.</p>
<p>Kolokviumas</p>	<p>Pateikiami 2 atvirieji klausimai ir 2 probleminės situacijos. Reikia pasiūlyti išeitis iš jų, taktiką (vaikui, tėvams, pedagogams).</p>
<p>Asmens higienos, mitybos ir valgymo, fizinio aktyvumo, sensorines sistemas tausojančių, emocinę sveikatą stiprinančių, tinkamo bendravimo, saugaus elgesio buityje ir kelyje įpročių ugdymas</p>	<p><i>Laisvasis rašymas, aptarimas su grupe.</i> Tikslas – pateikti nuomonę temos klausimais. <i>Savarankiškų darbų pristatymas.</i> Tikslai – nagrinėti konkrečius ikimokyklinio amžiaus vaikų įpročius, argumentuotai pristatyti darbo rezultata (didaktines korteles), ugdyti studentų gebėjimą viešai kalbėti, atsakyti į kolegų klausimus. <i>„Sūkurys“</i> – užduočių atlikimas grupėse rotacijos būdu. Rezultatų apibendrinimas ir pateikimas. Tikslai – nagrinėti temos klausimus susietai su gyvenimo situacijomis, vertinti savo ir kitų laimėjimus.</p>
<p>Projektinių darbų su ikimokyklinio amžiaus vaikais ypatumai</p>	<p><i>Minčių lietus.</i> Tikslas – prisiminti projektinio darbo sampratą. <i>Paskaita, debatai.</i> Tikslas – išsiaiškinti projektinių darbų su ikimokyklinio amžiaus vaikais, jų tėvais ir pedagogais ypatumus. <i>Venno diagrama.</i> Tikslas – išsiaiškinti projektinių darbų, vykdomų su ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikais, panašumus ir skirtumus.</p>

Literatūra

1. *Gučas A.* Vaiko ir paauglio psichologija. – Kaunas, 1990.
2. *Gudonis V., Ališauskas A.* Aukšto lygio mokyklinė branda – sėkmingo pradinių klasių mokinių mokymosi garantas // Pradinis ugdymas: retrospektyva ir perspektyva. – Šiauliai, 1996, p. 84–87.
3. *Gudžinskienė V.* Kritinio mąstymo svarba ugdant sveiką gyvenseną. – Vilnius, 2000.
4. *Jociūtė A., Zaborskis A.* Sveikata stiprinančių mokyklų veiklos rodikliai. – Vilnius, 2000.
5. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos. – Vilnius, 1997
6. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos. – Vilnius, 2002.
7. *Markauskienė N.* Sveikų vaikų mityba. – Vilnius, 2001.
8. *Markauskienė N.* Vaiko vystymasis ir jo priežiūra. – Kaunas, 1998.
9. *Pandis M.* Kritinio mąstymo skaitant ir rašant projektas ir pasirengimas mokyklai // Permainos. – 2001, Nr.3, p. 23–28.
10. *Penkauskienė D.* Projekto „Kritinio mąstymo ugdymas skaitant ir rašant“ sociologinio tyrimo pristatymas // Švietimo reforma ir mokytojų rengimas: mokslas–studijos–mokykla. VII tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimai. Vilnius, 2000 m. lapkričio 22–24 d. – Vilnius, 2000, p. 126–131.
11. Kritinio mąstymo ugdymas: teorija ir praktika. – Vilnius, 2001.
12. *Petrauskienė A., Zaborskis A.* Aukime sveiki. – Kaunas, 2001.
13. Priešmokyklinio ugdymo švietimo koncepcija // Informacinis leidinys. – 2000, lapkritis, p. 3–6.
14. Sveikata stiprinanti mokykla, jos kūrimo gairės. – Kaunas, 1998.
15. *Эриксон Э.* Детство и общество. – Санкт-Петербург, 2000.

Ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikatos ugdymas

Paskaitos tema „Pasitikėjimo savimi ugdymas“

Motyvacija

Kiekvienam svarbu teisingai įvertinti save ir savo poelgius, rasti optimalų problemos sprendimą, kuris dažniausiai priklauso nuo to, kaip žmogus save vertina. Paskaitoje jau aptarta, nuo ko priklauso emocinė sveikata, kokia pasitikėjimo savimi reikšmė emocinei žmogaus savijautai. Šiame seminare bus siekiama susieti teoriją su praktika, paklausti savęs, ar pasitikime savimi, numatyti, kokių gali kilti problemų, jei žmogus savimi nepasitiki, argumentuoti pristatant rezultatus, bendradarbiauti dalijantis mintimis ir patirtimi, vertinti savo ir kitų pasitikėjimą.

Tikslai

Panagrinėti pasitikėjimo savimi aspektus ir svarbą, aptarti teigiamo ir neigiamo savęs vertinimo ypatumus. Šis seminaras padės reikšti mintis ir jausmus asmeninėmis temomis. Studentai išmoks keletą praktinių pasitikėjimo savimi ugdymo pratimų ir galės juos taikyti kasdieniame gyvenime.

Būtinės sąlygos

Studentai turi būti susipažinę su kai kuriais savęs pažinimo metodais, gebėti dirbti grupėmis. Organizuojant seminarą, svarbu, kad studentai būtų pasirengę iš anksto, t. y. aprašę dvi situacijas:

1 situacija, kai žmogui trūko pasitikėjimo savimi (sąlyga – kad tas žmogus nebūtų pats studentas arba auditorijoje sėdintis draugas);

2 situacija, kai buvo pasitikima savimi.

Vertinimas

Teorinis supratimas vertinamas analizuojant studentų darbą grupelėmis, jų nurodomus veiksmus ir argumentus analizuojant pateiktas situacijas. Apie praktinius įgūdžius sprendžiama iš seminaro pabaigoje atliktų praktinių pratimų.

Priemonės

Dideli vatmano lapai, spalvoti rašikliai, stalai, sustatyti taip, kad studentai galėtų patalpoje laisvai judėti.

Žadinimas

Norint susieti ankstesnės paskaitos temą su naująja, studentų prašoma savo užrašuose 5 minutes laisvai rašyti tema „Emocinės sveikatos ir pasitikėjimo savimi sąsajos“. Baigus rašyti, aptariama poromis ir su grupe. Kad studentai išsikeltų asmeninius mokymosi tikslus, jiems pasiūloma užsirašyti po vieną klausimą apie pasitikėjimą savimi, kurį norėtų aptarti su visa grupe. Užrašytus klausimus studentai perskaito ir pakomentuoja greta sėdinčiam kolegai. Vėliau minčių lietaus metodu grupėje kilę klausimai užrašomi dideliame popieriaus lape. (15 min.)

Prasmės suvokimas

Studentams išdalijami tekstai apie pasitikėjimą savimi, jį lemiančius veiksnius, teigiamą ir neigiamą savęs vertinimą ir kaip išeiti iš ydingo rato. Dirbama poromis su studijų orientyru (klausimynu). Kiekviena pora pristato atsakymus į klausimus, kuriuos atsitiktiniu būdu išsirinko iš studijų orientyro. Studentai turi argumentuoti savo atsakymus. Vėliau studentų paprašoma prisiminti dvi namuose aprašytas situacijas. Jos skaitomos, analizuojamos. (45 min.)

Apmąstymas

Studentai suskirstomi grupelėmis ir paprašomi dideliuose popieriaus lapuose surašyti:

- 1) veiksnius, kurie rodo, kad žmogus pasitiki savimi;
- 2) veiksnius, kurie rodo, kad žmogus nepasitiki savimi;
- 3) ko reikia, kad žmogus pasitikėtų savimi.

Kiekvieną iš šių užduočių atlieka po dvi grupes, tačiau jos apie tai sužino tik pristatymo metu. Ši strategija svarbi, kad studentai galėtų papildyti vieni kitus ir apmąstymas būtų išsamesnis.

Vėliau atliekami pratimai, ugdantys pasitikėjimą savimi:

1. „*Nenoriu girtis, bet moku...*”
2. „*Tostai*”. Visi sustoja ratu ir įsivaizduoja esą vakarėlyje. Rankose laiko įsivaizduojamas taures. Studentai vienas po kito kelia taures ir sako apie save giriamąsias kalbas. Po kiekvienos kalbos visi, rodydami pritarimą, tariamai gurkšteli gėrimo.
3. „*Gyrimasis piešiniais*”. Pagalvokite ir nupieškite save darantį ką nors gera.
4. Atlikę užduotį, parodykite piešinius visai auditorijai. (Ši užduotis gali būti veiksmingesnė už dvi pirmąsias, jeigu dauguma dalyvių yra santūrus ir drovūs. Ji tiesiog priimtinesnė.)
5. „*Žaidimas su kamuoliuku*”. Sėdi po du ir meta vienas kitam kamuoliuką, sakydami, kad labai gerai moka...
6. „*Veidrodis*”. Sakomi trys komplimentai – dalykai, kuriais jus kitas žmogus žavi. Tada paprašoma pačių studentų prisiminti įvairių pasitikėjimą ugdančių pratimų. Jie taip pat atliekami. Toliau siūloma surengti sveikos gyvensenos mokytojų atranką. Ji vyksta vaidmenų atlikimo būdu, analizuojamas prisistatymas darbdaviui.

Seminaro pabaigoje grįžtama prie minčių lietaus metodu grupės iškeltų klausimų, patikslinami atsakymai į juos, aptariama, kur ieškoti atsakymų į dar neatsakytus klausimus. (30 min.)

Pratęsimas

Seminare nagrinėta medžiaga, tirtos situacijos, praktinės užduotys skatina studentus nuodugniau analizuoti save, ieškoti vienokio ar kitokio savo elgesio tam tikromis aplinkybėmis priežasčių, skaityti literatūrą, kelti klausimus ir ieškoti atsakymų į juos. Kitam kartui pateikiama užduotis namuose išvardyti ir išdėstyti svarbos tvarka devynias ypatybes („Devynbriaunis deimantas”), kurios būtinos savimi pasitikinčiam žmogui. Arba galima nupiešti savo „gyvenimo liniją”, parodyti savo gyvenimo modelį, jo pakilimus ir nuolydžius, nurodant veiksnius, kurie galėjo šį modelį nulemti.

Pastaba. Jeigu studentai nepratę dirbti grupėmis ir žadinimo bei prasmės suvokimo veikla užtrunka ilgiau (aptarus situacijas), apmąstymo pakopoje bendromis pastangomis minčių lietaus metodu įvardijami: 1) veiksniai, kurie trukdo pasitikėti savimi, 2) veiksniai, kurie rodo, kad žmogus pasitiki savimi, ir 3) ko reikia, kad žmogus pasitikėtų savimi. Tada rodomos dėstytojo paruoštos skaidruolės ir komentuojama siejant su lapuose išrašytais teiginiais. Nuo pasitikėjimą savimi ugdančių pratimų veikla gali būti modeliuojama taip pat.

Apskaita

Parengė GIEDRĖ BANDZEVIČIŪTĖ
Kauno kolegija, Verslo vadybos fakultetas

Studijų programa: verslo vadyba

Dalyko (modulio) tikslas: ugdyti gebėjimus teisingai, tvarkingai, atidžiai, kruopščiai vesti apskaitą, bei integruojant kritinio mąstymo metodus, skatinti studentų mąstymą, gebėjimą išskirti problemą, ją analizuoti, vertinti bei priimti sprendimus.

Dalyko (modulio) apimtis kreditais 2,0

Dalyko (modulio) išplėstinė programa:

Temų pavadinimai	Sem. Nr.3	Kontaktinių val. skaičius		Sav. darbo val. sk.	Iš viso val.	Studijų metodai	Tikslai
		Paskaitos	Prakt. užsiėm				
I dalis							
1. Bendroji apskaitos samprata ir apskaitos principai		2			2	Kompozicijos metodas	Suprasti, išsiaiškinti apskaitos vaidmenį. Žinoti ir suprasti apskaitos objektus ir metodus, BAP ir gebėti juos taikyti praktiškai.
2. Įmonės ekonominė padėtis ir jos atsispindėjimas finansinėje atskaitomybėje							
2.1 Turto sąvoka apskaitoje		2			2	ŽNI. Kompozicijos metodas	Išsiaiškinti, suvokti turto esmę apskaitoje
2.2 Nuosavybės esmė apskaitoje		2			2	ŽNI. Kompozicijos metodas	Išsiaiškinti bei suvokti nuosavybės esmę apskaitoje

2.3 Nuosavybės esmė IĮ, ŪB, AB				2	2	Pratybos	Išsiaiškinti nuosavybės esmę atskirose įmonėse
2.4 Apskaitos lygybė			2		2	Pratybos	Žinoti apskaitos lygybę ir suprasti operacijų įtaką apskaitos lygybei
2.5 Įmonių finansinės atskaitomybės turinys ir jos rengimo principai				2	2	Individualus darbas	Susipažinti su finansine atskaitomybe
2.6 Juridinio asmens teises turinčių įmonių metinės atskaitomybės sudėtis		2			2	Skaitymas ir reziumavimas poromis	Išsiaiškinti atskaitomybės sudėtį ir žinoti jos formas
2.7 Metinės finansinės atskaitomybės rodiklių analizės pagrindai			2		2	Pratybos	Mokėti paskaičiuoti finansinius rodiklius
2.8 Kontrolinis darbas		1			1		
3. Apskaitos procesas ir jo organizavimas							
3.1 Apskaitos organizavimas skirtingų tipų įmonėse				1	1		Susipažinti su apskaitos organizavimu skirtingų tipų įmonėse
3.2 Buhalterinės apskaitos sąskaitos		2			2	Teksto žymėjimas	Suprasti sąskaitų paskirtį. Išmokyti sąskaitų naudojimo taisykles
3.3 Dvejybinis įrašas		2			2	Abipusis mokymas	Išsiaiškinti dvejybinio įrašo metodą, jo taikymą registruojant ūkines operacijas

3.4 Sąskaitų planas		1			1	Skaitymas ir reziūravimas poromis	Išsiaiškinti sąskaitų plano sudėtį, paskirtį. Išmokti naudotis planu praktikoje
3.5 Ūkinių operacijų registravimas			4	1	5	Pratybos. Individualus darbas. Bingo.	Mokėti praktiškai pritaikyti dvejetainio įrašo metodą. Skatinti teisingai ir laiku atlikti pratimus.
3.6 Apskaitos registrai		2	2		4	Skaitymas poromis. Pratybos. Bingo.	Suprasti ir išmokti apskaitos registrus, mokėti naudoti praktikoje. Skatinti teisingai ir laiku atlikti užduotis.
3.7 Dokumentai			2	4	6	Pratybos. Bingo.	Žinoti dokumentų paskirtį, teisingai ir laiku juos užpildyti.
3.8 Klaidos ir jų taisymas		1			1	Abipusis mokymas.	Išsiaiškinti dažniausiai daromas klaidas, išmokti jas taisyti
3.9 Kontrolinis darbas			2		2		
4. Apskaitos proceso nuoseklumas							
4.1 Sąskaitų koregavimai. Turto įsigijimo išlaidų paskirstymo įvairiems laikotarpiais apskaita		1	1		2	Kompozicijos metodas. Pratybos. Darbas poromis.	Išsiaiškinti sąskaitų koregavimų grupes ir išmokti jas koreguoti

4.2 Neuždirbtų pajamų uždirbimo ateinančiais laikotarpiais apskaita		1	1		2	Kompozicijos metodas. Pratybos. Darbas poromis.	Išsiaiškinti sąskaitų koregavimų grupes ir išmokti jas koreguoti
4.3 Patirtų, bet neapmokėtų sąnaudų registravi- mas. Uždirbtų pajamų, už kurias negauta pinigų, registravimas		1	1		2	Kompozicijos metodas. Pratybos. Darbas poromis.	Išsiaiškinti sąskaitų koregavimų grupes ir išmokti jas koreguoti
4.4 Ataskaitinio žiniaraščio parengimas				2	2	Individualus darbas	Išmokti ataskaitinio žiniaraščio sudarymo taisykles
4.5 Ūkinių operacijų registravimas				2	2	Individualus darbas	Išmokti užregistruoti ūkines operacijas
4.6 Ataskaitinio žiniaraščio ir finansinių ataskaitų parengimas			2		2	Pratybos	Išmokti parengti ataskaitinį žiniaraštį ir finansines ataskaitas
4.7 Sąskaitų uždarymas		1		2	3	Pratybos	Suvokti sąskaitų uždarymo esmę ir išmokti jas uždaryti
4.8 Kontrolinis darbas			2		2		
II dalis							
5. Įmonių prekybinės veiklos apskaita							
5.1 Parduotų prekių savikaina		2	2		4	Teksto žymėjimas. Pratybos.	Išsiaiškinti prekybinės veiklos esmę, parduotų prekių savikainos apskaičiavi- mą. Mokėti paskaičiuoti PPS

5.2 Pardavimų apskaita		2			2	Skaitymas. Abipusis mokymas	Išsiaiškinti atsargų apskaitos būdus ir jų panaudojimo galimybes.
5.3 Pardavimų diskontai, parduotų prekių grąžinimai, nukainojimai, valiutų kurso pasikeitimo įtaka pardavimams			6		6	Pratybos. Klaidų ieškojimas, pasikeičiant darbais. Bingo	Pritaikyti prekybinės veiklos apskaitos ypatumus praktikoje. Skatinti teisingai ir laiku atlikti užduotis.
5.4 Kontrolinis darbas			2		2		
5.5 Ūkinių operacijų registravimas apskaitos registruose				8	8		Įtvirtinti, gautas žinias, atliekant ištisines užduotis
Iš viso :		25	31	24	80		

Literatūra:

1. Apskaita-stekas: buhalterinės apskaitos programa-aprašymas vartotojui. – Vilnius, 2000.
2. Apskaitos ir mokesčių apžvalga. – Vilnius, 1994 –2003.
3. Apskaitos tvarkymas: nuo pirminių dokumentų iki atskaitomybės. – Vilnius, 1998.
4. *Bandzevičiūtė G.* Apskaita–1: paskaitų konspektas. – Kaunas, 1998.
5. Buhalterio žinynas. – Vilnius, 2000.
6. *Kalčinskas G.* Buhalterinės apskaitos pagrindai. – Vilnius, 1996.
7. *Kalčinskas G.* Buhalterinės apskaitos pagrindai. – Vilnius, 2001.
8. *Kalčinskas G., Černius G.* Finansinė ir menedžmento apskaita: įmonių apskaitos pagrindai. – Vilnius, 1997.
9. Pavyzdinis sąskaitų planas, jo paaiškinimai ir pagrindinės sąskaitų korespondencijos, parengta vadovaujantis norminiais aktais, įsigaliojusiais iki 2002 m. vasario 1 d. – Vilnius, 2002.
10. Pirminiai apskaitos dokumentai. – Vilnius, 1999.
11. Pirminiai apskaitos dokumentai. – Vilnius, 2000.
12. Pirminiai apskaitos dokumentai. – Vilnius, 2002.
13. Tipinės apskaitos klaidos ir jų ištaisymo būdai. – Vilnius, 1998.

Turto sąvoka apskaitoje

Studijų programa: Verslo vadyba

Dalyko (modulio) pavadinimas: Apskaita

Kursas: II, 3 semestras

Tikslai:

- suvokti turto esmę apskaitoje, žinoti turto skirstymą pagal jo naudojimo laiką, bei integruojant kritinio mąstymo metodus;
- ugdyti kritinio mąstymo gebėjimą.

Uždaviniai:

- išsiaiškinti turto esmę apskaitoje; turto klasifikavimą pagal laiko požymį;
- išmokti turto apibrėžimą, bei mokėti paaiškinti turto grupes.

Paskaitos trukmė: 2 val.

Metodai: „ŽNI“, kompozicijos.

Eiga

Prieš paskaitą

Studentai trumpai prisimena *apskaitos objektus*, kurie buvo aptarti praeitoje paskaitoje. Toliau kiekvienas kelias minutes pagalvoja ir užrašo tai, ką jie dar norėtų sužinoti apie apskaitos objektus. Tada poroje padiskutuojama ir nuomonės pateikiamos auditorijai. Ir prieinama bendros nuomonės, kad studentai dar nežino kaip ir pagal kokius požymius turi būti suskirstomi apskaitos objektai.

Paskaita

Studentai yra supažindinami su paskaitos tema „Turto sąvoka apskaitoje“.

Studentams pateikiamos pagrindinės temos sąvokos:

- turtas
- ilgalaikis ir trumpalaikis turtas
- ataskaitinis laikotarpis
- nusidėvėjimas
- apyvartinių lėšų ciklas ir kt.

Visas sąvokas studentai gali rasti pateiktame paskaitų konspekte „Apskaita–1“, o iškilus neaiškumams, pasiklausti dėstytojo.

Žadinimas

Šioje pakopoje taikomas ŽNI metodas. Studentams išdalijama trijų dalių lentelė: žinau, noriu sužinoti, išmokau. Studentai, susipažindinę su paskaitos tema, pildo pirmąją ir antrąją lentelės skiltį.

Lentelės pavyzdys

Žinau	Noriu sužinoti	Išmokau
Turtas – tai žmonių sukaupti ištekliai; turtas būtinai turi turėti savininką.	Kaip turtas siejasi su apskaita.	Turtas – ekonominiai ištekliai, kurie turi turėti savininką. Turtas skirstomas į ilgalaikį ir trumpalaikį.
Turtas – tai įmonės kapitalas, pinigai, daiktai. Turtas apskaitoje galima sakyti, kad juda, jis nestovi vietoj. Nuolat fiksuojama, kuris padeda gauti pelną.	Noriu žinoti, kiek svarbus turtas, kiek turi reikšmės, ar nuo jo priklauso pelno dydis.	Turtas yra ekonominiai ištekliai, kurie turi savininką ir kuriais disponuodama įmonė tikisi gauti naudą ateityje.
Savininkas, valdantis, darantis su juo ką nori, dedantis jį kur nori ir kur jam reikia. Tai sukaupta, paveldėta, įgyta.	Sąsajos su apskaita.	Turtas – tai tikimybė gauti naudą ateityje. Ilgalaikiam turtui skaičiuojamas nusidėvėjimas.
Turtas yra įmonės nuosavybė. Kiekvieną objektą priskiriamą turtui, būtina užregistruoti, numatyti jo gavimo šaltinius, kiek turto turima, jo paskirstymas.	Smulkiau, kaip vedama turto apskaita, kas konkrečiai joje fiksuojama, kokie padariniai itin įtakoja jo atsiradimą.	Turto skirstymą pagal tam tikrus požymius. Užregistruojamas tik tas turtas, kuris turi savininką.

Prasmės suvokimas

Šioje pakopoje taikomas kompozicijos metodas. Studentai suskirstomi į „namų“ grupes po keturis. Kiekvienas grupės narys gauna paskaitų konspektą „Apskaita–1“ ir skaito nurodytą teksto dalį:

- I. grupė – apie: turto esmę, jo apibrėžimą, bendrą turto klasifikavimą.*
- II. grupė – apie: ilgalaikį turtą ir jo grupes, nusidėvėjimo esmę, ataskaitinį laikotarpį, ilgalaikį materialųjį turtą.*
- III. grupė – apie: turto įvertinimo būdus, ilgalaikį nematerialųjį turtą, ilgalaikį finansinį turtą.*
- IV. grupė – apie: trumpalaikį turtą bei jo grupes, apyvartinių lėšų ciklą.*

Užduoties atlikimui skiriama 15 min.

Po to, studentai, skaitę tą pačią teksto dalį, suskirstomi į keturias ekspertų grupes. Jų užduotis – aptarti skaitytą teksto dalį ir parengti jos pristatymą savo „namų“ grupei. Ekspertai taip pat turi suformuluoti kontrolinius klausimus, skirtus sužinoti, ar „namų“ grupės nariai suprato pristatytąją teksto dalį.

Užduoties atlikimui skiriama 20 min.

Studentai grįžta į „namų“ grupes ir vieni kitiems pristato savo temą, užduoda ekspertų grupėse suformuluotus kontrolinius klausimus.

Užduoties atlikimui skiriama 20 min.

Apmąstymas

Dėstytojas užduoda studentams klausimus ir prašo pagrįsti atsakymus praktiniais pavyzdžiais.

Pavyzdžiui:

1. Kas yra įmonės turtas?
2. Pagal kokius požymius yra klasifikuojamas turtas?
3. Kas yra ilgalaikis turtas? Išvardinkite ir paaiškinkite šio turto grupes.
4. Kas yra trumpalaikis turtas? Išvardinkite ir paaiškinkite šio turto grupes.
5. Sugrupuokite ir išvardinkite kiekvienai grupei priklausančią, auditorijoje esamą turta.

Paskaitos pabaigoje studentai pildo trečią lentelės skiltį „Išmokau“.

Po paskaitos

Paskaitoje taikyti kritinio mąstymo ugdymo metodai padėjo studentams lengviau suprasti naują temą, išsiaiškinti pagrindines sąvokas.

Po paskaitos studentai akcentavo, kad dirbdami kompozicijos metodu, jie geriau įsisavino naują informaciją, išmoko identifikuoti problemą, ją analizuoti ir spręsti.

Logikos įvadas

Parengė VAIDA BARTKUTĖ
Utenos kolegija, Verslo ir technologijų fakultetas

Studijų programa: Teisė

Kursas yra skiriamas teisės specialybės studentams

Kurso tikslas – ugdyti studentų loginį mąstymą, gebėjimą taikyti logikos dėsnius praktikoje

Dalyko (modulio) tikslai, turinys ir ryšiai su kitais dalykais (moduliais):

Studijų programos tikslai	Dalyko tikslai	Dalyko turinys (pagrindinių temų pavadinimai)	Ryšiai su kitais dalykais	
			Dalykai	Temų pavadinimai
1	2	3	4	5
	<ul style="list-style-type: none"> Žinoti pagrindines logikos sąvokas, suvokti logikos teorinę ir praktinę reikšmes; Mokėti taikyti logines operacijas sudarant sudėtingus teiginius ir formules; Žinoti pagrindinius taisyklingojo mąstymo dėsnius ir formas; Mokėti taikyti logikos dėsnius, taisykles ir schemas, kuriomis remiantis galėtų priimti teisingus sprendimus, išvengiant klaidingų išvadų; Mokėti nustatyti sakinio loginę struktūrą ir nustatyti jos teisingumą; Ugdyti loginį mąstymą; Taikant logikos dėsnius, mokėti atlikti situacijos analizę, leidžiančią numatyti aplinkybes ir galimas grėsmes, ir gauti teisingas išvadas; Mokėti teiginio 	<p>Logikos objektas. Apibrėžimas. Pagrindinės sąvokos.</p> <p>Teiginių algebra. Loginės operacijos.</p> <p>Teisingumo funkcijos. Formulų teisingumo lentelių sudarymas. Logikos dėsniai. Formulų lygiaverčiai pertvarkymai.</p> <p>Teiginių algebros pritaikymai</p> <p>Samprotavimų analizė teiginių algebros metodais</p> <p>Loginės funkcijos,</p>		

	funkcijas paversti teiginiais, naudojant predikatus ir kvantorius <ul style="list-style-type: none"> • Žinoti ir gebėti nusakyti santykius tarp loginių klasių; • Žinoti ir mokėti atlikti veiksmus su loginėmis klasėmis; • Žinoti deducinių ir nededucinių samprotavimo metodų struktūrą bei jų skirtumus; • Susipažinti su logikos paradoksaus; • Susipažinti su logikos mokslo vystymosi istorija. 	kvantoriai, formulės. Predikatų skaičiavimas Loginių klasių teorija Deduciniai ir nededuciniai samprotavimai Logikos paradoksaus Logikos istorija		
--	---	--	--	--

Dalyko (modulio) studijų planas

Pagrindinių temų pavadinimai	Kontaktinių valandų skaičius		Savarank. darbo val. skaičius	Bendras val. skaičius temoms studijoms	Taikomi studijų metodai
	Paskaitos	Praktikumai			
Logikos objektas. Apibrėžimas. Pagrindinės sąvokos.	2			2	Minčių lietus (išsiaiškinamos studentų žinios apie logiką). Paskaita.
Teiginių algebra. Loginės operacijos.	4	2	2	8	Paskaita. Praktinis užsiėmimas
Teisingumo funkcijos.	2			2	Paskaita
Formulių teisingumo lentelių sudarymas.		4	2	6	Praktinis užsiėmimas
Logikos dėsniai.	4	2		6	Žinau, noriu sužinoti, išmokau (išsiaiškinama, ką studentai jau žino apie logikos dėsnius, ką norėtų sužinoti, ką sužinojo). Paskaita.
Formulių lygiavertčiai pertvarkymai.	2	4		6	Paskaita. Praktinis užsiėmimas
Teiginių algebros pritaikymai		2		2	Praktinis užsiėmimas

Samprotavimų analizė	4	4	2	10	Semantinių
----------------------	---	---	---	----	------------

teiginių algebros metodais					požymių analizė (teiginių algebros metodų taikomų samprotavimų analizei palyginimas). Praktinis darbas.
Loginės funkcijos, kvantoriai, formulės. Predikatų skaičiavimas	2	4	2	8	Paskaita. Praktinis užsiėmimas
Loginių klasių teorija	2	2	2	6	Kompozicijos metodas (išsiaiškinami santykiai ir veiksmai su loginėmis klasėmis). Paskaita. Praktinė užduotis. Diskusija.
Dedukciniai ir nededukciniai samprotavimai	6	4	2	12	T formos lentelė (nustatomi dedukcinių samprotavimų skirtumai ir panašumai). Praktinė užduotis.
Logikos paradoksai	2	2		4	Laisvas rašymas (išsiaiškinama, ką studentai žino apie paradoksus). Paskaita. Praktinis užsiėmimas.
Logikos istorija	2	2	4	10	Sumaišytas eiliškumas (išsiaiškinama, kaip studentai įsisavino logikos mokslo vystymosi raidą). Diskusija.
Bendras valandų skaičius dalyko studijoms:	32	32	16	80	

Dalyko apimtis kreditais: 2

Studijų rezultatų vertinimo būdai:

- kontroliniai darbai;
- individualus namų darbas ir jo gynimas;
- egzaminas.

Reikalavimai dėstytojams:

Išsilavinimas – aukštasis

Mokslinis laipsnis – magistras

Literatūra:

1. *Ažubalis A.* Logikos pagrindai. – Vilnius, 1998.
2. *Bartkutė V.* Logikos įvadas. Konspektas. – Utena, 2001.*
3. *Garškaitė R.* Logikos uždaviniai. – Kaunas, 1997.
4. *Griniuvienė L.* Matematinė logika. – Vilnius, 1997.
5. *Kiseliovas A.* Matematikos bendrosios sąvokos. Predikatas. – Šiauliai, 1994.
6. *Kiseliovas A.* Matematikos bendrosios sąvokos. Teiginys. – Šiauliai, 1994.
7. *Lassaigne R., Rougemont M. de* Logika ir informatikos pagrindai. – Vilnius, 1996. *
8. *Listopadskis N., Markauskas R.* Matematinė logika. D.I.: Teiginių logika. – Kaunas, 1995.
9. *Lomanienė N.* Logika. Deduktyvaus samprotavimo analizės pagrindai: uždavinynas. – Vilnius, 2001. *
10. *Petrauskaitė A.* Logika. Trumpas logikos kursas. – Vilnius, 2001.
11. *Plečkaitis R.* Logikos įvadas. – Vilnius, 1978. *
12. *Гетманова А. Д.* Учебник по логике. – Москва, 1994.
13. *Ивин А. А.* Логика. – Москва, 2002.
14. *Столяр А. А.* Математическая логика. – Минск. – 1991.

* *Utenos kolegijos bibliotekoje esantys leidiniai*

Loginių klasių teorija

Dalykas: Logikos įvadas

Studentų auditorija: T(1)–02 grupė

Temai skirta: 6 val.

Tikslas: supažindinti studentus su loginės klasės sąvoka.

Uždaviniai:

- ugdyti studentų gebėjimą nusakyti santykius tarp loginių klasių;
- mokyti studentus atlikti veiksmus su loginėmis klasėmis.

Metodai: kompozicijos metodas

Studentų veikla:

Studentams pateikiamas tekstas, kurį jie skaito grupėse. Studentai atlieka praktines užduotis.

Paskaita

Žadinimas

Studentams išdalijamos skirtingų spalvų kortelės, kuriose užrašytos tam tikros sąvokos. Studentai suskirstomi į grupes pagal kortelių spalvą. Grupelėse studentai savo kortelėse užrašytas sąvokas turi išdėlioti mažėjančio bendrumo tvarka. (žr. 1 priedą)

Prasmės suvokimas

Studentams išdalijamas į atskiras dalis suskirstytas tekstas (žr. 2 priedą). Tą pačią teksto dalį gavę studentai susijungia į ekspertų grupes. Ekspertai perskaito savo teksto dalį ir aptaria tarpusavyje. Po to studentai grįžta į pradines „spalvų“ grupes ir pristato grupės nariams savo teksto dalį. Taip grupelėje yra pristatomas ir aptariamasis visas tekstas.

Apmąstymas

Kiekviena grupelė gauna kontrolinę užduotį, kurios tikslas – išsiaiškinti, kaip studentai suprato paskaitos temą. Savo užduotį ir jos sprendimą grupelės pristato visai auditorijai. Kitų grupelių nariai gali pateikti savo pastabas ar užduoti klausimus (žr. 3 priedą).

Pasiektas rezultatas:

Išnagrinėta loginių klasių teorija.

Vertinimas:

Dėstytojas aptaria kiekvienos grupelės atliktą užduotį.

I GRUPĒ:

Sūris	Dietinis produkta	Pieno produkta	Liliputas	Fermentinis sūris
-------	----------------------	-------------------	-----------	----------------------

II GRUPĒ:

Gyvūnas	Stuburinis	Nusenusi lūšis	Lūšis	Laukinē katē
---------	------------	-------------------	-------	-----------------

III GRUPĒ:

Informacinē kalba	Kalba	Akademinē kalba	Paskaita	“Paskutinē” paskaita
----------------------	-------	--------------------	----------	-------------------------

IV GRUPĒ:

Mokslas	Fizika	Gamta- mokslis	Kvantinē fizika	Šiuolaikinē fizika
---------	--------	-------------------	--------------------	-----------------------

Loginių klasių teorija

1

1.1. Loginė klasė ir jos struktūra

Loginė klasė yra visuma objektų, turinčių bendrus požymius.

Petraitis, Ivanovas, Kovalskis, Šneideris, Smitas ir t. t. sudaro loginę klasę „žmonės“, nes jie visi turi bendrus požymius: yra maščiančios būtybės, sugebančios gaminti vertybes. Žodžiai „miškas“, „kaimas“, „elektrinė“ ir t. t. sudaro loginę klasę „daiktavardžiai“ dėl to, kad turi bendrą požymį – yra daikto, reiškinio pavadinimai. Teisėjai, advokatai, prokurorai ir kiti sudaro loginę klasę „teisininkai“.

Logikos požiūriu, pasaulio objektai egzistuoja ne kas sau, ne atskirai, bet sudaro tam tikras klases, pasaulis atrodo kaip loginių klasių visuma.

Objektai, sudarantys klasę, vadinami loginės klasės elementais. Kiekvienas atskiras daiktavardis yra klasės „daiktavardžiai elementas, kiekvienas atskiras žmogus yra klasės „žmonės“ elementas.

Logines klases sudaro ne tik elementai, bet ir elementų deriniai. *Elementų deriniai, sudarantys loginę klasę, vadinami poklasiais.* Klasę „grožinės literatūros kūriniai“ sudaro ne tik „Senis ir jūra“, „Metai“, bet ir poklasiai – romanai, apysakos, poemos, dramos ir t. t.

Ta pati klasė gali būti klase ir poklasiu. Tai priklauso nuo to, su kokia klase tą klasę lyginame. Jei laikysime, kad klasę „mokytojai“ sudaro kiekvienas atskiras bet kurios mokyklos mokytojas, pvz., Petrėnas, Jonaitytė ir kiti, tai visuma „mokytojai“ yra loginė klasė. Visuma „mokytojai“ yra klasė ir tuo atveju, kai ją nagrinėjame kaip susidedančią iš atskirų poklasių, pvz., Panevėžio miesto mokytojai, Pasvalio rajono mokytojai ir pan. Jei klasę „mokytojai“ nagrinėsime ryšium su klase „inteligentai“, tai šiuo atveju mokytojai yra klasės „inteligentai“ poklasis. Klasę „inteligentai“ sudaro daug poklasių – mokytojai, gydytojai, mokslininkai ir kt.

Elementus žymėsime mažosiomis alfabeto raidėmis: x, y, z . Klases ir poklasius žymėsime didžiosiomis raidėmis: A, B, C . Elemento priklausymą klasei žymėsime simboliu \in . Išraiška $x \in A$ skaitoma: x yra klasės A elementas; x priklauso klasei A ir pan.

Pagal elementų skaičių klasės būna trejopos.

1. *Klasės, kurias sudaro daug elementų.* Tokios klasės gali turėti aprėžtą ir neaprežtą elementų skaičių. Klasių „Valstybės – Europos Sąjungos narės“, „Lietuvos Respublikos rajonai“ elementai tiksliai suskaičiuojami. Klasė „Kazlų Rūdos miškų medžiai 1999 m.“ taip pat aprėžta, nes Kazlų Rūdos miškuose 1999 m. augo tam tikras apibrėžtas medžių skaičius.

Žodis „daug“ klasių teorijoje reiškia, kad jei klasę sudaro bent du elementai, tai toji klasė priskiriama klasėms, kurias sudaro daug elementų.

2. *Klasės, kurias sudaro vienas elementas.* Klasę „aukščiausia kalnų viršūnė Europoje“ sudaro vienas objektas – Monblanas, klasę „pirmasis kosmonautas“ – vienintelis asmuo.

3. *Klasės, kurios neturi nė vieno elemento.* Tokios klasės vadinamos *nulinėmis* arba *tuščiomis*. „Amžinasis variklis“, „bevaikės motinos sūnus“, „didžiausias iš lygiųjų“ – tai nulinės klasės, nes jose mąstomų objektų tikrovėje nėra. Nulinės klasės dažnai vadinamos fikcijomis, klaidingomis sąvokomis.

2

1.2. Santykiai tarp loginių klasių

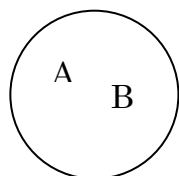
Tarp loginių klasių gali būti keturių rūšių santykiai.

Lygiareikšmiškumo santykis

Lygiareikšmiškumo santykis yra tada, kai dvi klasės turi tuos pačius elementus.

Tarp klasės „termometrai“ ir klasės „prietaisai temperatūrai matuoti“ yra lygiareikšmiškumo santykis, nes abi klasės sudaro tie patys elementai. Lygiareikšmiškumo santykis yra ir tarp klasių „zuikiai“ ir „kiškiai“, „dėdės“ ir „tėvo arba motinos broliai“.

Santykiai tarp loginių klasių grafiškai atvaizduojami skritulinėmis schemomis – Veno diagramom. Kiekviena klasė atvaizduojama atskiru skrituliu. Lygiareikšmiškumo santykis atvaizduotas taip:

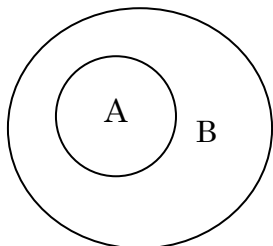
A – loginė klasė „zuikiai“
B – loginė klasė „kiškiai“

1 brėž.

Subordinacijos santykis

Subordinacijos santykis yra tada, kai viena klasė sudaro dalį kitos klasės.

Grafiškai subordinacijos santykis atvaizduojamas 2 brėžinyje:

A – loginė klasė „advokatai“,
B – loginė klasė „teisininkai“

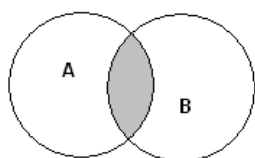
2 brėž.

Taigi, esant subordinacijos santykiui, siauresnės apimties klasė įskiriama į platesnės apimties klasę. Subordinacijos santykis yra tarp klasių „literatūra” ir „menas”, „papeikimas” ir „bausmė”.

Persikirtimo santykis

Persikirtimo santykis yra tada ir tik tada, kai vienos klasės dalis sudaro dalį kitos klasės.

Grafiškai persikirtimo santykis atvaizduojamas taip:

A – loginė klasė „draugai”
B – loginė klasė „ištikimi žmonės”

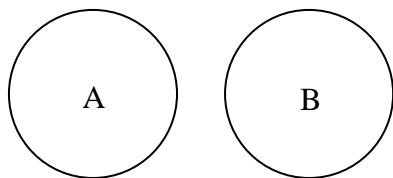
3 brėž.

Iš brėžinio matome, kad dalis klasės *A* elementų yra ir klasės *B* elementai. Savo ruožtu dalis klasės *B* elementų yra ir klasės *A* elementai. Užtušuota dalis yra tie elementai, kurie yra bendri klasei *A* ir klasei *B*. Brėžinyje užtušuota dalis yra loginė klasė „ištikimi draugai”

Nuošalės santykis

Nuošalės santykis yra tada, kai dvi klasės neturi jokių bendrų elementų.

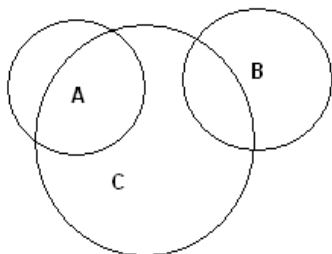
Grafiškai nuošalės santykis atvaizduojamas taip:

Iš brėžinio matome, kad nė vienas klasės *A* elementas nėra klasės *B* elementas ir nė vienas klasės *B* elementas nėra klasės *A* elementas. Nuošalės santykis yra tarp klasių „žmonės” ir „gyvūnai”, „sonetas” ir „novelė”.

4 brėž.

Tokios yra keturios santykių tarp loginių klasių rūšys, iš kurių susidaro įvairūs santykiai tarp trijų, keturių ir t. t. klasių. Santykį tarp klasių „nusikaltėliai” (*A*), „teisininkai” (*B*), „rudaplaukiai” (*C*) vaizduoja 5 brėžinys:

Iš brėžinio matome, kad tarp klasių *A* ir *C*, *B* ir *C* yra persikirtimo santykis (kai kurie nusikaltėliai yra rudaplaukiai ir kai kurie teisininkai yra rudaplaukiai), tarp klasių *A* ir *B* yra nuošalės santykis (nė vienas nusikaltėlis negali, jei jis yra nuteistas, užimti teisininko pareigų).

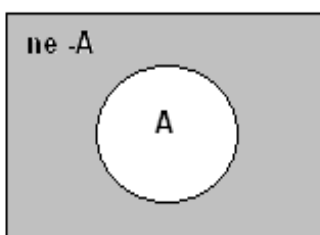
5 brėž.

1.3. Veiksmai su klasėmis

Su loginėmis klasėmis atliekami tam tikri veiksmai: klases galima neigti, sudėti, dauginti, atimti, apibendrinti, susiaurinti, skirstyti.

Klasės neigimas

Klasės neigimu vadinamas veiksmas, kuriuo iš klasės A gaunama klasė $ne-A$. Klasės „filologai” neigimas yra klasė „nefilologai”, klasės „vadovėliai” neigimas – klasė „nevadovėliai”. Grafiškai klasės neigimą vaizduoja 6 brėžinys

Sudėjus klasę ir jos neigimą, gaunama universali klasė. Iš tiesų, filologai + nefilologai = visos specialybės, nes klasę „nefilologai” sudaro visų specialybių žmonės, išskyrus filologus.

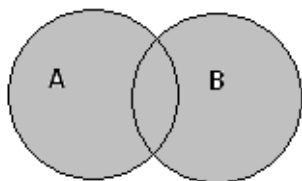
6 brėž.

Dvigubas klasės neigimas lygiavertis pradinei klasei.

Klasių sudėtis

Dviejų klasių sudėtimi vadinamas veiksmas, kuriuo gaunama nauja klasė, ir šią naują klasę sudaro visi abiejų pradinių klasių elementai.

Sudėję klasę „berniukai” ir klasę „mergaitės”, gausime naują klasę, kurią sudarys visi berniukai ir visos mergaitės. Sudėti galima klases, esančias bet kokiuose santykiuose. Sudėjus klases „universitetai”, „akademijos”, „kolegijos”, gaunama nauja klasė „aukštosios mokyklos”. Klasių sudėtis yra vaizduojama taip:

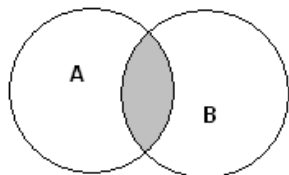

Sudėjus loginę klasę A – studentai ir klasę B – sportininkai, gauname klasę, kurią sudaro visi studentai ir visi sportininkai.

7 brėž.

Klasių daugyba

Klasių daugyba yra bendrų elementų suradimas dauginamose klasėse. Sudauginus nuošalės santykyje esančias klases, gaunama nulinė klasė. Taip yra todėl, kad nuošalės santykyje esančios klasės neturi bendrų elementų. Dauginant klases „rugiai“ ir „kviečiai“, turėtume rasti tokius varpinius augalus, kurie yra ir rugiai, ir kviečiai. Tačiau tokių varpinių augalų nėra. Klasių daugyba grafiškai vaizduojama taip:

Sudauginus loginę klasę A – studentai ir klasę B – sportininkai, gauname klasę „studentai – sportininkai“

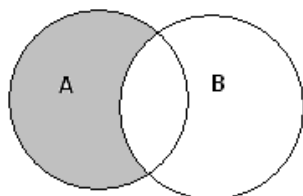
8 brėž.

4

Klasių atimtis

Klasių atimtimi vadinamas veiksmas, kuriuo iš vienos klasės išskiriami elementai, sudarantys kitą klasę.

Iš klasės „pedagogai“ išskyrę klasę „pedagogai, turintys 10 metų ir daugiau pedagoginio darbo stažą“, gauname klasę „pedagogai, neturintys 10 metų darbo stažo“. Užtušuota brėžinio dalis yra dviejų klasių atimties rezultatas: klasė „pedagogai, neturintys 10 metų darbo stažo“:

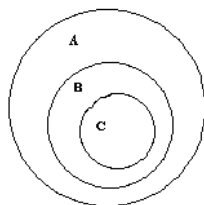

A – loginė klasė „pedagogai“
 B – loginė klasė „pedagogai, turintys 10 metų ir daugiau pedagoginio darbo stažą“

9 brėž.

Klasės apibendrinimas ir susiaurinimas

Klasės apibendrinimas – tai veiksmas, kuriuo išplečiama klasės apimtis. Grafiškai klasės apibendrinimas pavaizduotas 10 brėžinyje.

Pvz., klasės „eglės“ (C) apibendrinimas yra klasė „spygliuočiai medžiai“ (B).

Šią klasę vėl galima apibendrinti, surandant platesnę klasę – „medžiai“ (A).

10 brėž.

Galima apibendrinti ir klasę „medžiai”, išskyrus ją į klasę „augalai”. Tačiau apibendrinimas negali būti begalinis. Apibendrinimo riba – plačiausios apimties klasė. Klasės susiaurinimas – atvirkščias klasės apibendrinimui veiksmas, kuriuo sumažinama klasės apimtis. Susiaurinimo riba – klasės elementas.

Pvz., klasę „literatūros kūriniai” susiaurinama, pereinant prie jos poklasio, pvz., „XX a. literatūros kūriniai”. Šią klasę vėl galima susiaurinti, surandant jos poklasį „XX a. romanai”, ir pan. Toliau siaurinant, pasakius romanas „Širdies nerimas”, toliau siaurinti nebegalima.

Klasės skirstymas

Klasės skirstymas yra klasės padalijimas į poklasius, remiantis tam tikru pagrindu.

Kiekvieną skirstymą sudaro:

- a) *skirstomoji klasė*,
- b) *skirstymo nariai* – tai poklasiai, gauti, skirstant duotąją klasę,
- c) *skirstymo pagrindas* – tai požymis, kuriuo remiantis skirstoma.

Klasės skirstymo nereikia painioti su paprastu visumos skaidymu į dalis. Pasakymas, kad universitetą sudaro istorijos, filologijos, teisės, ekonomikos, medicinos ir kiti fakultetai, yra ne klasės skirstymas, bet paprastas visumos skaidymas į dalis. Norint klasės skirstymą atskirti nuo visumos skaidymo į dalis, reikia skirstomąją klasę ir gautus narius susieti žodžiu „kiekvienas”. Pvz., sakome, kad lietuviai – tai žemaičiai, suvalkiečiai, dzūkai ir kiti. Patikrinsime, ar čia klasės skirstymas, ar tik paprastas visumos skaidymas į dalis. Sakome: „kiekvienas žemaitis – lietuvis”, „kiekvienas dzūkas – lietuvis” ir t. t. Tai teisingi teiginiai, vadinasi, šiuo atveju turime klasės skirstymą. Tuo tarpu teiginiai „kiekvienas filologijos fakultetas yra universitetas”, „kiekvienas teisės fakultetas yra universitetas” klaidingi. Vadinasi, kai sakome, kad universitetą sudaro atskiri fakultetai, tai tik visumą skaidome į dalis.

Yra dvi skirstymo rūšys.

Skirstymas pagal požymio kitimą. Ši skirstymo rūšis labiausiai paplitusi. Pvz., kėsinimaisi į piliečių asmeninę nuosavybę skirstomi į vagystę, apiplėšimą ir kt. Šitaip skirstoma pagal kėsinimosi būdo kitimą.

Skirstymas pagal požymio buvimą ar nebuvimą. Ši skirstymo rūšis dar kitaip vadinama *dichotominiu* skirstymu. Klasė čia skirstoma į du poklasius. Visi vieno poklasio elementai turi kokį nors požymį, o kito poklasio – jo neturi. Pvz., visus žodžius galima skirstyti į daiktavardžius ir nedaiktavardžius.

Skirstant reikia laikytis šių taisyklių:

1. *Skirstymas turi būti tolygus.* Tai reiškia, kad tarp skirstymo narių ir skirstomosios klasės turi būti lygiareikšmiškumo santykis. Pažeidus šią taisyklę, padaromos dvi klaidos:

a) *Nepilnas skirstymas.* Šiuo atveju nenurodomi visi skirstymo nariai.

b) *Skirstymas su nereikalingais nariais.* Ši klaida padaryta, pvz., skirstant knygas į vadovėlius, nevadovėlius ir grožinės literatūros kūrinius. Poklasis „grožinės literatūros kūriniai“ – nereikalingas narys, jis įskiriamas į nevadovėlius.

2. *Skirstyti reikia vienu pagrindu.* Gyventojų skirstymas į miesto, kaimo, pilnamečius ir nepilnamečius – netaisyklingas, skirstoma dviem pagrindais – pagal gyvenamą vietą ir amžių. Šį skirstymą galima padaryti taisyklingu, atskyrus skirstymo pagrindus.

3. *Skirstymas turi būti nenutrūkstamas.* Tai reiškia, kad reikia palaipsniui klasę skirstyti į artimiausius ją sudarančius poklasisius.

Praktinės užduotys

<p style="text-align: center;">I UŽDUOTIS</p> <p>Pavaizduokite grafiškai (Veno diagramų pagalba) ir paaiškinkite santykius tarp visų šių loginių klasių:</p> <p>A – „vandens gyvūnai” B – „žuvys” C – „gyvūnai, kvėpuojantys žiaunomis” D – „banginiai” E – „rykliai” F – „silkės”</p>	<p style="text-align: center;">II UŽDUOTIS</p> <p>Pavaizduokite grafiškai (Veno diagramų pagalba) ir paaiškinkite santykius tarp visų šių loginių klasių:</p> <p>A – „planetos” B – „asteroidai” C – „kometos” D – „saulės sistemos planetos” E – „saulės sistemos planetos, turinčios atmosferą” F – „Žemė” G – „Žemės palydovas”</p> <p style="text-align: center;">1.</p>
<p style="text-align: center;">III UŽDUOTIS</p> <p>Apibendrinkite ir susiaurinkite logines klases:</p> <p>a) „Paveikslai” b) „Keleiviai”</p> <p>II. Gautus veiksmus pavaizduokite grafiškai (Veno diagramų pagalba)</p>	<p style="text-align: center;">IV UŽDUOTIS</p> <p>1. Nustatykite ar teisingai suskirstyta loginė klasė (jei ne – paaiškinkite kodėl):</p> <p>Prekybininkai skirstomi į sąžiningus, nesąžiningus ir kitus;</p> <p>2. Suskirstykite loginę klasę „Lietuvos universitetai”</p>

Pagrindinių
sąvokų
ir terminų
žodynėlis

Abipusio mokymo metodas – tai mokymosi bendradarbiaujant metodas, kurio metu visi dalyviai skaito to paties teksto kopijas ir paeiliui imasi mokytojo vaidmens: apibendrina teksto pastraipą, pateikia grupelės nariams klausimus, išaiškina neaiškias vietas, siūlo perskaityti kitą pastraipą.

Aktyvus mokymas(is) – tai mokymas(is), skatinantis domėtis, tirti ir atrasti.

Akvariumas – tai aktyvus mokymosi metodas, įgalinantis įsigilinti į diskusijos metu iškeltas problemas, bei nuodugniau aptarti jų metu pasiūlytas idėjas.

Analizės klausimai – tai klausimai, skatinantys moksleivius studijuoti, tirti atskiras temos dalis, apgalvotai jungti jas į visumą.

Apmąstymas – trečioji kritinio mąstymo ugdymo schemos pakopa, kurios metu moksleiviai apžvelgia visas suvoktas idėjas ir išnagrinėtą medžiagą, atpasakoja tai savais žodžiais, apmąsto, kelia klausimus, ginčijasi ir plečia savo suvokimą.

Apskritas stalas – tai mokymosi bendradarbiaujant strategija, kai dirbant grupėse nustatyta kryptimi siunčiamas popieriaus lapas ir pieštukas, kad kiekviena grupė ar jos narys išreikštų įvairias idėjas ir požiūrius lapo viršuje užrašyta tema.

Asmeninė atsakomybė – vidinė savo veiksmų kontrolė.

Atviras klausimas – klausimas, skatinantis žmones kalbėti. Paprastai jis prasideda klausiamaisiais įvardžiais „kaip?“, „kodėl?“. Tai klausimas, į kurį negalima atsakyti tik „taip“ arba „ne“. Jis skatina moksleivių vaizduotę ir apmąstymus.

Aukštesniojo lygmens klausimai – klausimai, kurių atsakymus reikia apmąstyti ir įvertinti.

Aukštesnio lygmens mąstymas – mąstymas apimantis analizę, lyginimą, interpretavimą, taikymą, problemų sprendimą ir vertinimą.

Autoriaus kėdė – vieta, skirta autoriniams moksleivių darbams pristatyti visai klasei.

Aktyvaus žymėjimo sistema efektyviam skaitymui ir mąstymui (AŽSESM) – tai procesas, kurio metu skaitomas tekstas žymint žinomą, naują, įdomią, nesuprantamą ir kt. informaciją tam tikrais sutartiniais ženklais. Ši sistema skatina atidų teksto skaitymą.

Bendradarbiavimas – vieno tikslo siekimas drauge, dalyvavimas bendroje veikloje.

Bendravimas – informacijos perdavimas.

Besimokanti bendruomenė – nuoseklus moksleivių ir mokytojų bendradarbiavimas, jungtinės pastangos siekiant bendrų tikslų ir vertybių.

Bloomo taksonomija – B. Bloomo pasiūlyta schema, skirta kognityviajai hierarchijai nustatyti. Ji apima žinių, suvokimo, analizės, sintezės, taikymo ir vertinimo lygmenis.

Debatai – komandinės rungtynės atstovaujant savo požiūriams pagal tam tikras aiškiai apibrėžtas taisykles.

Devynbriaunis deimantas – mokymosi bendradarbiaujant metodas, padedantis išskirti bei aptarti nagrinėjamos problemos, temos prioritetus.

Diskriminacija – neteisingas elgesys su žmogumi dėl jo amžiaus, religinių įsitikinimų, tautybės, fizinių trūkumų, lyties, rasės ir pan.

Diskusija – viešas klausimo ar problemos aptarimas, svarstymas žmonių grupėje.

Diskusijos išklotinė – mokymosi bendradarbiaujant strategija, padedanti organizuoti diskusiją dvilypiu klausimu („taip“ arba „ne“ variantai).

Dviejų pusių dienoraštis – būdas nurodyti skaitytojo ryšius su tomis teksto vietomis, kurios sukėlė didžiausią jo smalsumą arba siejasi su jo patirtimi.

Elgesys – žmogaus sąveika su aplinka.

Esė – tai laisvos formos ir stilistikos mokslinio tipo tekstas, kuriame išreiškiama subjektyvi rašančiojo nuomonė.

„Galerija“ – klasės ar mokyklos vieta, kur eksponuojami moksleivių darbai sudarant galimybę visiems su jais susipažinti, juos lyginti, vertinti, komentuoti.

Gebėjimai – individualios asmenybės savybės, kurios lemia sėkmę įgyjant tam tikrų mokėjimų, žinių ir įgūdžių.

Grupė – žmonių bendrija, kurios narius sieja bendras požymis (veikla, tarpusavio santykiai, interesai, priklausymas tai pačiai organizacijai).

Grupės konfliktas – grupės bendros veiklos prieštaravimų atspindys. Grupės prieštaravimus ir jų pobūdį lemia sutelktumo lygis. Kuo grupė labiau susitelkusi, tuo mažiau tikimybės, kad individų interesai sukels vidinius grupės konfliktus.

Grupinis darbas – organizuota moksleivių veiklą atliekant mokytojo skirtas užduotis ir siekiant ne tik mokymosi, bet ir bendradarbiavimo tikslų.

Grupinis metodas – metodas diskusijoms sužadinti, dalytis idėjomis ir bendradarbiauti grupelėse.

Igūdis, gebėjimas – asmens savybė, padedanti tinkamai atlikti tam tikrus veiksmus ir darbus.

Integruota programa – keleto mokomųjų dalykų jungtis per bendras temas ir problemas.

Interesai – veikla, kurią asmuo mėgsta atlikti, arba emocijos, kurios žadina jo smalsumą, dėmesį tam tikriems objektams ar įvykiams.

Interpretacijos klausimai – klausimai, skatinantys ieškoti ir atrasti idėjų, faktų ir vertybių ryšius.

Interviu – klausinėjimo metodas, kai moksleiviai vienas kitam arba aplinkiniams užduoda klausimus, ieško atsakymų ir juos užrašo.

Intuicija – įsitikinimas, kurio negalima visiškai pagrįsti. Kyla dėl nesąmoningo požiūrio, susidariusio panašiomis aplinkybėmis, perkėlus į konkrečią situaciją; nuojauta.

Išankstinė nuostata – nuomonė apie asmenį ar grupę, dažniausiai nepalanki, susiklosčiusi neįvertinus visų aplinkybių.

„**Kampai**” – mokymosi bendradarbiaujant metodas, kuriuo siekiama sukelti debatus ir, pasitelkus grupinę veiklą, suformuluoti argumentus. Taikomas aiškinantis diskusinius klausimus

Klausimynas – problemai nagrinėti ar situacijai tirti skirtų klausimų visuma renkant, rūšiuojant, apdorojant ir susumuojant informaciją.

KMU – kritinio mąstymo ugdymas.

Komanda – veiksmingai dirbanti grupė, kurios kiekvieno nario dalyvavimas norint pasiekti tikslą yra būtinas.

Kompozicijos metodas – mokymosi bendradarbiaujant metodas, kai moksleiviai, susibūrę į ekspertų grupes, drauge tiria problemas ar temas, o paskui grįžta į pirmines grupes pasidalyti savo tyrimų rezultatais. Metodas įgalina per sąlygiškai trumpą laiką išnagrinėti didesnės apimties, sudėtingesnę informaciją, skatina moksleivius atidžiai ir atsakingai analizuoti medžiagą ir mokytis ją suprantamai perteikti kitiems.

Komunikacija – dalijimasis informacija, pavyzdžiui, mintimis ar jausmais.

Konstruktivizmas – mokymosi teorija, teigianti, kad prasmė kuriama veikiant, atrandant ir interpretuojant.

Kryptingi klausimai – keliami klausimai, į kuriuos bus atsakyta, supažindinant su tema arba skaitant.

Kriterijai – matas arba visuma nusistatytų taisyklių, kuriomis remiantis vertinami moksleivių darbai, planuojama klasės ar grupių veikla.

Kritinis mąstymas – individualus, savarankiškas mąstymo procesas, kai pradinė informacija yra tik atspirtis tolesnėms idėjoms plėtoti ir pažinti. Klausimų kėlimas ir argumentuotų atsakymų ieškojimas. Įgūdis, būtinas demokratinės visuomenės atstovams kaip pilietinės visuomenės sąlyga.

„**Kubas**” – mokymosi metodas, kuriuo siekiama visapusiškai ištirti temą ar objektą. Šeši klausimai, atitinkantys šešias kubo kraštines, skatina kelti įvairaus lygmens su tema susijusius klausimus.

Lyderystė – individo ar grupės elgsena, padedanti aktyviai siekti užsibrėžtų tikslų.

Minčių lietus – laisvas minčių kūrimas bet kokia tema, visas idėjas priimant be išankstinės nuostatos.

Minipamoka – trumpa veikla pamokoje, kurios metu siekiama konkrečių tikslų, pavyzdžiui, ugdyti tam tikrus įgūdžius arba nuodugniau panagrinėti tam tikrus temos aspektus. Trunka ne ilgiau kaip 10–15 min.

Mokymasis bendradarbiaujant – mokymosi strategija, skatinanti moksleivius aktyviai spręsti problemas, savarankiškai siekti mokymosi tikslų dirbant drauge mažesnėmis ar didesnėmis grupėmis.

Mokymo ir mokymosi schema – mokymo (-si) forma, metodų ir strategijų rinkinys, tinkamas pamokos pradžiai, viduriui ir pabaigai.

Monitoringas – nuolatinis proceso ar veiklos stebėjimas ir vertinimas siekiant kuo geresnių rezultatų.

Neverbalinė komunikacija – dalijimasis informacija pasitelkiant kūno judesius ir kitas nežodines bendravimo priemones.

Penkiaeilis – nerimuotas penkių eilučių eilėraštis, apmaštantis ir apibendrinantis temą.

Planavimas – su mokymo tikslu ir turiniu susiję sprendimai ir svarstymai.

Portfolio – alternatyvus vertinimo būdas, kai tarpiniai mokymosi rezultatai renkami ir atrenkami pagal tam tikrus kriterijus mokslo metų bėgyje, kaupiami mokymosi aplanke arba portfolio, siekiant įvertinti žinių, įgūdžių, kitimą laiko atkarpoje. Šis būdas leidžia besimokantiems patiems kontroliuoti savo mokymąsi, jį apmąstyti ir tobulinti.

Prasmės suvokimas – kritinio mąstymo ugdymo schemas antroji pakopa, kurios metu moksleiviai tiria, studijuoja, pažįsta naują medžiagą ir suvokia prasmę.

Prevenција – užbėgimas už akių tam tikram įvykiui.

Prioritetas – kieno nors pirmenybė, palyginti su kitais.

Rašymo procesas – procesas, apimantis rašymą nuo pradinės kūrinio idėjos, minties iki publikavimo ar viešo paskelbimo.

Raštingumas – gebėjimas naudotis įvairia informacija, reikalinga atliekant užduotis ir veiksmus darbe, namuose ar bendruomenėje.

Refleksija – informacijos vertinimas per savo patirtį.

Savęs pristatymas – Erving Goffmano sukurtas terminas, apibūdinantis žmogaus pastangas kurti teigiamą savo įvaizdį, pristatyti save iš geriausios pusės.

Savivoka – jausmų, įsitikinimų, žinių apie save visuma.

Sąvokų lentelė – informacijos išdėstymo būdas, kai lyginami trys ar daugiau dalykų. Sudarant lentelę eilutėse surašomos lyginamos sąvokos, o stulpeliuose – pagal kokius bruožus jos lyginamos.

Savigarba – asmens požiūris į save: kuo didesnė savigarba, tuo teigiamesnis požiūris.

Savivaizdis – žmogaus nuostata savo paties atžvilgiu.

Sintezės klausimai – klausimai, skatinantys jungti turimas idėjas ir žinias į savitas, originalias formas.

Sprendimų priėmimas – gebėjimas pasirinkti, nuspręsti.

Stereotipas – supaprastinta nuomonė, įsivaizdavimas, kad visiems tam tikros grupės nariams būdingos tos pačios ypatybės, kad jie visi vienodi.

Sustiprinta paskaita – kurios atskiroms struktūrinėms dalims perteikti naudojama pilna KMU schema.

Suvokimas – nežinomo siejimas su žinomu, supratimas.

Sūkurys – mokymosi bendradarbiaujant metodas, paremtas grupės narių diskusijomis ir bendrais sprendimais.

Taikymo klausimai – klausimai, skatinantys moksleivius spręsti problemas ar kurti idėjas naujoms situacijoms.

T formos lentelė – universalus grafiškas išdėstymas dvilypiams (taip–ne, už–prieš) arba palyginamiems, prieštaraujantiems diskusijos teiginiams pateikti.

Tinklo nėrimas – strategija, įgalinanti plačiau išskleisti temą, nustatyti tarpusavio ryšius. Padeda struktūruoti mąstymą nustatant loginius, semantinius ryšius.

Trigubas interviu – bendradarbiavimo metodas: partneriai vienas iš kito ima interviu konkrečia tema. Po kiekvieno interviu paeiliui keičiamasi vaidmenimis, ir tai išklausinėjamas kiekvienas dalyvis.

Uždarieji klausimai – klausimai, stabdantys ir ribojantys pokalbį. Dažniausiai į juos galima atsakyti vienu ar dviem žodžiais („taip“ arba „ne“).

Vaidmenų žaidimai – metodas, skirtas lavinti socialiniams įgūdžiams, sudarant sąlygas įsijausti į skirtingus socialinius ar grupės vaidmenis.

Venno diagrama – schema iš dviejų ar daugiau tarpusavyje susiliečiančių apskritimų ir tuščios erdvės viduryje. Naudojama idėjoms palyginti, ieškant kontrasto ir bendrųjų sąlyčio taškų.

Vertinamieji klausimai – klausimai, skatinantys moksleivius reikšti nuomones ir vertinimus, susijusius su dėstomu dalyku ar tema.

Vertinimas – mokymosi proceso laimėjimų matas.

Vertybė – tai, kas, žmogaus manymu, jo gyvenime svarbiausia.

Visą gyvenimą trunkantis mokymasis – sąvoka, pavadinanti procesą, kai žmonės visą gyvenimą įvairiose aplinkose (mokykloje, kolegijoje, universitete, bendruomenės centre, darbo vietoje ir t. t.) mokosi įvairių dalykų. Galima mokytis visko ir visada, tobulinti jau turimas žinias, įgūdžius, plėsti akiratį ir patirtį.

Žadinimas – kritinio mąstymo ugdymo schemos pirmoji pakopa, kurios metu moksleiviai skatinami atkurti turėtas žinias, sudominami nauja tema, padedama išsikelti mokymosi tikslus.

Žadinimas – prasmės suvokimas – apmąstymas, ŽPA

- žadinimas – pradinė kritinio mąstymo ugdymo schemos pakopa, kurios metu skatinamas moksleivių smalsumas ir padedama išsikelti mokymosi tikslus;
- prasmės suvokimas – vidurinė kritinio mąstymo ugdymo schemos pakopa, kurios metu moksleiviai atranda ir suvokia prasmę;
- apmąstymas – galutinė kritinio mąstymo ugdymo schemos pakopa, kurios metu moksleiviai, keldami klausimus ir ieškodami atsakymų, apmąsto naują informaciją, išsako savo nuomones ir vertinimus, planuoja tolesnę veiklą.

Žinau – noriu sužinoti – išmokau, ŽNI – metodas, padedantis moksleiviams išsiaiškinti, ką žino iš tam tikros temos, ką dar norėtų sužinoti ir ką išmoko arba sužinojo po tam tikros veiklos.

Projekto dalyviai 2002–2003 m.

LORETA ANDZIULIENĖ
Vilniaus pedagoginis universitetas

RIMA BAČIULYTĖ
Vilniaus aukštesnioji pedagogikos mokykla

LINA BAGDŽIŪNAITĖ LITVINAITIENĖ
Vilniaus Gedimino technikos universitetas

GIEDRĖ BANDZEVIČIŪTĖ
Kauno kolegija

VAIDA BARTKUTĖ
Utenos kolegija

ARTŪRAS BLOŽĖ
Šiaulių universitetas

LIUCIJA BUDRIENĖ
Klaipėdos verslo ir technologijų kolegija

LINA BUDRIENĖ ŠLEINOTAITĖ
Vilniaus Gedimino technikos universitetas

IRENA BURNECKIENĖ
Šiaulių universitetas

LAURA ČERNIAUSKAITĖ
Vilniaus Gedimino technikos universitetas

DALIA ČIKOTIENĖ
Šiaulių universitetas

ROLANDAS DREJERIS
Vilniaus kolegija

ILONA GARBINČIŪTĖ
Šiaulių universitetas

KĘSTUTIS GRINKEVIČIUS
Vilniaus pedagoginis universitetas

AUDRONĖ GUŽAUSKAITĖ
Lietuvos krikščioniškojo fondo aukštoji mokykla

RASA HAGĖ
Klaipėdos universitetas

LAIMUTĖ JAKAVONYTĖ
Vilniaus universitetas

JOLANTA JASIONAVIČIŪTĖ
Vilniaus pedagoginis universitetas

RAIMUNDAS JURKA
Utenos kolegija

NIJOLĖ KAŠĖTIENĖ
Kauno kolegija

RAMUNĖ KLEVAITYTĖ
Šiaulių universitetas

ERIKA KUBILIENĖ
Vilniaus kolegija

LAIMA LIUKINEVIČIENĖ
Šiaulių universitetas

ŽIVILĖ LUKŠIENĖ BARKAUSKAITĖ
Vilniaus pedagoginis universitetas

JOLITA LUKŠYTĖ
Šiaulių universitetas

RASA MARINSKIENĖ
Vilniaus kolegija

GITANA MARTINKIENĖ
Klaipėdos universitetas

NATALIJA MAŽEIKIENĖ
Šiaulių universitetas

RITA MELIENĖ
Šiaulių universitetas

LINA MILTENIENĖ
Šiaulių universitetas

GIEDRĖ PODERIENĖ
Klaipėdos universitetas

RŪTA PUIDOKAITĖ
Utenos kolegija

ASTA RAILIENĖ
Vilniaus pedagoginis universitetas

RAMUNĖ SABALIONYTĖ
Vilniaus pedagoginis universitetas

IRMA SPŪDYTĖ
Kauno kolegija

MARIJA STACEVIČIENĖ
Vilniaus aukštesnioji pedagogikos mokykla

LINA STAIŠIŪNAITĖ
Vilniaus pedagoginis universitetas

RŪTA STANKUVIENĖ
Šiaulių universitetas

DALIA STUNŽEINIENĖ
Utenos kolegija

RASA ŠEMIOTIENĖ
Kauno kolegija

ROMA ŠIMULIONIENĖ
Lietuvos krikščioniškojo fondo aukštoji mokykla

GRAŽINA ŠMITIENĖ
Klaipėdos universitetas

JURGITA TRAPNAUSKIENĖ
Vilniaus pedagoginis universitetas

VIOLETA URBAITĖ
Kauno kolegija

EDITA VAIŠNORAITĖ
Utenos kolegija

RADVYDA VAIŠVILAITĖ
Lietuvos krikščioniškojo fondo aukštoji mokykla

LAIMA VASILIAUSKIENĖ
Šiaulių universitetas

KAZYTĖ VERBICKIENĖ
Vilniaus aukštesnioji pedagogikos mokykla

ZALATORIŪTĖ EGLĖ
Lietuvos krikščioniškojo fondo aukštoji mokykla

AUDRONĖ ZARANKIENĖ
Vilniaus kolegija

LINA ZENKIENĖ
Lietuvos krikščioniškojo fondo aukštoji mokykla

RIMA ŽARSKUTĖ
Utenos kolegija